

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

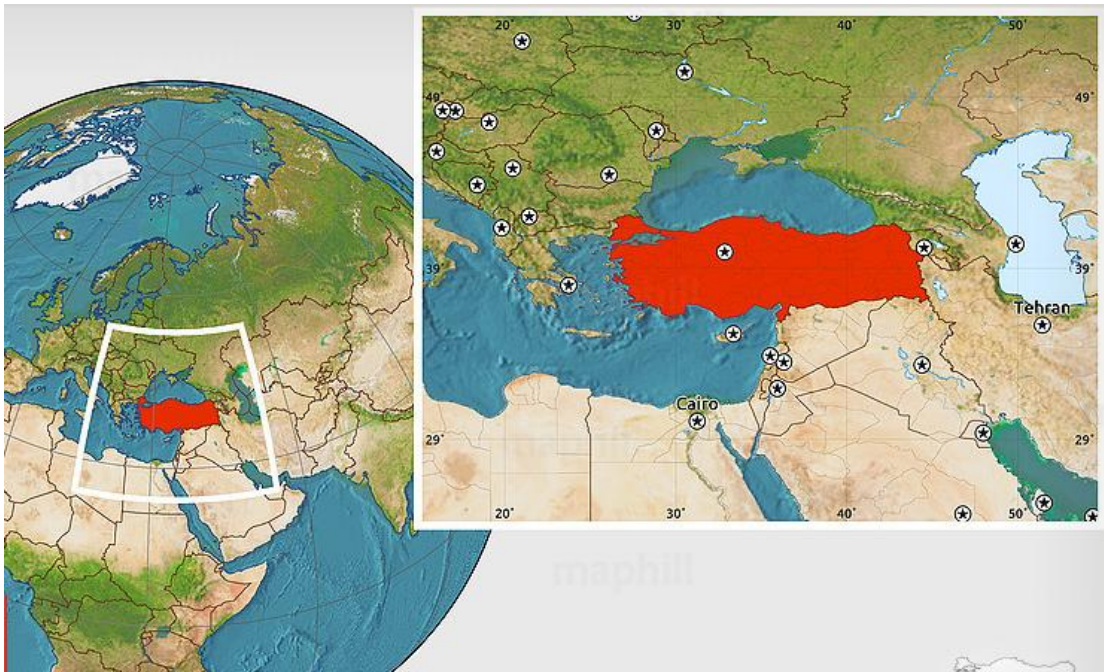
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ
ΣΠΟΥΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η επίδραση του «Δόγματος Νταβούτογλου» στην
ναυτική στρατηγική της Τουρκίας στην Ανατολική
Μεσόγειο.**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΡΕΠΑΝΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
Α.Μ. 1216Μ037

ΑΘΗΝΑ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

Copyright © Ρεπαντής Γεώργιος, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ' ολοκλήρου ή τμηματος αυτής , για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

*Στην συζυγό μου Μαριέττα,
για τη διαχρονικά αμέριστη συμπαράσταση,
στήριξη και την εμπιστοσύνη της.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΑΝΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΑΚΡ) ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΣΤΟ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ ΤΟΥ ΑΧΜΕΤ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ	12
2.1 Εφαρμογή της πολιτικής μηδενικών Προβλημάτων a la Carte.....	14
2.2 Η έννοια του στρατηγικού βάθους.....	16
2.3 Ανάλυση του Δόγματος του «Στρατηγικού Βάθους»	18
2.4 Οι αρχές της νέας εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΝΑΥΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ..	25
4.1 Αναλύοντας τη ναυτική στρατηγική της Τουρκίας.....	26
4.2 Οι στόχοι του τουρκικού πολεμικού ναυτικού.....	27
4.3 Η σημασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος.....	30
4.4 Εμπορικός στόλος και πολεμικό ναυτικό - Σχέση αλληλεπίδρασης.....	31
4.5 Η σημασία της γεωγραφίας	32
4.6 Η ναυτική διπλωματία.....	33
4.7 Η αμυντική βιομηχανία.....	35
4.7.1 Ιστορική εξέλιξη της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας.....	35
4.7.2 Η τουρκική ναυπηγική βιομηχανία.....	37
4.8 Τα εξοπλιστικά προγράμματα του τουρκικού πολεμικού ναυτικού.....	38
4.9 Αμυντική βιομηχανία και οικονομία - Σχέση αλληλένδετη.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΥΣΕΣ ΘΑΛΑΣΣΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	43
5.1 Η περίπτωση του Αιγαίου.....	44
5.2 Από τα μηδενικά προβλήματα στις πάγιες επιδιώξεις.....	45
5.2.1 Η προϊστορία των τουρκικών επιδιώξεων.....	46

5.2.2	Πάγιες τουρκικές επιδιώξεις.....	47
5.2.3	Πάγιες επιδιώξεις και η μετεξέλιξή τους	49
5.3	Κύπρος - Το βέλος προς την Ανατολή.....	51
5.4	Ενεργειακά - Δύσκολο σταυρόλεξο για δυνατούς «παίκτες».....	53
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	55
	ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	59
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	61

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της ανά χείρας ερευνητικής εργασίας είναι να αναδείξει τον σημαντικό ρόλο της Τουρκίας και τις αναθεωρητικές της τάσεις στην ανατολική Μεσόγειο μέσα από το πρίσμα του τουρκικού πολεμικού ναυτικού.

Μετά την ανάληψη της εξουσίας από το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP- Adalet ve Kalkinma Partisi) του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν (Recep Tayyip Erdoğan) το 2002, η Τουρκία ακολούθησε πολιτική με πολλές διαστάσεις, επιδιώκοντας την έμμεση ή άμεση ανάμειξή της στα εσωτερικά δρώμενα όμορών της κρατών και αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες μεγαλύτερης εμβέλειας και εξωστρέφειας. Εμπνευστής αυτής της νέας συμπεριφοράς, η οποία φαίνεται να αντιτίθεται στην παρακαταθήκη του Μουσταφά Κεμάλ (Mustafa Kemal), ήταν ο πρώην πρωθυπουργός Αχμέτ Νταβούτογλου (Ahmet Davutoğlu), καθώς και συγγραφέας του πολιτικοστοχαστικού πονήματος «Το Στρατηγικό βάθος - Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας», το οποίο αποτέλεσε το θεμέλιο αυτής της νέας δυναμικής. Με «το δόγμα του νέο-οθωμανισμού», η Τουρκία επεδίωκε να ανελιχθεί σε περιφερειακή υπερδύναμη.

Στο δρόμο για την επίτευξη αυτού του στόχου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ναυτική ισχύς και στρατηγική η οποία διατυπώθηκε εσχάτως από την ηγεσία του τουρκικού πολεμικού ναυτικού. Θα προσπαθήσω λοιπόν μέσα από μια άτυπη σύγκριση των δυο δογμάτων να αναδείξω εκείνους τους τομείς στους οποίους επέδρασε καταλυτικά η διατύπωση του δόγματος Νταβούτογλου αρκετά χρόνια πριν.

Λέξεις κλειδιά: Νταβούτογλου, Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης, Νέο-Οθωμανισμός, Στρατηγικό Βάθος, Τουρκική εξωτερική πολιτική, Ναυτική Διπλωματία, Ήπια ισχύς, Ναυτική στρατηγική, Τουρκικό πολεμικό ναυτικό, Γεωγραφία, Θαλάσσια ασφάλεια, αμυντική βιομηχανία, εξοπλιστικά προγράμματα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Τουρκία κατέχει στρατηγικής σημασίας γεωγραφική θέση στον παγκόσμιο χάρτη καθώς εκτείνεται μεταξύ της χερσονήσου των Βαλκανίων και της χερσονήσου της Ανατολίας της νοτιοδυτικής Ασίας, έχει χερσαία σύνορα με χώρες της Μέσης Ανατολή και τεράστια ακτογραμμή στα νότια στην Μεσόγειο Θάλασσα, το Αιγαίο Πέλαγος στα δυτικά και τη Μαύρη Θάλασσα στα βόρεια. Αυτή η γεωγραφική διαμόρφωση αποτελεί μια από τις πιο ασταθείς περιοχές του κόσμου. Τα τεράστια οικονομικά συμφέροντα που διακυβεύονται, κυρίως λόγω των ενεργειακών πόρων, προκαλούν πρόσθετες επιπλοκές στο ήδη επιβαρημένο από πολιτικές, θρησκευτικές και άλλες μορφές συγκρούσεων περιφερειακό σύστημα ασφαλείας¹.

Αποτελεί καθολική παραδοχή ότι η Τουρκία είναι ένας σημαντικός παράγοντας τόσο στο Διεθνές όσο και στο περιφερειακό σύστημα ασφαλείας. Το πιο σημαντικό όμως, είναι ότι σε σχέση με το παρελθόν έχει πλέον πλήρη συνείδηση των δυνατοτήτων της και προσπαθεί να τις αξιοποιήσει προς όφελος των εθνικών της συμφερόντων, ενεργώντας συχνά με δυσανάλογες για το γεωπολιτικό της εκτόπισμα, φιλοδοξίες.

Αφετηρία για την μεταστροφή της επί μεγάλο χρονικό διάστημα μονοδιάστατης εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας αποτέλεσε η άνοδος στην αξουσία του κομματος δικαιοσύνης και ανάπτυξης του νύν προέδρου Ρεντζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Ασπαζόμενος το δόγμα του στρατηγικού βάθους του έμπιστου συμβούλου του Αχμέτ Νταβούτογλου υιοθέτησε πλήρως στην πολιτική του, το αξίωμα της εξέχουσας γεωγραφικής θέσης και ιστορικής συνέχειας της Τουρκίας. Μιας Τουρκίας που επιδεικνύοντας ανωτερότητα και εξωστρέφεια θα έπρεπε να ενισχύσει την ισχύ της ως περιφερειακός δρών, γιατί όχι και παγκόσμιος.

Αυτονοήτως η προσπάθεια ενίσχυσης της ισχύος μιας χώρας που κατέχει την γεωγραφική θέση της Τουρκίας περνάει μέσα από τη θάλασσα. Η χάραξη της θαλάσσιας και ναυτικής στρατηγικής της Τουρκίας συγχρονιζόμενες με την οικονομική ανάπτυξη και την πολιτική σταθερότητα αποσκοπούν στην επίτευξη των στόχων που θέτει η πολιτική εθνικής ασφαλείας της. Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η συσχέτιση του δόγματος Νταβούτογλου και της επίδρασης που είχε αυτό στην διατύπωση και την εφαρμογή της Ναυτικής

¹ Ντόκος, Θ. ,*Ο Γεωστρατηγικός ρόλος της Τουρκίας*, σελ. 9.

στρατηγικής της Τουρκίας, εστιασμένη στις προεκτάσεις του δόγματος ναυτικής στρατηγικής του τουρκικού πολεμικού ναυτικού που αφορούν μόνο την περιοχή του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου, μια περιοχή αλλωστε και αμιγώς ελληνικού ενδιαφέροντος. Για τη διευκόλυνση της σύγκρισης παρατίθενται καθ'όλο το εύρος του κυρίως κειμένου αυτούσια παραθέματα τόσο από το βιβλίο του Νταβούτογλου όσο και από το δόγμα ναυτικής στρατηγικής της Τουρκίας. Δυο κείμενα που αποδεικνύεται πως ενώ βρίσκονται πολύ μακριά χρονικά εντούτοις είναι πολύ κοντά εννοιολογικά.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσης παρατίθεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή στα γεγονότα που συνέδραμαν στην αναρρίχηση στην εξουσία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ), την διαφορετική πολιτική του προτασή σε σχέση με το παρελθόν και στην κόντρα μεταξύ, του κατά τα άλλα μετριοπαθούς ισλαμιστή Ερντογάν και του κεμαλικού κατεστημένου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται στοιχεία της διαδρομής του Αχμέτ Νταβούτογλου στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας και της δυναμικής που ανέπτυξε η διατύπωση του δόγματός του μέσα από το βιβλίο του «Το στρατηγικό βάθος. Η Διεθνής θέση της Τουρκίας». Μέσα από την ανάλυση των πυλώνων του δόγματος Νταβούτογλου γίνεται προσπάθεια να ερμηνευτούν οι αρχές πάνω στις οποίες βασίστηκε η νεο-οθωμανική εξωτερική πολιτική της Τουρκίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η πολιτική εθνικής ασφάλειας της Τουρκίας επί της διακυβέρνησης Ερντογάν ώστε να γίνει καλύτερα κατανοητή η αλληλεξάρτηση μεταξύ χαραχθείσας εθνικής πολιτικής και εθνικής στρατιωτικής στρατηγικής.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθεται τα στοιχεία εκείνα του δόγματος της ναυτικής στρατηγικής της Τουρκίας που αποδεικνύουν τη συσχέτισή του με την εφαρμογή του δόγματος Νταβούτογλου. Γίνεται ανάλυση των εννοιών της ναυτικής στρατηγικής υπό το διαχρονικό πρίσμα των Μάχαν και Corbett και της κατά το δυνατόν εφαρμογής τους στο τουρκικό πολεμικό ναυτικό (ΤΠΝ). Ακολουθεί μια διεξοδική παράθεση στοιχείων από τους τομείς της θαλάσσιας και ναυτικής στρατηγικής που επηρεάστηκαν περισσότερο από την εφαρμογή του δόγματος επικράτησης της Τουρκίας στην εγγύς και όχι μόνο περιοχή της. Η περαιτέρω ανάπτυξη του εμπορικού στόλου που εξυπηρετεί τις ανάγκες της τουρκικής οικονομίας, η αμυντική βιομηχανία, τα μεγαλόπνοα εξοπλιστικά προγράμματα του τουρκικού πολεμικού ναυτικού και η ναυτική διπλωματία είναι ορισμένοι μόνο από τους τομείς που παρουσιάζονται.

Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια να αποδειχθεί πώς οι πάγιες επιδιώξεις της Τουρκίας σε σχέση με την Ελλάδα και την Κύπρο, μετεξελίχθηκαν από το 2002 και μετά, καθώς και ποιός ο ρόλος που διαδραμάτισε και διαδραματίζει το τουρκικό ναυτικό στην μετεξέλιξη αυτή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΑΝΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΑΚΡ) ΣΤΗΝ ΕΞΟΥΣΙΑ²

Καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό της Τουρκίας χαρακτηρίστηκε από ιδιαίτερη ρευστότητα και ραγδαίες εξελίξεις. Η απογοήτευση του εκλογικού σώματος για τη διαφθορά του πολιτικού συστήματος και των κυβερνητικών κομμάτων, καθώς και οι οικονομικές κρίσεις που έπληξαν τη χώρα κατά τον Δεκέμβριο του 2000 και τον Οκτώβριο του 2001, οδήγησαν στην επικράτηση του νεοσύστατου ισλαμικού Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) υπό τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Στις πρόωρες εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το Νοέμβριο του 2002, το ΑΚΡ σημείωσε σαρωτική νίκη συγκεντρώνοντας το 34,4% των συνολικών ψήφων και 365 κοινοβουλευτικές έδρες, ενώ παρουσιάστηκε σαν τη μοναδική εναλλακτική αξιόπιστη λύση για το πολιτικό και οικονομικό αδιέξοδο στο οποίο βρισκόταν η χώρα εκείνη την περίοδο.

Το αποτέλεσμα αυτών των εκλογών ήταν η κυριαρχία του ΑΚΡ με μεγάλη πλειοψηφία και η δραματική μείωση των κεμαλικών πολιτικών ομάδων στο Τουρκικό Κοινοβούλιο, αφού ο μέχρι τότε ισχύον εκλογικός νόμος στην Τουρκία όριζε ότι τα πολιτικά κόμματα έπρεπε να συγκεντρώσουν το 10% της εθνικής ψήφου ώστε να εκπροσωπηθούν. Το μέτρο αυτό είχε θεσμοθετηθεί από τις κεμαλικές πολιτικές δυνάμεις με στόχο τον αποκλεισμό της εισόδου του Κουρδικού Κόμματος στο Κοινοβούλιο. Ωστόσο, στις εκλογές του 2002, οι κεμαλικές παρατάξεις δεν κατάφεραν να συγκεντρώσουν το απαιτούμενο ποσοστό με αποτέλεσμα να πέσουν στην παγίδα που οι ίδιες έστησαν και να αποκλεισθούν. Το μοναδικό κόμμα που εισήλθε στο Τουρκικό Κοινοβούλιο από το κεμαλικό κατεστημένο ήταν το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα.³

Οι παράγοντες που οδήγησαν στις εξελίξεις αυτές ήταν, καταρχήν, η βαθιά οικονομική ύφεση στην Τουρκία (η μεγαλύτερη των τελευταίων πενήντα ετών) που

² http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_4.htm, Αγγελόπουλος Χ. *Δόγμα στρατηγικού βάθους* (ημερ. προσβ. 25/8/17)

³ Γιαλλουρίδης, Χ (2004). *Η Τούρκια σε Μετάβαση*, 127

κλιμακώθηκε κατά το 2001 και ταυτόχρονα η έντονη δυσαρέσκεια του εκλογικού σώματος της χώρας από το βαθύτατα διεφθαρμένο κεμαλικό πολιτικό κατεστημένο, που κυβερνούσε επί σειρά ετών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία με την εντυπωσιακή εκλογική νίκη του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης οφείλετο στο γεγονός ότι δεν έφερε καμία ευθύνη για την οικονομική κρίση, είχε μία ρητορική βασισμένη στην κοινωνική δικαιοσύνη, τα στελέχη του δεν εμπλέκονταν στο διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα, ενώ είχαν αποκτήσει ισχυρά ερείσματα στα ευρύτερα λαϊκά κοινωνικά στρώματα με τη δημιουργία ενός ιδιότυπου δικτύου κοινωνικής πρόνοιας. Επιπλέον, το ΑΚΡ με την υιοθέτηση μιας μετριοπαθούς στάσης στην εξωτερική του πολιτική και μίας ευρωπαϊκής ατζέντας, είχε καταστήσει σαφές ότι η κοσμικότητα του κράτους δεν ετίθετο υπό απειλή, αποκτώντας για αυτόν τον λόγο ισχυρά ερείσματα και στη μεσαία και επιχειρηματική τάξη της Τουρκίας. Η αλλαγή πολιτικής του Ερντογάν στο θέμα της Κύπρου και η υιοθέτηση διαλακτικότερης ατζέντας που εμφάνιζε την Τουρκία ως υπέρμαχο ενός σχεδίου λύσης (σχέδιο Ανάν), το οποίο καταφανώς θα καταψηφίζονταν από τους Ελληνοκύπριους, έδωσε πόντους στην διαπραγματευτική θέση της διεθνώς. Ο Ερντογάν στόχευε στην διεθνή κάθαρση της Τουρκίας αλλά και στην ενίσχυση της εθνικιστικής του εικόνας στο εσωτερικό του ακροατήριο⁴.

Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση Ερντογάν χρησιμοποιώντας το πλεονέκτημα της πλειοψηφίας στην Εθνοσυνέλευση, προσπάθησε να αποδυναμώσει το ρόλο του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας στα πολιτικά δρώμενα της χώρας. Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις της Τουρκίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση ενίσχυαν τις προσπάθειες του κυβερνώντος κόμματος για την απομάκρυνση του στρατού και των γραφειοκρατικών ελίτ από την πολιτική εξουσία. Έτσι, οι νομοθετικές μεταρρυθμίσεις στις οποίες προέβη η κυβέρνηση Ερντογάν για τον περιορισμό της ανάμειξης του στρατιωτικού κατεστημένου στην πολιτική ζωή της χώρας θεωρήθηκαν εκ των ων ουκ άνευ για την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών της χώρας στο πλαίσιο ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ.

Ωστόσο, οι εξελίξεις αυτές προκάλεσαν ιδιαίτερη δυσαρέσκεια στο κεμαλικό κατεστημένο. Ως γνωστό παραδοσιακά ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων της Τουρκίας ήταν αυτός του μοναδικού εγγυητή και θεματοφύλακα του κράτους. Έτσι, η

⁴ Συρίγος, Α.Μ., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδ. Πατάκη, 761

απομάκρυνσή τους από την πολιτική ζωή της χώρας ήταν ένα γεγονός που, όπως ήταν φυσικό, θα προκαλούσε αντιδράσεις.

Πολύ αργότερα γνωστοποιήθηκε ότι ανώτεροι στρατιωτικοί αξιωματούχοι σχεδίαζαν από το 2002 την ανατροπή της κυβέρνησης Ερντογάν, μέσω μίας κατασκευασμένης κρίσης στο Αιγαίο, βασιζόμενης στη βοήθεια του τουρκικού πολεμικού ναυτικού, ούτως ώστε να κλιμακωθεί τόσο η κατάσταση που όχι μόνο θα επέτρεπε, αλλά και θα καθιστούσε επιβεβλημένο ένα στρατιωτικό πραξικόπημα. Το γνωστό πλέον ως σχέδιο «Βαριοπούλα» περιελάμβανε επίσης, απόβαση σε νησιά του Αιγαίου και βομβαρδισμό κεντρικών τζαμιών στην Κωνσταντινούπολη. Τα έγγραφα με τα σχέδια του πραξικοπήματος αποκαλύφθηκαν και η κυβέρνηση Ερντογάν έδωσε εντολή στις αστυνομικές δυνάμεις για τη σύλληψη των εμπλεκόμενων στρατηγών και την παραπομπή τους στη δικαιοσύνη.

Έτσι, με την άνοδο του ΑΚΡ στην εξουσία, εγκαινιάζεται μία περίοδος εσωτερικής διαμάχης μεταξύ κεμαλικού κατεστημένου και ισλαμιστών, η οποία οδήγησε στη σύλληψη και στη φυλάκιση των στρατηγών που σχεδίαζαν την ανατροπή της κυβέρνησης Ερντογάν. Αυτό θα ήταν τουλάχιστον αδιανόητο πριν την εκλογική νίκη του ΑΚΡ στην Τουρκία και την εδραίωσή του στην εξουσία. Ο Ερντογάν ωστόσο εν τέλει απέφυγε να διευκάνει όλα τα περιστατικά αποδεικνύοντας πόσο πολυδαίδαλο και ισχυρό παρέμενε το βαθύ κράτος ακόμη και μετά την θριαμβευτική του επικράτηση το 2011.

Μεταξύ 2011 και 2014 η Τουρκία αντιμετώπισε έντονα προβλήματα εσωτερικής ασφάλειας με τις συνεχόμενες πολύνεκρες επιθέσεις οπαδών του ΡΚΚ που οδήγησαν στην τελική κατάρρευση της εκεχειρίας το 2015, τον αυξανόμενο αυταρχισμό του Ερντογάν, την σύγκρουσή του με τον Φετουλάχ Γκιουλέν⁵ και την αλλαγή στάσης ως προς το ISIS. Το 2014 ο Ερντογάν έγινε ο νέος ένοικος του προεδρικού μεγάρου αλλά στις κοινοβουλευτικές εκλογές του 2015, με τη είσοδο στο κοινοβούλιο του φιλοκουρδικού κόμματος (Δημοκρατικό κόμμα των Λαών), το κόμμα του έχασε την πλειοψηφία στο κοινοβούλιο⁶. Η προσπάθεια του Ερντογάν να

⁵ Το κίνημα Gülen είναι ένα πολυεθνικό θρησκευτικό και κοινωνικό κίνημα στο οποίο ηγείται ο τούρκος ισλαμιστής λόγιος Fethullah Gülen. Το κίνημα έχει προσελκύσει υποστηρικτές και επικριτές στην Τουρκία, την Κεντρική Ασία και σε άλλα μέρη του κόσμου. Το κίνημα έχει ενεργό συμμετοχή στην εκπαίδευση (με ιδιωτικά σχολεία σε περισσότερες από 140 χώρες) και τον διαθρησκευτικό διάλογο, ενώ κατέχει σημαντικές επενδύσεις στα media, στα χρηματοοικονομικά και σε ιδιωτικές κλινικές. Έχει χαρακτηριστεί ως ένα κίνημα μετριοπαθών ειρηνικών και σύγχρονων ισλαμιστών

⁶ William Hale, *Τουρκική εξωτερική πολιτική 1774-2000*, Επίμετρο Α. Δερηζιώτη, Εκδ. Πεδίο, 418-419.

προχωρήσει σε συνταγματική αναθεώρηση για αλλαγή του πολιτεύματος προσωρινά ανακόπηκε.

Τελευταία πράξη στο σίριαλ της εσωτερικής πάλης στην Τουρκία μεταξύ ισλαμιστών και κεμαλικού καθεστώτος αποτέλεσε το πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016 γαι το οποίο η κυβέρνηση κατηγόρησε ευθέως τον Φετουλάχ Γκιουλέν. Μετά την αποτυχία του, μια ``χιονοστοιβάδα`` εξελίξεων και διώξεων επηρέασε τόσο τους συσχετισμό ισχύος και επιρροής μεταξύ πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας όσο και την ίδια την επιχειρησιακή ικανότητα των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων⁷.

Με την χώρα να βρίσκεται έκτοτε σε καθεστώς έκτακτης ανάγκης, σωρεία νομοθετικών διαταγμάτων άμεσης εφαρμογής άλλαξαν τη δομή και τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων στον πυρήνα των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Πλέον ο έλεγχος τους έχει περάσει απευθείας στον τούρκο υπουργό εθνικής άμυνας, ενώ ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (Α/ΓΕΕΘΑ) υπαγεται και αναφέρεται στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Η εξουσία του Α/ΓΕΕΘΑ, σε καιρό ειρήνης, έχει αποκοπεί από τα γενικά επιτελεία καθόσον αυτά υπάγονται απ'ευθείας στον υπουργό εθνικής άμυνας ενώ μπορούν να δέχονται εντολές απ' ευθείας από τον Πρόεδρο της δημοκρατίας και τον Πρωθυπουργό.

Όλα τα ανωτέρω επέφεραν σοβαρό πλήγμα στην διεθνή εικόνα της Τουρκίας σε σχέση με την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη λειτουργία του κράτους δικαίου αλλά ισχυροποίησαν τον Ερντογάν στο εσωτερικό μέτωπο και του έδωσαν την δυνατότητα να κερδίσει έστω και με ισχνή πλειοψηφία, το δημοψήφισμα για την συνταγματική αναθεώρηση του πολιτεύματος τον Απρίλιο του 2017 ανοίγοντας του τον δρόμο για την απόλυτη κυριαρχία και μακροημέρευσή του που ήδη μετρά δεκαπέντε συναπτά έτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΣΤΟ ΠΡΟΣΚΗΝΙΟ ΤΟΥ ΑΧΜΕΤ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ⁸

Οι δομικές αλλαγές του τουρκικού κράτους τα χρόνια μετά την ανέλιξη στην εξουσία του ΑΚΡ σηματοδότησαν και αλλαγές στην τουρκική εξωτερική πολιτική (ΤΕΠ) υπό την κυβέρνηση του ΑΚΡ. Η ώρα εμφάνισης στο πολιτικό προσκήνιο του μέχρι τότε ακαδημαϊκού καθηγητού αλλά αφοσιωμένου μουσουλμάνου και έγκυρου

⁷ Γκουριώτης Α., *Αμυντική Βίβλος 2017-18*, Αθήνα, 4

⁸ http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_4.htm, Αγγελόπουλος Χ. *Δόγμα στρατηγικού βάθους* (ημερ. προσβ. 25/8/17)

μελετητή των Διεθνών Σχέσεων Αχμέτ Νταβούτογλου είχε φτάσει. Απολαμβάνοντας την αναγνώριση και εμπιστοσύνη του πρωθυπουργού Ερντογάν και του Υπουργού Εξωτερικών Αμπντούλάχ Γκιουλ, αμφότεροι τον αποκαλούσαν Hoja (δάσκαλο), ανέλαβε σύντομα πρώτος «τη τάξει» σύμβουλος του πρωθυπουργού σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και έγινε ο «άνθρωπος πίσω από τη θεωρία» μιας νέας τουρκικής εξωτερικής πολιτικής ή όπως ορισμένοι τον αποκαλούν, ο «Kissinger» της Τουρκίας⁹.

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου, διατέλεσε Υπουργός Εξωτερικών από το 2009 έως τον Αύγουστο του 2014 και μετέπειτα Πρωθυπουργός της Τουρκίας από το 2014 έως το Μάιο του 2016 και διαμόρφωσε τη νέα αντίληψη για την εξωτερική πολιτική της Άγκυρα, που επικεντρώνεται στο τουρκικό όραμα ισχύος και προωθεί ένα νεο-οθωμανικό¹⁰ προφίλ.

Η θέση της Τουρκίας στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, το νέο στρατηγικό πλαίσιο που έθετε η κυβέρνηση του ΑΚΡ και οι απόψεις του έμπιστου πολιτικού συμβούλου του Ερντογάν, έδωσαν όραμα στην χώρα. Το όραμα αυτό, προσάρμοζε ανάλογα τα εργαλεία της υψηλής στρατηγικής και διπλωματίας, εφαρμόζοντας για την επίλυση διαφόρων θεμάτων, πρακτική «ήπιας ισχύος¹¹», τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, με στόχο την ανάδειξη του ρόλου της χώρας και την εγκαθίδρυση της νέας πολιτικής. Η Τουρκία με γνώμονα την ιστορία αλλά και την γεωπολιτική της θέση, ως πυλώνες του «Στρατηγικού Βάθους» και της νεο-οθωμανικής δυναμικής της, επιθυμούσε να καταστεί μια μεγάλη πηγή ισχύος. Να αποτελέσει έναν κεντρικό, καθοριστικό και στρατηγικό παίχτη στην διεθνή σκακιέρα, που σε καμία περίπτωση δεν μπορούσε να έχει μόνο περιφερειακό ρόλο.

Αποτελούσε πλέον στόχο για την Τουρκία να ηγεμονεύσει¹² σε ένα αυτοκρατορικού τύπου χαλιφάτου, νεο-οθωμανικό σχηματισμό, όπου θα συνενωνόνταν όλοι, τουρκικής ή μη υπαγωγής, μουσουλμάνοι των πάλε ποτέ

⁹ Γιαλλουρίδης, Χ (2004). *Η Τουρκία σε Μετάβαση*, Εκδόσεις Σιδέρης, 96

¹⁰ Ο Νταβούτογλου απορρίπτει τον όρο νεο-οθωμανισμός: «Η έννοια νεο-οθωμανισμός δεν είναι αθώα: χρησιμοποιήσαν σκοπίμως αυτόν τον όρο σε μια προσπάθεια να μειώσουν την επιρροή μας στα Βαλκάνια και να φοβίσουν τον κόσμο». Αναφέρεται στο άρθρο του Mahcupyan Etyen, «Noe-Ottomanism», <http://www.todayzaman.com/columnist-256927-neo-ottomanism.html>, 15/09/2011

¹¹ Nye Joseph S. Jr, *Soft Power*, “The Means to Success in WorldPolitics”, New York, Public Affairs, 2004

¹² Σύμφωνα με τον Adam Watson η ηγεμονία καλύπτεται, συν τοις άλλοις,: «από ένα μανδύα νομιμοποίησης, ταυτόσημο με τη ρητή ή σιωπηρή αποδοχή των μελών του συστήματος σε ό,τι αφορά την κυριαρχία του ηγεμόνα».

έδαφών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, ώστε να μπορέσουν δυνητικά να ζήσουν σύμφωνα με την δύναμη και τον διεθνή τους ρόλο¹³. Επιπρόσθετα, εκτός από την ανάδειξη της σε ηγέτιδα δύναμη του μουσουλμανικού κόσμου, προτεραιότητα αποτελούσε και η αναβάθμιση του διεθνούς της ρόλου, αφού σύμφωνα με τον Αχμέτ Νταβούτογλου «η Τουρκία έχει και παγκόσμιο όραμα¹⁴».

Από τον Μάρτιο του 2003, με την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ, διαφάνηκε μία ποιοτική διαφοροποίηση στην εξωτερική πολιτική της Άγκυρας. Το τουρκικό κοινοβούλιο αρνήθηκε να παραχωρήσει τη στρατιωτική βάση στο Ιντσιρλίκ στις αμερικανο-βρετανικές δυνάμεις για το άνοιγμα ενός δεύτερου μετώπου εναντίον της Βαγδάτης διότι ελλόχευε ο κίνδυνος της αναμόχλευσης του Κουρδικού ζητήματος, το οποίο αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα ασφάλειας για την Άγκυρα. Παράλληλα η Τουρκία ανησυχούσε για την έκρηξη ενός ενδεχόμενου προσφυγικού ρεύματος προς τα εδάφη της που θα αποσταθεροποιούσε την ίδια. Την ίδια περίοδο, τούρκοι πολιτικοί αναφέρονταν στα ιστορικά δικαιώματα της Τουρκίας επί τη πετρελαιοπαραγωγού Μοσούλης στο βόρειο Ιράκ. Η τουρκική άρνηση προκάλεσε έκπληξη στις ΗΠΑ¹⁵. Όταν τελικά, στις 20 Μαρτίου 2003 ξεκίνησαν οι πολεμικές επιχειρήσεις, η Τουρκία διέθεσε τον εναέριο χώρο της για τη διέλευση των αμερικανικών αεροσκαφών προς το Ιράκ, γεγονός το οποίο κατεύνασε τις τριβές που είχαν προκληθεί με τις ΗΠΑ.

2.1 Εφαρμογή της Πολιτικής Μηδενικών Προβλημάτων a la Carte

Μέσα σε αυτό το ιδεολογικό πλαίσιο, η Τουρκία αναβαθμίστηκε εντυπωσιακά την περίοδο Ερντογάν. Κινήθηκε με εξωστρέφεια προς τις χώρες της Μέσης Ανατολής και των Βαλκανίων. Έλαβε όπως αναφέραμε, χωρίς σοβαρές συνέπειες πρωτοβουλίες με τις οποίες δεν συμφωνούσε η Δύση αλλά ταυτόχρονα κατόρθωσε να είναι τακτικός συνομιλητής των αμερικανών προέδρων. Οι ΗΠΑ έως το 2012 θεωρούσαν την Τουρκία ως πολιτικό πρότυπο για τα κράτη της Μέσης Ανατολής¹⁶.

Το άνοιγμα της εξωτερικής πολιτικής συνοδευόταν από αύξηση των οικονομικών συναλλαγών της Τουρκίας με πλήθος χωρών. Οι ευρωατλαντικές σχέσεις παρέμειναν σταθερός άξονας της τουρκικής πολιτικής. Κατά το χρονικό

¹³ Μάζης, Ι. (2013) *Νταβούτογλου και Γεωπολιτική*. Αθήνα: Εκδ. "Ηρόδοτος", 41.

¹⁴ Νταβούτογλου, Α. (2008), *Turkey's Foreign Policy Vision : An Assessment of 2007*. *Insight Turkey*, 77-96

¹⁵ Συρίγος, Α.Μ., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδ. Πατάκη, 605

¹⁶ Όμοιο .604

διάστημα όπου ο Νταβούτογλου διατέλεσε υπουργός των εξωτερικών αλλά και αργότερα Πρωθυπουργός, η Τουρκία αναζήτησε τρόπους προσέγγισης με την Ελλάδα, την Συρία, το Ιράκ, την Αρμενία, το Ιράν και τη Ρωσία.

Το τουρκικό υπουργείο εξωτερικών στην επίσημη ιστοσελίδα του το 2010, στη θεματική «Policy of Zero Problems with our Neighbors» ανέφερε ότι η Τουρκία επιθυμούσε να εξαλείψει όλα τα προβλήματα από τις σχέσεις της με τους γείτονες ή τουλάχιστον να τα ελαχιστοποιήσει¹⁷.

Η εξωτερική της πολιτική είχε σημαία της τα «μηδενικά προβλήματα» (zero problems)¹⁸ με τους γείτονες της¹⁹, έχοντας ως αφετηρία τη βελτίωση των διμερών σχέσεων και της περιφερειακής συνεργασίας με τις βαλκανικές χώρες, τις χώρες του πρώην Σοβιετικού μπλοκ και σε δεύτερη φάση επεκτείνοντας τη πολιτική της επιρροή στη Μέση Ανατολή, τις χώρες του Αραβικού κόλπου και τη βόρεια Αφρική.

Ταυτόχρονα ήταν εμφανής η προσπάθεια εμπλοκής της σε όλα τα ζητήματα της εγγύς περιοχής της, αλλά και στα διεθνή, ως αυτόκλητος διαμεσολαβητής²⁰, χωρίς πάντως να αποκομίζει, άμεσα τουλάχιστον, τα αναμενόμενα οφέλη. Απόδειξη η έμμεση εμπλοκή και υποστήριξη της Τουρκίας στις περιοχές εκείνες της Αφρικής και της μέσης Ανατολής που επηρεάστηκαν από την «Αραβική Άνοιξη²¹». Όταν αυτή ολοκλήρωσε τον κύκλο της περί το 2013, ολοκλήρωσε τον κύκλο της και η ρητορεία της Τουρκίας περί μηδενικών προβλημάτων.

Η στάση επίσης, που τήρησε η Τουρκία στο Παλαιστινιακό ζήτημα, κατέδειξε τις προσπάθειες προσέγγισης της Άγκυρας με τον αραβικό κόσμο. Χαρακτηριστική υπήρξε η αναγνώριση του αποτελέσματος των βουλευτικών εκλογών που πραγματοποιήθηκαν στα παλαιστινιακά εδάφη το 2006, και ανέδειξαν νικήτρια την ισλαμική οργάνωση Χαμάς, καθώς και το γεγονός ότι ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Αμπντουλάχ Γκιούλ, δέχθηκε τον Φεβρουάριο του 2006, να συνομιλήσει με τον εξόριστο ηγέτη της Χαμάς, Καλέντ Μασάλ.

¹⁷ Κουσκουβέλης Η, *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*, Εκδ. Ποιότητα, Σελ.17

¹⁸ http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy?page=0,2

¹⁹ Walker Joshua W., (2012) *Introduction: The Sources of Turkish Grand Strategy - 'Strategic Depth' and 'Zero Problems' in Context*,

²⁰ Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints, International Crisis Group, Europe Report No 203, 7 April 2010, p. 4, [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints.pdf) (Ημερ. Προσβ. 15/6/2017).

²¹ Γιαννακόπουλος Β., (2011), Τουρκία και Αραβική Άνοιξη, GeoStrategy <http://www.geostrategy.gr/pdf/20120327%20Turkey%20&%20Arab%20Spring.pdf> (Ημερ. Προσβ. 27/7/2012)

Συν τοις άλλοις, η Τουρκία απέστειλε οικονομική βοήθεια στους Παλαιστίνιους και υιοθέτησε ως επίσημη θέση της τη σύσταση ενός ανεξάρτητου Παλαιστινιακού κράτους με πρωτεύουσα την ανατολική Ιερουσαλήμ, ενώ δεν δίστασε, όταν το καλοκαίρι του 2006 ξέσπασε ο Πόλεμος των 33 Ημερών στο Λίβανο, να καταδικάσει απερίφραστα τις ισραηλινές επιθέσεις δημιουργώντας τριβές στη στρατηγική της σχέση με το Τελ-Αβίβ.

Πρέπει να σημειωθεί πως οι προτεραιότητες που είχε θέσει το Δόγμα Νταβούτογλου αναφορικά με την προσέγγιση του μουσουλμανικού κόσμου και το ρόλο που θα επεδίωκε η Άγκυρα να διαδραματίσει περιφερειακά, δεν άφηναν περιθώρια για τη διατήρηση άριστων σχέσεων και ενισχυμένης συνεργασίας με το Ισραήλ. Η τουρκική μεσανατολική πολιτική, όπως διαμορφώθηκε την επαύριον της ανόδου του ΑΚΡ στην εξουσία και η φιλόδοξη στάση της Άγκυρας για την ανάληψη ηγεμονικού ρόλου στην περιφέρεια της, οδήγησαν στην περαιτέρω επιδείνωση των σχέσεων της με το Ισραήλ και στη δημιουργία σημείων τριβής στη συνεργασία της με τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Θρυαλίδα στις σχέσεις Τουρκίας - Ισραήλ αποτέλεσε το επεισόδιο της επέμβασης των ισραηλινών ειδικών δυνάμεων στο πλοίο «M/V Mavi Marmara» ανοικτά της λωρίδας της Γάζας που έλαβε χώρα το 2010 και οδήγησε στο θάνατο οκτώ Τούρκων πολιτών. Επίσημοι κύκλοι στην Τουρκία καταδίκασαν ανοικτά το Ισραήλ για «κυβερνητική τρομοκρατία», με αποτέλεσμα οι διμερείς σχέσεις των δύο χωρών να φτάσουν στο χειρότερο σημείο που είχαν βρεθεί ποτέ.

2.2 Η έννοια του στρατηγικού βάθους

Το 2001 εκδόθηκε στην τουρκική γλώσσα, σε ένα βιβλίο 840 περίπου σελίδων η ακαδημαϊκή πραγματεία του πανεπιστημιακού καθηγητού Αχμέτ Νταβούτογλου (χωρίς να περιλαμβάνει οποιαδήποτε αναφορά σε βιβλιογραφία) με τίτλο «Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας²²»

Στην στρατιωτική διεθνή βιβλιογραφία, ο όρος «Στρατηγικό Βάθος» αναφέρεται στην απόσταση μεταξύ της γραμμής κρούσης και των κατοικημένων / βιομηχανικών περιοχών. Αυτός ο όρος αποκτά εντελώς διαφορετικό νόημα κατά την χρήση του από τον Αχμέτ Νταβούτογλου στην ανάλυση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής .

²² Νταβούτογλου Α.(2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα"

Η έννοια του «Στρατηγικού Βάθους» η οποία κατά τον Νταβούτογλου θα πρέπει να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής συνοψίζεται στην έντονα προβαλλόμενη αντίληψη ότι η αξία μιας χώρας στην παγκόσμια πολιτική σκηνή προδιαγράφεται από τη «γεωστρατηγική της θέση» και το «ιστορικό της βάθος»²³. Περαιτέρω, σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η Τουρκία είναι προικισμένη με μοναδικό τρόπο και με τα δύο.

Πρώτον, λόγω της θέσεώς της και ειδικότερα λόγω του ελέγχου των Στενών, αποτελεί κεντρική χώρα-κλειδί μεταξύ περιοχών ιδιαίτερα σημαντικών γεωστρατηγικών επιρροών. Δεύτερον, λόγω της κληρονομιάς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που κάποτε ένωνε τον μουσουλμανικό κόσμο η σημερινή Τουρκία έχει τη δυνατότητα να καταστεί μια μουσουλμανική περιφερειακή δύναμη²⁴. Έτσι σύμφωνα με το όραμα του νέο-οθωμανισμού η Τουρκία έπρεπε, να προχωρήσει και πέραν της εποχής του Κεμάλ εφαρμοζόμενης εξωτερικής πολιτικής η οποία έδινε έμφαση στις σχέσεις με τη Δύση και να αναπτύξει πολλαπλούς γεωστρατηγικούς άξονες και προς την Ανατολή, απευθυνόμενη στον αραβομουσουλμανικό κόσμο αλλά και προς τη Ρωσία, στην έκταση που εξυπηρετούνται τα συμφέροντά της, τα οποία προς την κατεύθυνση αυτή είχαν για πολλά χρόνια παραμεληθεί.

Αρχικά το βιβλίο του Νταβούτογλου δεν έτυχε ιδιαίτερης προσοχής από τους πολιτικούς και στρατηγικούς αναλυτές ακόμη και στην Τουρκία, αφού θεωρήθηκε ότι εκφράζει μόλις κάτι περισσότερο από οραματισμούς ενός ακαδημαϊκού με σαφή ισλαμικό προσανατολισμό.

Φαίνεται ότι οι μέχρι τότε συγκυρίες δεν ευνοούσαν ακόμη την αποδοχή του Δόγματος του νέο-οθωμανισμού, παρά το ότι η νέα αυτή τάση είχε στην ουσία πρωτοεμφανισθεί με την πολιτική του μετριοπαθή ισλαμιστή πρωθυπουργού (και μετέπειτα προέδρου) Τουργκούτ Οζάλ που προσπάθησε να μεταμορφώσει και να προσαρμόσει την πολιτική της χώρας στα σύγχρονα για την εποχή δεδομένα²⁵. Το 1983, αυτός ο βαθιά θρησκευόμενος πολιτικός ανέλαβε τα ηνία του κράτους και προσπάθησε να καταστήσει σαφές προς κάθε κατεύθυνση ότι, η Τουρκία ήταν μια χώρα που ανήκε γεωγραφικά σε δυο διαφορετικούς κόσμους, στην Ανατολή και

²³ Murinson, *The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy*, Σελ.947

²⁴ Μηνάγιας Χ. (2010) *Η Γεωπολιτική Στρατηγική και η Στρατιωτική Ισχύς της Τουρκίας*, Εκδόσεις Τουρίκη, Αθήνα, 124

²⁵ Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 146

στην Δύση. Σκοπός της πολιτικής του ήταν να πείσει τον τουρκικό λαό ότι θα έπρεπε να μεταρρυθμιστεί ώστε να ενσωματωθεί και πολιτικά σε αυτούς τους δυο κόσμους.

Ο Οζάλ, σχεδόν 20 χρόνια πριν τον Ερντογάν, διέκρινε ότι η Τουρκία θα έπρεπε να καταστεί το φώς του μετριοπαθούς Ισλάμ στους κόλπους των μουσουλμάνων και με εφαρμογή «ήπιας ισχύος», πολιτιστικών και οικονομικών δεσμών, να καταφέρει να αναδειχθεί. Με εξωστρέφεια και σύνεση, να δημιουργήσει κατάλληλους παράγοντες, επαναφοράς και επανόδου, μιας διακριτικής εκδοχής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην ευρύτερη γεωγραφική ζώνη στο πλαίσιο μιας νέο-οθωμανιστικής²⁶ κουλτούρας και συμπεριφοράς.

Από την εποχή επικράτηση του κόμματος του Ερντογάν μέχρι και σήμερα όμως, το όραμα του τότε Τούρκου Πρωθυπουργού επανέρχεται περισσότερο έντονα από κάθε άλλη φορά στο προσκήνιο, με δεδηλωμένο το στόχο της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής να καταστεί η Τουρκία παγκόσμια (global) δύναμη μέχρι το 2023 την 100η επέτειο από την ίδρυση της σύγχρονης Τουρκικής Δημοκρατίας²⁷.

Πέραν αυτού του στόχου το άλλο κύριο στοιχείο που χαρακτηρίζει τη σημερινή Τουρκική Εξωτερική Πολιτική είναι η αμφιταλάντευση μεταξύ ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και του ρόλου της ηγέτιδας χώρας του ισλαμικού κόσμου. Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική καλείται να χαράξει μια σταθερή πορεία πλεύσεως προς τους, κατά την άποψη πολλών, αντικρουόμενους δύο κύριους στόχους λαμβάνοντας υπόψη τους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες που επηρεάζουν την υλοποίηση της.

2.3 Ανάλυση του Δόγματος του «Στρατηγικού Βάθους»

Επιχειρώντας να αναλύσει κανείς τα κύρια σημεία του Δόγματος του Στρατηγικού Βάθους κυρίως απ' ότι ο Αχμέτ Νταβούτογλου κατά καιρούς έχει δημοσιεύσει, θα μπορούσε να σταθεί σε ορισμένες χαρακτηριστικές θέσεις που κατά

²⁶ Νέο- οθωμανισμός: (Τούρκικα: Yeni Osmanlıcilik) είναι η τουρκική πολιτική και ιδεολογική προσέγγιση που δημιουργήθηκε κατά την περίοδο της πρωθυπουργίας του Τουρκούτ Οζάλ. Η Τουρκική εξωτερική πολιτική χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο διεύρυνσης στο εξωτερικό με την προκάλυψη του Οθωμανισμού παρά του Τουρκικού προκαλύμματος, σε όλους τους Μουσουλμάνους στην ευρύτερη περιοχή αλλά και τις υφιστάμενες μειονότητες εντός της Τουρκίας. Ο νεο-οθωμανισμός προσέδωσε μεγάλη σημασία στην πολιτιστική κοινή ιστορία της Τουρκίας στην Μέση ανατολή, τα Βαλκάνια και την κεντρική Ασία και ταυτόχρονα εστιάζει στο γεγονός ότι η Τουρκία αποτελεί τον φυσικό οικονομικό και πολιτικό σύμμαχο και εταίρο όλων των κρατών σε αυτές τις περιοχές (Laciner 2009)

²⁷ Νταβούτογλου, Α.,(2008) «Turkey's Foreign Policy Vision : An assessment of 2007», Insight Turkey, Vol. 10, No1, σελ. 77 και 96.

τον εμπνευστή του δικαιολογούν το ρόλο της Τουρκίας σαν μια περιφερειακή δύναμη, πολύ πέρα από το ρόλο του περιφερειακού εταίρου της Δύσης.

Η Τουρκία είναι μια μεγάλη χώρα στο κέντρο της Αφρο-Ευρασίας (Αφρική-Ευρώπη-Ανατολή), η οποία διαθέτει πολλαπλή περιφερειακή, γεωγραφική και πολιτική ταυτότητα που της επιτρέπουν να ελίσσεται ταυτόχρονα σε πολλές περιοχές, γεγονός που καταδεικνύει ότι η ίδια αποτελεί μια περιοχή επιρροής του άμεσου περιβάλλοντός της.

Υπό αυτή την έννοια κατέχει μια κεντρική, βέλτιστη θέση αφού είναι μια χώρα ανατολική και ευρωπαϊκή, ενώ ευρίσκεται και εγγύς της Αφρικής μέσω της Ανατολικής Μεσογείου. Κατά συνέπεια δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε ως «γέφυρα» που συνδέει δύο σημεία, ούτε ως σύνορο, ούτε τέλος σαν συνηθισμένη χώρα που βρίσκεται στις παρυφές του μουσουλμανικού κόσμου και της Δύσης, αλλά σαν κεντρική χώρα-κλειδί στην περιοχή της. Το ίδιο συνάγεται αν την εξετάσουμε και από πλευράς ιστορίας και πολιτικής κληρονομιάς, αφού κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας η Τουρκία απέκτησε έναν πληθυσμιακό δυναμισμό μέσω των μεταναστών από γειτονικές περιοχές των Βαλκανίων, του Καυκάσου, της Μέσης Ανατολής, του Ιράκ και της Κεντρικής Ασίας που συναντήθηκαν κάτω από την ομπρέλα του τουρκικού πολιτισμού και εναρμονίσθηκαν με αυτόν²⁸.

2.4 Οι αρχές της νέας εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας

Σύμφωνα με έναν ορισμό εξωτερική πολιτική είναι: «Η πολιτική που ακολουθεί ένα κράτος στη διεθνή σφαίρα για να πετύχει την εκπλήρωση εθνικών στόχων».²⁹ Κατά ένα άλλο ορισμό εξωτερική πολιτική είναι «Οι γενικοί στόχοι οι οποίοι καθοδηγούν τις σχέσεις και τις δραστηριότητες ενός κράτους έναντι ενός άλλου». Στο παρελθόν ο κυριότερος παράγοντας διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής ήταν η γεωγραφία και οι εξωτερικές απειλές³⁰. Σήμερα σημαντικό ρόλο έχουν οι εσωτερικοί παράγοντες, η πολιτική ή η συμπεριφορά άλλων κρατών και οι σχεδιασμοί για εφαρμογή γεωπολιτικών μοντέλων.

Μια παρόμοια προσέγγιση αναφέρει ότι τη συμπεριφορά του κράτους στις διεθνείς σχέσεις, η οποία εκφράζεται μέσα από την εξωτερική πολιτική τη

²⁸ Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 133

²⁹ Ντόκος Θ., *Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγική*, Κεφάλαιο IV, σελ. 95-97

³⁰ Ο Ναπολέον είχε πει ότι :«Η πολιτική των κρατών καθορίζεται από τη γεωγραφία τους». Γ. Σεκερής, «Η Εθνική μας Πορεία», σελ. 2. e-book, διαθέσιμο στο <http://george.sekeris.org/BOOK.pdf>

καθορίζουν τρεις διαστάσεις. Η γεωπολιτική, που καθορίζεται από τη γεωγραφία της περιοχής και είναι σταθερή, η γεωστρατηγική που επικεντρώνεται στην ισχύ διεθνών ή τοπικών δυνάμεων και σε συνδυασμούς ισχύος που γίνονται μεταξύ τους και είναι ευμετάβλητη, και η ιδεολογικοπολιτική, η οποία αφορά τα εσωτερικά δρώμενα της χώρας και που δύναται να μεταβάλλει το εθνικό της συμφέρον ή τις διεθνείς προτεραιότητες της.³¹

Οι συντελεστές που επηρεάζουν την εξωτερική πολιτική διακρίνονται ευδιάκριτα στο Δόγμα του «στρατηγικού βάθους». Παρακολουθούμε ότι από το 2002 και μετά η Τουρκία οικοδομεί μια νέα εξωτερική πολιτική υπό το πρίσμα της νέας αυτής θεώρησης που εκπορεύεται από τη γεωγραφική της θέση και το ιστορικό της δυναμικό και η οποία βασίζεται σε πέντε αρχές:

Η πρώτη αρχή, είναι ότι πρέπει να υπάρχει μια ισορροπία μεταξύ «της Δημοκρατίας και της ασφάλειας» του κράτους σε μια χώρα. Εάν τούτο δεν είναι δυνατόν δεν μπορεί μια χώρα να εξασφαλίσει την επιρροή στο περιβάλλον της. Η ασφάλεια προς τους πολίτες δεν μπορεί να είναι σε βάρος των ελευθεριών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η Τουρκία από το 2002 επιδιώκει να προωθήσει τις πολιτικές ελευθερίες, χωρίς όμως να υποσκάπτει την εθνική ασφάλεια. Η τήρηση αυτής της αρχής έλαβε ισχυρό χτύπημα μετά το 2011 οπότε και η πολιτική Ερντογάν έναντι των ανταγωνιστών του έγινε αυταρχικότερη μέσω της προσπάθειας χειραγώγησης της δικαιοσύνης και των μέσων μαζικής ενημέρωσης, με τη χαριστική βολή να δίδεται μετά το πραξικόπημα του 2016 και τις πολιτικές διώξεις που ακολούθησαν.

Η δεύτερη αρχή, είναι μια «πολιτική μηδενικών προβλημάτων έναντι των γειτόνων» της Τουρκίας. Τα ιστορικά προβλήματα και οι συγκρουσιακές καταστάσεις με τις γειτονικές χώρες και κυρίως τη Μέση Ανατολή και τον Καύκασο εμποδίζουν τον εκσυγχρονισμό της χώρας και κατά συνέπεια θα πρέπει να μηδενιστούν. Εξάλλου η αστάθεια που επικρατεί στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, στη Μέση Ανατολή και τον Καύκασο επιβάλλουν την προσέγγιση μεταξύ των όμορων χωρών που ευνοούν τις περιφερειακές συμμαχίες προς αμοιβαίο όφελος³².

³¹ Λαζαρίδης Χ., *Συμβολή στη Συζήτηση για Νέο Εθνικό Αμυντικό Δόγμα*, σελ. 12

³² Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 473, 620,732

Η τρίτη αρχή, είναι η ανάπτυξη των σχέσεων και με χώρες πέρα από το στενό πλαίσιο της γειτονιάς, στα Βαλκάνια, στη Μέση Ανατολή, στον Καύκασο και στην Κεντρική Ασία. Η ανάπτυξη των σχέσεων της Τουρκίας με τις γειτονικές της χώρες σε Μέση Ανατολή, Καύκασο και Κεντρική Ασία αλλά και τη Ρωσία, σε συνδυασμό με την Ευρωπαϊκή της σχέση της δίνουν τη δυνατότητα «ειρηνικού διαμεσολαβητή» για τη γεφύρωση των μεταξύ τους διαφορών και την εξάλειψη των συγκρούσεων³³.

Η τέταρτη αρχή, είναι η τήρηση μιας πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής. Οι σχέσεις της Τουρκίας με άλλους παγκόσμιους δρώντες πρέπει να είναι συμπληρωματικές και όχι ανταγωνιστικές. Μια τέτοια πολιτική αναφερομένη στις στρατηγικές σχέσεις της Τουρκίας με τις ΗΠΑ μέσω των διμερών σχέσεων και του ΝΑΤΟ, τη διαδικασία ένταξης στην ΕΕ, την καλή γειτονία με τη Ρωσία και την πολιτική της στην Κεντρική Ασία με το Ιράν, αποτελεί ένα αναπόσπαστο μέρος μιας σταθερής εξωτερικής πολιτικής που εξυπηρετεί και συμπληρώνει τη μια με την άλλη.

Η πέμπτη αρχή, η επονομαζόμενη και «ρυθμική διπλωματία» είναι μια δυναμική έγκαιρη εξωτερική πολιτική που πρέπει να υποστηρίζεται από μια διαμορφούμενη ανάλογα διπλωματία. Επιτυγχάνεται με την έντονη και συνεχή δραστηριοποίηση της τουρκικής διπλωματίας σε διεθνείς οργανισμούς, φόρα και άλλες δραστηριότητες τις οποίες και επιδιώκει να οργανώνει ή φιλοξενεί, είτε αφορούν άμεσα τα εθνικά της συμφέροντα είτε και όχι, προκειμένου να συμμετέχει και να δηλώνει παρουσία σε ζητήματα παγκοσμίου ενδιαφέροντος. Με τον τρόπο αυτό εξυπηρετεί τα συμφέροντά της και επιδιώκει να δημιουργεί την εικόνα μιας υπεύθυνης χώρας η οποία παρέχει τάξη³⁴ και ασφάλεια στην περιοχή³⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Η διεξοδική προσέγγιση, των όρων της ισχύος³⁶, της στρατηγικής³⁷, της υψηλής στρατηγικής³⁸ και της ήπιας ισχύος³⁹, αποτελεί για τον Νταβούτογλου

³³ Όμοιο, 593,724,814

³⁴ Ο Π. Κονδύλης σε μια από τις βαθυστόχαστες αναλύσεις παρατηρεί πως η τάξη στις διεθνείς σχέσεις, τουλάχιστον τους τέσσερις τελευταίους αιώνες κρατοκεντρικού διεθνούς συστήματος, δεν είναι τίποτα άλλο παρά μόνο ένας συσχετισμός δυνάμεων που αποτρέπει τις μείζονες συγκρούσεις μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και επιφέρει σχετική σταθερότητα κυρίως στο κέντρο του διεθνούς συστήματος

³⁵ Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 359-430.

³⁶ Η «ισχύς» ενός κράτους, αποτελεί μία κεντρική και ταυτόχρονα επίμαχη έννοια της θεωρίας των

την πρωταρχική πηγή εναρμόνισης και προσαρμογής κατά περίπτωση, της εξωτερικής πολιτικής της χώρας του στο σύγχρονο περιβάλλον ασφαλείας προκειμένου να εξάγει και τις δυνατότητες της.

Η Τουρκία έχει την δυνατότητα να ενισχύσει την διεθνή της θέση και να σχηματίσει την δική της ζώνη επιρροής τον επόμενο αιώνα, μόνο εάν κατορθώσει να ενώσει την πλούσια ιστορική της εμπειρία και την γεωπολιτική και γεωοικονομική της δυναμική με μία αποτελεσματική και συνεπή ανανέωση της εσωτερικής της πολιτικής⁴⁰.

Προκειμένου να μην υπάρχουν διαφοροποιήσεις στον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται και υλοποιείται, στο διάβα του χρόνου η «Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας» της Τουρκίας, το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας της χώρας συντάσσει, υπό απόλυτη μυστικότητα το «Πρωτόκολλο Πολιτικής Εθνικής Ασφαλείας». Η γνωστή «Ερυθρά Βίβλος⁴¹», που βρίσκεται σε ισχύ, αποτελεί το τελευταίο πέμπτο

διεθνών σχέσεων της οποίας η διατήρηση ή η αύξηση αποτελεί θεμελιώδη επιδίωξη των δρώντων στην διεθνή πολιτική σκηνή. Στο πλαίσιο της στρατηγικής, η ισχύς έχει την έννοια της δυνατότητας (ή της αδυναμίας) μιας πολιτικής οντότητας να επιβάλλει την θέληση της σε μία άλλη στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης μεταξύ τους. Η απόκτηση της ισχύος είναι ένα μέσο για την προστασία από ενδεχόμενες απειλές ή για την προώθηση των σκοπών τους. Εγγυάται την ασφάλεια του κράτους η οποία αποτελεί τον ανώτατο σκοπό αρά και η απόκτηση της γίνεται αυτοσκοπός. Όσο αυξάνει η ισχύς του κράτους τόσο αυξάνεται και η πιθανότητα το εν λόγω κράτος να επιδιώξει μια αλλαγή στο σύστημα. (ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ 2012, 146).

³⁷ Η «στρατηγική», είναι η σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Συνίσταται στην σύζευξη μέσων και σκοπών ενός κράτους υπό την επίδραση του διεθνούς ανταγωνισμού τόσο στην ειρήνη όσο και στον πόλεμο (ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ 2008, 44).

³⁸ Η «υψηλή στρατηγική», είναι το ανώτερο επίπεδο στρατηγικής ενός κράτους κατά το οποίο χρησιμοποιούνται όλα τα διαθέσιμα μέσα όπως διπλωματικά, οικονομικά και στρατιωτικά για την επίτευξη του πολιτικού αντικειμενικού σκοπού ενόψει πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Η διάσταση αυτή της ανάλυσης της υψηλής στρατηγικής υπερβαίνει, όμως, τα όρια του συγκρουσιακού στοιχείου της διεθνούς πολιτικής και επεκτείνεται στα στοιχεία της συνεργασίας μεταξύ των κυρίαρχων κρατών. Όταν μια δύναμη προωθεί σχήματα συνεργασίας μεταξύ των κυρίαρχων κρατών που είναι ελκυστικά για άλλα κράτη ή όταν προωθεί πανανθρώπινες αξίες, που χαίρουν ευρείας αποδοχής διεθνώς, η δύναμη αυτή αυξάνει τα διεθνή της ερείσματα και την επιρροή της. Από την σκοπιά των μεγάλων δυνάμεων, η προώθηση διεθνών θεσμών και ιδεολογικών εννοιών για την εμπέδωση της επιρροής και της ισχύος τους αποτελεί συνήθως κεντρικό στοιχείο της μακροσκοπικής υψηλής τους στρατηγικής. Παπασωτηρίου Χ., *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6ος-11ος αιώνα*, Έκδοσεις Ποιότητα, 2011

³⁹ «Ηπια ισχύς» ορίζεται, η ικανότητα να πάρεις αυτό που θέλεις μέσω της έλξης και όχι μέσω του εξαναγκασμού ή της εξαγοράς. Δημιουργείται από τη θελκτικότητα της κουλτούρας, των πολιτικών ιδανικών και της πολιτικής μιας χώρας. Όταν η πολιτική μας νομιμοποιείται στα μάτια των άλλων, τότε η ήπια ισχύς μας ενισχύεται (Nye 2005,18-19)

⁴⁰ Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 137

⁴¹ Στο υπόψη, «Μυστικό Σύνταγμα» κατά πολλούς, θέτονται οι, χωρίς παρεκκλίσεις, στόχοι της Τουρκίας που κανένας δεν έχει δικαίωμα να διαπραγματευθεί. Το τελευταίο λοιπόν πρωτόκολλο φέρεται ότι φέρει την σφραγίδα του Νταβούτογλου

κατά σειρά πρωτόκολλο της Τουρκικής Δημοκρατίας που τέθηκε σε πλήρη εφαρμογή μετά από έγκριση του υπουργικού συμβουλίου, το 2006⁴².

Η στρατιωτική στρατηγική μαζί με την πολιτική και οικονομική στρατηγική συνιστούν την εθνική στρατηγική ασφάλειας στην οποία η Τουρκία αυτονοήτως δίδει πολύ μεγάλη σημασία. Στη διαμόρφωση της στρατηγικής ασφάλειας της Τουρκίας, η οποία κατά ένα μεγάλο βαθμό στηρίζεται στις αντίστοιχες στρατηγικές των ΗΠΑ, της ΕΕ, της Ρωσίας και της Κίνας, λαμβάνονται υπόψη τρεις βασικοί παράμετροι: η διεθνής κατάσταση, τα γεωπολιτικά δεδομένα και η γενική κατάσταση της χώρας.

Το στρατιωτικό δόγμα της Τουρκίας και οι κύριοι στόχοι των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων καθορίζονται από το Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο (ΑΣΣ), το οποίο αποτελεί όργανο του μηχανισμού λήψεως αποφάσεων της Τουρκίας. Στο δόγμα αυτό αποκρυσταλλώνονται οι ηγεμονικές της φιλοδοξίες.

Ιδιαίτερα στη μεταψυχροπολεμική περίοδο συμπληρώνεται με μια σημαντική προσπάθεια αναβάθμισης της στρατιωτικής της ισχύος μέσω της ανάπτυξης μεγάλων εξοπλιστικών προγραμμάτων και της εθνικής στρατιωτικής αμυντικής βιομηχανίας καθώς και με τα εγκαίνια του πυραυλικού της προγράμματος. Η ανάπτυξη του εν λόγω πυραυλικού προγράμματος, κατόπιν απόφασης του Συμβουλίου εθνικής Ασφαλείας το 1990, υπαγορεύτηκε από την ανάγκη αντιμετώπισης των απειλών που προέβαλλαν γειτονικές χώρες που κατείχαν πυραύλους μεγάλου βεληνεκούς, όπως Συρία, Ιράν και Ιράκ. Το στρατιωτικό δόγμα της Τουρκίας είναι προσανατολισμένο στην παραγωγή ισχύος έναντι εξωτερικών, αλλά και εσωτερικών απειλών.

Η Ελλάδα η Αρμενία και η Συρία βρίσκονταν σε εξέχουσα θέση στη λίστα των εξωτερικών απειλών της Τουρκίας, ενώ οι αποσχιστικές τάσεις του ΡΚΚ συνιστούν την κύρια απειλή στο εσωτερικό. Εκ των πραγμάτων, με βάση το διαμορφούμενο περιβάλλον η Τουρκία προσανατολίστηκε προς μια πολυμέτωπη άμυνα, ώστε να είναι σε θέση να διεξαγάγει πόλεμο ταυτόχρονα σε δύο μέτωπα στο εξωτερικό (για παράδειγμα εναντίον Ελλάδας και Συρίας), και να αντιμετωπίζει τη μόνιμη απειλή των κούρδων του ΡΚΚ στο εσωτερικό.

Το βασικό χαρακτηριστικό του αμυντικού δόγματος της Τουρκίας, όπως αυτό διαμορφώθηκε τη δεκαετία του 2000, αποδίδεται μέσα από το συμπέρασμα στο

⁴² Καλεντερίδης, Σ. "Η "Ερυθρά Βίβλος" της Τουρκίας." Στρατιωτική και Γεωπολιτική Ισορροπία. Αύγουστος 25, 2010. <https://adiotos.wordpress.com/2010/08/25/2010-erithra-vivlos-tourkias/> (Προσβάση Μάρτιος 12, 2017).

οποίο κατέληξε το επίσημο αμερικανικό στρατιωτικό περιοδικό Parameters: «Η Άγκυρα έχει υιοθετήσει ένα δόγμα που θα κάνει τους στρατιωτικούς να φιλοδοξούν την εξάλειψη των απειλών της Τουρκίας έξω από τα σύνορά της. Οι Τούρκοι στρατιωτικοί δεν είναι μόνο ικανοί αλλά και πρόθυμοι να ενεργούν έξω από τα σύνορα. Η αναμόρφωση της τουρκικής στρατιωτικής νοοτροπίας και η θέσπιση μιας «νέο-οθωμανικής» ατζέντας έκανε την Τουρκία πιο επικίνδυνη για τους γείτονές της και λιγότερο προβλέψιμη για τους συμμάχους της». Στο πλαίσιο υλοποίησης της αμυντικής της πολιτικής, όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά την τελευταία αναθεώρηση του 2010, η Τουρκία θέτει ως στόχο να αποτελέσει παράγοντα ισχύος και σταθερότητας στην περιοχή της, μέσω της δημιουργίας μιας ζώνης ειρήνης και ασφάλειας στον περίγυρό της, τη διεύρυνση αυτής στο ευρύτερο περιβάλλον της και την ανάπτυξη καλών σχέσεων προσέγγισης και συνεργασίας με τις άλλες χώρες (εφόσον και στο βαθμό που αυτές εξυπηρετούν τα συμφέροντά της). Οι προαναφερόμενες προτεραιότητες σχετίζονται άμεσα με την αντίληψη του Νταβούτογλου αναφορικά με την «ελαστικότητα στην οριοθέτηση των συνόρων» και τις σχέσεις με τις γειτονικές χώρες.

Στο πεδίο των αρμοδιοτήτων του, το τουρκικό Γενικό Επιτελείο καθόρισε το αμυντικό δόγμα των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, βασικοί άξονες του οποίου είναι η αποτροπή, μέσω της διατήρησης ικανής αποτρεπτικής ισχύος έναντι στρατιωτικών απειλών που θίγουν τα τουρκικά συμφέροντα και η προάσπιση των τουρκικών συμφερόντων, εντός και εκτός της χώρας, «έναντι των νέων κινδύνων και ασύμμετρων απειλών, κυρίως της τρομοκρατίας», η διαφύλαξη του ρόλου της Τουρκίας στο NATO, η ενεργή συμμετοχή στις εργασίες των διεθνών και περιφερειακών οργανισμών και συμμαχιών καθώς και η ικανότητα για την έγκαιρη ανίχνευση και αντιμετώπιση απειλών εκτός συνόρων.

Το αμυντικό δόγμα της Τουρκίας, απόλυτα προσαρμοσμένο ώστε να εξυπηρετεί τους επεκτατικούς πολιτικούς της σκοπούς, έχει επιθετικό χαρακτήρα που αποτυπώνεται τόσο στις βασικές αρχές σε στρατηγικό επίπεδο όσο και στη δομή, την οργάνωση, τη διάταξη, το οπλοστάσιο αλλά και το είδος των αποστολών των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων.

Ενδεικτικά, ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία των ενόπλων δυνάμεων που αποτυπώνουν τον επιθετικό χαρακτήρα του αμυντικού δόγματος της Τουρκίας είναι η σαφώς επιθετική διάταξη της 1ης Στρατιάς με έδρα την Κωνσταντινούπολη και τομέα ευθύνης την Ανατολική Θράκη, Κωνσταντινούπολη και τα Στενά, η απόλυτα

επιθετική διάταξη της στρατιάς Αιγαίου με έδρα τη Σμύρνη, όπως επίσης και η συγκρότηση του στρατηγείου Διακλαδικής Δύναμης Αιγαίου Ειδικής Αποστολής, με κύρια αποστολή τη διεξαγωγή αποβατικής επιχείρησης εναντίον των νησιών του Αιγαίου.

Σε συμπαράταξη και πύρη σύμπνοιας με το αμυντικό δόγμα και τις απαιτήσεις της ΕΣΣ το τουρκικό πολεμικό ναυτικό εξέδωσε τη ναυτική στρατηγική του. Η στρατηγική του τουρκικού πολεμικού ναυτικού είναι μια προβολή της Εθνικής Στρατιωτικής Στρατηγικής της Τουρκίας προς το θαλάσσιο περιβάλλον που με τη σειρά της καθορίζεται όπως προαναφέρθηκε από την πολιτική εθνικής ασφάλειας. Μέσα σε αυτήν την ιεραρχία, η κατάσταση άμυνας και ασφάλειας, οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής καθώς και οι ναυτικοί στόχοι, που επηρεάζονται άμεσα από τις τεχνολογικές εξελίξεις και τα στοιχεία της εθνικής ισχύος αποτελούν τα βασικά δεδομένα της στρατηγικής του τουρκικού πολεμικού ναυτικού. Το μέρος αυτών των δεδομένων που, επικαλύπτεται με τον τομέα ενδιαφέροντος, τις δραστηριότητες και την αποστολή του πολεμικού ναυτικού καθορίζει τους στόχους του τουρκικού πολεμικού ναυτικού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΝΑΥΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Η στόχευση της Τουρκίας από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα μέχρι σήμερα έχει εστιαστεί στην θαλάσσια στρατηγική⁴³ και στην απόκτηση θαλάσσιας ισχύος με απώτερο σκοπό να υπηρετήσει τις φιλοδοξίες της και να ενισχύσει τον περιφερειακό και τον παγκόσμιο ρόλο της, κάτι που συμπεραίνεται και από την έκδοση κειμένου από την Προεδρία της Τουρκικής δημοκρατίας (Presidential Defense Reform Document) που είδε το φως της δημοσιότητας στις 22 Αυγούστου 2014 και δρομολόγησε τις διαδικασίες για την γενικότερη αναμόρφωση και τον μετασχηματισμό των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων.

Τον Φεβρουάριο του 2016 εκδόθηκε από το Γενικό επιτελείο του τουρκικού πολεμικού ναυτικού το δόγμα της ναυτικής στρατηγικής⁴⁴ της Τουρκίας. Στο

⁴³ Η λέξη «θαλάσσιος» (θαλάσσια ισχύς, θαλάσσια στρατηγική) αφορά στον συνδυασμό του θαλασσιού εμπορίου, των υπερθαλάσσιων κτήσεων και της προνομιούχου πρόσβασης στις ξένες αγορές που παράγουν εθνικό πλούτο και μεγαλείο. Βλ σχετικά, Crowl Philip, «Alfred Thayer Mahan: The Naval Historian» στο *Makers of Modern Strategy*, edited by Peter Paret. , (Oxford: Oxford University Press, 1986), 451 και Ηλιόπουλος Ηλίας, (2010), *Ιστορία, Γεωγραφία και Στρατηγική της Ναυτικής Ισχύος*, Αθήνα, Λιβάνης, 22.

⁴⁴ Κατά κύριο λόγο η λέξη «ναυτική στρατηγική, ναυτική ισχύς» συσχετίζεται με την κατά θάλασσα στρατιωτική δύναμη ενός κράτους, δηλαδή της νοούμενης ως κυρίαρχης ισχύος στη θάλασσα που απαγορεύει στον εχθρό τη χρήση της.

αδιαβάθητο αυτό πόνημα των πενήντα σελίδων ⁴⁵ αποτυπώνεται η στρατηγική θεώρηση, το όραμα, οι στοχεύσεις και οι αντικειμενικοί σκοποί του τουρκικού πολεμικού ναυτικού στο εγγύς θαλάσσιο περιβάλλον άμυνας και ασφάλειας που περιβάλλει τις τουρκικές ακτές αλλά και ευρύτερα σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ο επηρεασμός του περιεχομένου του κειμένου από το δόγμα Νταβούτογλου και οι ταυτίσεις των επιδιώξεων της ναυτικής στρατηγικής με τους πυλώνες αυτού είναι κάτι παραπάνω από εμφανές, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια. Το γεγονός αυτό δεν προκαλεί βέβαια έκπληξη, καθώς η έκδοση της τουρκικής ναυτικής στρατηγικής εν έτη 2016, δεκαπέντε και πλέον χρόνια από την αναρρίχηση και διατήρηση στην εξουσία του ΑΚΡ, αποτελεί απλή αποτύπωση της ήδη δρομολογηθείσας προσπάθειας υλοποίησης της νεο-οθωμανικής εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας μέσω της θαλάσσιας στρατηγικής.

4.1 Αναλύοντας τη ναυτική στρατηγική της Τουρκίας

Το δόγμα ναυτικής Στρατηγικής της Τουρκίας ακολουθεί σε γενικές γραμμές τα ίδια πρότυπα και αρχές που περιλαμβάνουν τα ναυτικά δόγματα άλλων μεγάλων ναυτικών δυνάμεων, όπως οι ΗΠΑ, η Αγγλία, η Ρωσία, εσχάτως η Κίνα, προσαρμοζόμενα φυσικά στις εθνικές της ανάγκες. Αφουγκραζόμενο το κλίμα που έχει δημιουργηθεί στην Τουρκία από την εποχή ανέλιξης στην εξουσία του ΑΚΡ και προσπαθώντας να ικανοποιήσει τους στόχους της ΕΣΣ ακολουθεί στον τομέα της θάλασσας την κύρια αρχή που διατύπωσε ο "πατέρας" της ναυτικής στρατηγικής Μάχαν. Δηλαδή την μεγιστοποίηση της θαλάσσιας ισχύος της. Ο ίδιος έχει γράψει: «Η ναυτική στρατηγική έχει ως σκοπό να θεμελιώσει, να υποστηρίξει και να επαυξήσει, τόσο στην ειρήνη όσο και στον πόλεμο, τη θαλάσσια ισχύ μιας χώρας»⁴⁶. Η φράση: «Ισχυροί στη θάλασσα για να είμαστε ασφαλείς στη μητέρα πατρίδα. Παρουσία σε όλες τις θάλασσες, για να έχουμε παγκόσμιο ρόλο», που αποτυπώνεται στο εξώφυλλο της τουρκικής έκδοσης της ναυτικής στρατηγικής, αντανακλά με τον πιο emphaticό τρόπο τη σημασία που αποδίδει η Τουρκία στον ρόλο της θαλάσσιας ισχύος.

⁴⁵ Ελεύθερο στο διαδίκτυο στη σελίδα του τουρκικού πολεμικού ναυτικού στο <https://www.dzkk.tsk.tr/> (ημερ.πρόσβασης 15/7/2017)

⁴⁶ Mahan Alfred Thayer, *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*. (Gretna: Pelican, 2003), 22-23

Τα στοιχεία που επηρεάζουν τη θαλάσσια ισχύ κατά τον Mahan⁴⁷ και μπορούν με ευχέρεια να χρησιμοποιηθούν για την ανάλυση της δυνητικής θαλάσσιας ισχύος ενός κράτους είναι η γεωγραφική θέση, η γεωμορφία του εδάφους, η έκταση της επικράτειας, ο πληθυσμός, ο εθνικός χαρακτήρας και ο χαρακτήρας διακυβέρνησης του κράτους. Όταν ο Mahan αναφερόταν στην γεωγραφία και τη γεωμορφία του εδάφους ως ναυτικός "στρατηγιστής", δεν εννοούσε μόνο το σύνολο της έκτασης μιας χώρας αλλά τη στρατηγική της θέση και το μήκος της ακτογραμμής της που ανάλογα με τον πληθυσμό της που ασχολείται με τη θάλασσα μπορεί να είναι πλεονέκτημα ή μειονέκτημα. Η ρήση του Κεμάλ Ατατούρκ⁴⁸ «Η Τουρκία [...] έχει την ικανότητα να αναθρέψει ένα ναυτικό έθνος από πλευράς βιομηχανίας, εμπορίου [...]. Πρέπει να σκεφτόμαστε τη ναυτοσύνη ως το ίνδαμνα του Τούρκου και πρέπει να το πετύχουμε σε μικρό χρονικό διάστημα.» αντικατοπτρίζει πλήρως την συνάφεια των απόψεων του ιδρυτή της Τουρκίας με αυτές του Mahan όσον αφορά τον εθνικό χαρακτήρα και το χαρακτήρα διακυβέρνησης της χώρας.

Σίγουρα η γεωπολιτική και γεωστρατηγική σκέψη του Mahan που αφορά στην αντίληψη ότι η θαλάσσια ισχύς είναι το μέσο με το οποίο εξωτερικεύεται η εσωτερική παραγωγική και οικονομική δυναμική ενός κράτους⁴⁹ διαποτίζει το δόγμα ναυτικής στρατηγικής της Τουρκίας το οποίο βρίθεται από αναφορές σχετικές με την σημασία των θαλασσών. Θαλάσσιες συγκοινωνίες, θαλάσσιες οδοί μεταφοράς εμπορευμάτων, εμπορικός στόλος, θαλάσσιο περιβάλλον ασφαλείας αποτελούν μερικά μόνο από τα αντικείμενα που πραγματεύεται υπό το πρίσμα του σύγχρονου παγκοσμιοποιημένου συστήματος. Ενός συστήματος όπου ο ρόλος της ναυτικής ισχύος παίζει καθοριστικό ρόλο.

Στο πλαίσιο αυτό η Τουρκία στοχεύει στην ανάπτυξη και τη διατήρηση της αποτελεσματικότητας ενός ισχυρού πολεμικού ναυτικού το οποίο θα μπορεί να εκτελεί όλες τις αποστολές που θα του ανατεθούν στο προβαλλόμενο στο μέλλον

⁴⁷ Mahan Alfred Thayer, *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*. (Gretna: Pelican, 2003), 22-77. Βλ. επίσης Philip A. Crowl, Alfred Thayer Mahan: Ο ναυτικός ιστορικός στο Peter Paret (επιμ.), Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής: Από τον Μακιαβέλι στην πυρηνική εποχή, μτφ. Ε. Κατσάνης, Αθήνα, εκδόσεις Τουρίκη, 200, σελ. 529-67

⁴⁸ Απόσπασμα από την εναρκτήρια ομιλία του Κεμάλ Ατατούρκ στην τουρκική εθνοσυνέλευση, 01 Νοε 1937

⁴⁹ Μαζαράκης.Σ. (2014) Η εφαρμοσιμότητα των θεωριών της Ναυτικής Στρατηγικής στο σύγχρονο περιβάλλον Θαλάσσιας Ασφάλειας. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

περιβάλλον ασφάλειας⁵⁰. Απαραίτητο συστατικό αυτής της προσπάθειας είναι η υιοθέτηση αποδοτικής δομής δυνάμεων και η ικανότητα ευέλικτης τροποποίησης και προσαρμογής αυτής με βάση τις επιταγές της εξωτερικής πολιτικής και τις σύγχρονες τεχνολογικές απαιτήσεις.

4.2 Οι στόχοι του τουρκικού πολεμικού ναυτικού⁵¹

Οι στόχοι που κατευθύνουν την στρατηγική του τουρκικού πολεμικού ναυτικού όπως αποτυπώνονται στο δόγμα ναυτικής στρατηγικής της Τουρκίας είναι:

- «Η αποτροπή πιθανών θαλάσσιων απειλών, με στόχο την επιβίωση της μητέρας πατρίδας. [...].
- Η προστασία των θαλάσσιων κυριαρχικών δικαιωμάτων, ενδιαφερόντων και συμφερόντων της τουρκικής δημοκρατίας.
- Η συμβολή στην ασφάλεια των θαλάσσιων μεταφορικών οδών, στις οποίες πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό το θαλάσσιο εμπόριο της Τουρκίας.
- Η συμβολή στη δημιουργία μιας σταθερής ζώνης ασφαλείας στο εγγύς περιβάλλον της Τουρκίας [...].
- Η υποστήριξη των στόχων της εξωτερικής πολιτικής και της αμυντικής βιομηχανίας της Τουρκίας.
- Η προστασία των κυριαρχικών δικαιωμάτων, ενδιαφερόντων και συμφερόντων της Τουρκικής Δημοκρατίας Βόρειας Κύπρου.
- Η υποστήριξη της συμμαχικής θαλάσσιας στρατηγικής του NATO.»

Η επίτευξη των ανωτέρω διακηρυγμένων στόχων προϋποθέτει την διατήρηση και ανάπτυξη εκείνων των τύπων και των ικανοτήτων των μονάδων του πολεμικού στόλου της Τουρκίας που θα μπορούν να εκτελούν αποτελεσματικά τις αποστολές που τους ανατίθενται.

Για το σκοπό αυτό το τουρκικό πολεμικό ναυτικό με έμπυχο δυναμικό περίπου 22.500 άτομα (10% των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων) χωρίζεται σε δυο μεγάλες Διοικήσεις, τη Διοίκηση Βορείου Θαλάσσιας Περιοχής με έδρα το Kasimpasa στην Κωνσταντινούπολη και τη Διοίκηση Νοτίου Θαλάσσιας Περιοχής με έδρα την Σμύρνη που διαχειρίζονται επιχειρησιακά τις μεγαλύτερες πλωτές και εναέριας μονάδες κρούσης. Άλλες εξίσου σημαντικές διοικήσεις είναι η Διοίκηση

⁵⁰ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, σελ. 30

⁵¹ Όμοιο, σελ. 29

Ναυτικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και η Διοίκηση κέντρου ερευνών με έδρα το Beylerbeyi και το Pendik της Κωνσταντινούπολης αντίστοιχα. Επικουρικά και συμπληρωματικά στο έργο του τουρκικού πολεμικού ναυτικού δρά η τουρκική Διοίκηση Ακτών (τ./ΔΑΑ/Ακτοφυλακή) με πληθώρα μέσων και προσωπικού που αναλαμβάνει κατ' ουσίαν το αστυνομικό ρόλο του ναυτικού⁵².

Απέχει βέβαια ακόμη πολύ από το να θεωρηθεί το τουρκικό πολεμικό ναυτικό μεγάλη ναυτική δύναμη, αλλά η ναυπήγηση πλοίου αποβατικών επιχειρήσεων επιπέδου μικρού ελικοπτεροφόρου "δείχνει το δρόμο". Μπορεί να στερείται υπερπόντιων κτήσεων όπως προέβλεπε ο Μάχαν αλλά καθόσον η εποχή των αποικιακών δυνάμεων έχει παρέλθει, οι νέες ναυτικές της βάσεις στην Αλβανία⁵³, το Κατάρ και τη Σομαλία θα μπορούσαν αναλογικά να ερμηνευτούν ως τέτοιες προσπάθειες σύγχρονης ερμηνείας προβολής ισχύος. Η ύπαρξη αυτών των βάσεων ικανοποιεί κάποιες από τις βασικές αρχές του Κορμπέτ⁵⁴ μεθερμηνευόμενες εργαλειακά κατά τρόπο που να εξυπηρετούν τους στόχους της τουρκικής ναυτικής στρατηγικής. Ο έλεγχος των υδάτινων οδών τόσο μέσω των στενών του Βοσπόρου και του Ελλησπόντου όσο και μέσω της ανάπτυξης του τουρκικού ναυτικού στην περιοχή της Μαύρης θάλασσας, του Αιγαίου, της Ανατολικής μεσογείου αλλά και της παρουσίας του στον κόλπο του Άντεν και της δυτικής αραβικής θάλασσας αποτελούν απτά παραδείγματα προβολής ισχύος και χρήσεως της πολιτικής των κανονιοφόρων⁵⁵.

⁵² Ο αστυνομικός ρόλος των ναυτικών αφορά στην αντιμετώπιση των απειλών χαμηλότερου επιπέδου από τον πόλεμο. Η προσπάθεια των ναυτικών να διασφαλίσουν το θαλάσσιο περιβάλλον από τις παράνομες δραστηριότητες εμπεριέχει τη χρήση βίας, η οποία μπορεί να θεωρηθεί ότι βρίσκεται στο χαμηλότερο σημείο του φάσματος των συγκρούσεων στη θάλασσα, καθώς οι επιχειρήσεις που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο του αστυνομικού ρόλου των ναυτικών αποτελούν θέμα «ήπιας ασφάλειας» (soft security). Μαζαράκης,Σ.(2014) Η εφαρμοσιμότητα των θεωριών της Ναυτικής Στρατηγικής στο σύγχρονο περιβάλλον Θαλάσσιας Ασφάλειας.Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα,70

⁵³ [http:// https://defence.pk/pdf/threads/turkey-gets-a-naval-base-in-albania.60500/](http://https://defence.pk/pdf/threads/turkey-gets-a-naval-base-in-albania.60500/) (ημερ., προσβ. 12/08/17)

⁵⁴ Ο Κόρμπετ στο έργο του «Some Principles of Maritime Strategy», Corbett J. (2004) *Some Principles of maritime strategy*. New York,1911 London: Longmans Green and Co, reprint, Dover publications εξέτασε τη ναυτική στρατηγική ως μέρος της θαλάσσιας στρατηγικής. Με τη θαλάσσια στρατηγική εννοούμε τις αρχές που διέπουν έναν πόλεμο στον οποίο η θάλασσα αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα. Η Ναυτική Στρατηγική είναι μόνο εκείνο το τμήμα της που καθορίζει τις κινήσεις του στόλου όταν η θαλάσσια στρατηγική έχει καθορίσει ποιο ρόλο πρέπει να διαδραματίσει ο στόλος σε σχέση με τη δράση των δυνάμεων ξηράς. Για αυτό το λόγο και ενώ ο Μάχαν αναζητά την απόλυτη κυριαρχία στη θάλασσα με πολλά και μεγάλα πλοία για να την επιτύχει, ο Κόρμπετ αναζητά σχετική κυριαρχία, με έλεγχο των θαλασσίων οδών, χρησιμοποιώντας μικρότερα και ευέλικτα πλοία.

⁵⁵ Ο όρος «Διπλωματία των Κανονιοφόρων» («Gunboat Diplomacy»), ήταν διαδεδομένος τον 19ο αιώνα, για να περιγράψει την πρακτική των Μεγάλων Δυνάμεων, της εγκατάστασης ναυτικών δυνάμεων στους λιμένες των πιο αδύναμων χωρών, με τις οποίες εκκρεμούσαν έριδες και τις οποίες πίεζαν, με την απειλή ή εφαρμογή ναυτικού αποκλεισμού και βομβαρδισμού, προκειμένου να

Μια πολιτική που βρίσκει κυρίως εφαρμογή στο Αιγαίο και την Ανατολική μεσόγειο όπου το τουρκικό ναυτικό υποστηρίζοντας τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, χρησιμοποιεί τη στρατηγική του εξαναγκασμού και της θαλάσσιας άρνησης⁵⁶ προκειμένου να ασκήσει πίεση στην Ελλάδα επί θεμάτων που αφορούν την επίτευξη των πάγιων επιδιώξεών της και στην Κύπρο επί θεμάτων εκμετάλλευσης των πρόσφατα ανακαλυφθέντων αποθεμάτων υδρογονανθράκων στην κυπριακή ΑΟΖ⁵⁷. Αναγράφεται χαρακτηριστικά στο τουρκικό δόγμα ναυτικής στρατηγικής:

«Το πολεμικό ναυτικό έχει την δύναμη να επηρεάζει απ' ευθείας τους μηχανισμούς λήψεως αποφάσεων της διεθνούς κοινότητας, των ανταγωνιστών και των συμμάχων καθώς και τον τρόπο που θα συμπεριφερθούν. Λόγω αυτών των χαρακτηριστικών του, ο τρόπος που χρησιμοποιεί μια χώρα το πολεμικό ναυτικό της, δηλώνει και το χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής της»⁵⁸.

Στις ακόλουθα υποκεφάλαια θα αναφερθούν οι τρόποι εκείνοι δραστηριοποίησης του ΤΠΝ εν είδη τομέων αλληλεπίδρασης που εξυπηρετούν την διεύρυνση την διπλωματίας, της οικονομίας και τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας όπως αυτοί διαμορφώθηκαν με βάση το δόγμα Νταβούτογλου και την πολιτική Ερντογάν, εξασφαλίζοντας πάντοτε την ασφάλεια στην μητέρα πατρίδα" έναντι οποιασδήποτε εξωτερικής απειλής και την υλοποίηση των βλέψεων της ως "περιφερειακού και παγκόσμιου παίκτη".

4.3 Η σημασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος

Ιστορικά η σημασία των θαλασσών στην υπηρεσία της ανθρωπότητας έγκειται στις προσφερόμενες ευκολίες μεταφοράς και στα αποθέματα. Η εξέλιξη της τεχνολογίας, η ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας και εν γένει η παγκοσμιοποίηση έχουν αυξήσει την εμπορευματική ροή στο θαλάσσιο περιβάλλον που αποτελεί τη

υιοθετήσουν πολιτικές ευνοϊκότερες για τα ιμπεριαλιστικά τους συμφέροντα. Σήμερα, η εγγενής επιχειρησιακή ευελιξία και ευκαμψία των ναυτικών δυνάμεων σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα που παρουσιάζει ο αγώνας στη θάλασσα, τις καθιστά ιδανικούς εκφραστές της «Διπλωματίας των Κανονιοφόρων», στην οποία η απειλή χρήσης ή χρήση περιορισμένων ναυτικών δυνάμεων είναι αποφασιστικής σημασίας για την επίτευξη των εθνικών πολιτικών αντικειμενικών σκοπών.

⁵⁶ Σύμφωνα με τον Geoffrey Till η θαλάσσια άρνηση λειτουργεί με δύο τρόπους: Πρώτον, δύναται να αποτελέσει εναλλακτική του θαλασσίου ελέγχου. Δεύτερον, η θαλάσσια άρνηση μπορεί να λειτουργήσει ως συμπληρωματική ή συνεισφέρουσα του θαλασσίου ελέγχου για μια χώρα ανάλογα της εγγύτητας μιας περιοχής στις ακτές ή της σπουδαιότητας αυτής της περιοχής για τα συμφέροντα της χώρας.

⁵⁷ Η ΑΟΖ σύμφωνα με τη σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας αποτελεί ευρύτερη έννοια από την υφαλοκρηπίδα αφού περιλαμβάνει εκτός από το υπέδαφος, τα υπερκείμενα ύδατα και τον εναέριο χώρο.

⁵⁸ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, 24

ραχοκοκαλιά του διεθνούς εμπορίου. Τα εμπορικά δίκτυα που διαμορφώνονται και το πολύπλοκο σύστημα σχέσεων που δημιουργείται αυξάνει την σχέση αλληλεξάρτησης και ανταγωνισμού όλων των εμπλεκόμενων πλευρών γεννώντας κινδύνους ασφαλείας που μπορεί να προκύψουν από την σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των πρωταγωνιστών παγκόσμιας κλίμακας. Το κοινό στοιχείο των παράκτιων περιοχών, η θάλασσα, μπορεί να ενώσει αλλά και να αποτελέσει πεδίο αντιπαράθεσεων.

Ως εκ τούτου, ο έλεγχος των θαλάσσιων περασμάτων (Choke Points), η εκμετάλλευση των αλιευμάτων, των υποθαλάσσιων ενεργειακών κοιτασμάτων τα οποία λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας βαθέων υδάτων έγιναν εμπορικά αξιοποιήσιμα και γενικά των θαλάσσιων υποδομών όπως οι πλατφόρμες εξόρυξης, τα υποθαλάσσια δίκτυα οπτικών ινών μεταφοράς δεδομένων και αγωγών μεταφοράς ενέργειας αποτελούν ορισμένους μόνο από τους τομείς όπου το τουρκικό πολεμικό ναυτικό μέσω της ναυτικής στρατηγικής του θεωρεί ότι έχει ρόλο και λόγο δράσης. Αναγράφεται χαρακτηριστικά στην τουρκική ναυτική στρατηγική: «Σε αυτό το άκρως ανταγωνιστικό περιβάλλον η συνέχιση του αγώνα για έλεγχο και ανοικτή πρόσβαση στις θαλάσσιες περιοχές, με ειρηνικούς ή συγκρουσιακούς τρόπους, θα είναι μια από τις βασικές παραμέτρους η οποία θα καθορίσει το παγκόσμιο καθεστώς [...]»⁵⁹. Και μπορεί ορισμένοι θεωρητικοί όπως ο Geoffrey Till να δηλώνουν ότι η επίτευξη της θαλάσσιας ασφάλειας στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον αποτελεί το "άγιο δισκοπότηρο" προς χρήση από όλους τους δρώντες αλλά δεν μπορεί να αποκλειστεί και η περίπτωση ιδιοποίησης της χρήσης της από έναν μεμονωμένο χρήστη⁶⁰ όπως η Τουρκία.

4.4 Εμπορικός στόλος και πολεμικό ναυτικό - Σχέση αλληλεπίδρασης

Η αλληλεπίδραση μεταξύ του θαλάσσιου εμπορικού στόλου και του πολεμικού ναυτικού αποτελούν όπως έχει ήδη αναφερθεί τις δυο πιο σημαντικές συνιστώσες της θαλάσσιας ισχύος. Λόγω της μεγάλης έκτασης της ακτογραμμής της Τουρκίας και της γεωγραφικής της θέσης μεταξύ τριών ηπείρων (Ευρώπη, Αφρική, Ασία), μεγάλο μέρος εκ των εμπορικών συναλλαγών της διακινείται δια θαλάσσης. Ο συνδυασμός της αναπτυσσόμενης τουρκικής οικονομίας που αυξάνει τον όγκο των εμπορευματικών συναλλαγών της και το ποσοστό επί του συνολικού παγκόσμιου διαμετακομιστικού εμπορίου στο οποίο στοχεύει έχουν διαμορφώσει στην Τουρκία

⁵⁹ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, σελ. 14

⁶⁰ Till G. and Batrton, *Seapower and the Asia-Pacific r*, 8.

το στρατηγικό όραμα περί της ενίσχυσης της εμπορικής της ναυτιλίας και της μετατροπής της σε διεθνές διαμετακομιστικό μεταφορικό κέντρο .

Στόχο αυτής της στρατηγικής αποτελεί η αύξηση της μεταφορικής ικανότητας του εμπορικού στόλου που ανήκει σε Τούρκους εφοπλιστές από 30 εκατομμύρια μετρικούς τόνους (DWT-Deadweight tonnage) σε 50 εκατομμύρια μετρικούς τόνους, κατατάσσοντάς την μέσα στις δέκα πρώτες χώρες του κόσμου⁶¹.

Σύμφωνα με την κατεύθυνση της τουρκικής ναυτικής στρατηγικής: «[...]"Ναυτικό Έθνος και Ναυτική Χώρα" μέχρι το 2035, στόχος είναι ο θαλάσσιος εμπορικός στόλος, οι θαλάσσιες μεταφορικές οδοί [...] και κάθε τομέα έρευνας και ανάπτυξης της ναυτικής τεχνολογίας της χώρας μας να έχει ηγετική θέση στην περιφέρεια [...]». Ο δε Νταβούτογλου γράφει χαρακτηριστά: «[...] το σημαντικότερο μέσο, για αν επιτευχθεί αυτό, (εννοεί θαλάσσια στρατηγική) είναι η απόκτηση από μέρους της Τουρκίας ενός ισχυρού εμπορικού στόλου [...]»⁶²

Η δε σχέση μεταξύ εμπορικού και πολεμικού στόλου ήταν πάντοτε στο διάβα της ιστορίας στενή. Αποτελεί πρωταρχικό στόχο του τουρκικού πολεμικού ναυτικού αλλά και κάθε πολεμικού ναυτικού η προστασία του εμπορικού στόλου και των θαλασσιών οδών μεταφοράς, ο ρόλος των οποίων επηρεάζει άμεσα την οικονομία, ευημερία και ισχύ της Τουρκίας εν προκειμένω. Και ίσως η θαλάσσια ισχύς του Μάχαν να μην μπορεί να φέρει από μόνη της την ήττα του αντιπάλου⁶³, όπως πολλοί ισχυρίζονται⁶⁴, αλλά ο όταν αυτή συνδυαστεί με ισχυρές χερσαίες δυνάμεις, μια εύρωστη οικονομία και όραμα από μέρους της πολιτικής ηγεσίας τότε το μέλλον μιας χώρας είναι πολλά υποσχόμενο.

4.5 Η σημασία της γεωγραφίας

Στο προλογικό σημείωμα του δόγματος της ναυτικής στρατηγικής ο μέχρι πρότινος αρχηγός του γενικού επιτελείου του τουρκικού πολεμικού ναυτικού, ναύαρχος Μ. Μποστάνογλου⁶⁵ αναφέρει χαρακτηριστικά:

⁶¹ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, σελ.21

⁶² Νταβούτογλου, Α. (2008), *Turkey's Foreign Policy Vision An Assessment of 2007. Insight Turkey* 51 Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, «Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα εως Σήμερα», Αθήνα, Εκδ. Ποιότητα, σελ.189-190⁶³

⁶⁴ Η βασική κατηγορία στην θεωρία του Μάχαν ήταν ότι αγνόησε την χερσαία διάσταση, μη ερμηνεύοντας έτσι με τη θεωρία του τη μακροήμευση μεγάλων δυνάμεων με χερσαία χαρακτήρα (Σπαρτη, Αυστρία, Ρωσία), Crowl, "Alfred Thayer Mahan", 461

⁶⁵ Διετέλεσε αρχηγός του τουρκικού γενικού επιτελείου ναυτικού (Αυγ 2013-Αυγ 2017), https://en.wikipedia.org/wiki/B%C3%BClent_Bostano%C4%9Flu (ημερ. πρόσβ. 8/9/17)

«Η Τουρκία [...] κατέχει κρίσιμη γεωγραφική θέση στην καρδιά της Αφρο-Ευρασιατικής γεωγραφίας. Ιστορικά, για να μπορέσει να παραμείνει σε αυτή τη δύσκολη γεωγραφική θέση και για να μπορέσει να διοικεί ένα σταθερό και ευημερούν κράτος, έπρεπε από στρατιωτικής άποψης, πέραν των άλλων παραγόντων να είναι και ισχυρή. [...] Το τουρκικό πολεμικό ναυτικό στο πλαίσιο της αρχής του μεγάλου ηγέτη Κεμάλ Ατατούρκ "Ειρήνη στην Πατρίδα, ειρήνη στον κόσμο"⁶⁶ υποστηρίζει του στόχους της εξωτερικής μας πολιτικής μεταφέροντας σε διαφορετικά γεωγραφικά σημεία του κόσμου την σημαία μας, [...], μεσολαβεί στην επίδειξη ισχύος της αναβαθμισμένης αμυντικής βιομηχανίας μας και αναλαμβάνει σημαντικούς ρόλους στην διασφάλιση της περιφερειακής / παγκόσμιας ειρήνης και σταθερότητας [...]»

Οι αναφορές που εμπεριέχονται στην τουρκική στρατηγική παραπέμπουν όπως και στο δόγμα Νταβούτογλου στην γεωστρατηγική θέση της Τουρκίας και την αλληλεπίδρασή της στην διεθνή σκακιέρα επί του άξονα βορρά-νότου και ανατολής-δύσης τονίζοντας διαρκώς το χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Σε άλλο σημείο του κειμένου αναγράφεται χαρακτηριστικά: «Η Τουρκία προσπαθεί να κερδίσει μια θέση για τον εαυτό της στην παγκόσμια ισορροπία με μια εποικοδομητική και σταθερή προσέγγιση στην εγγύς περιοχή και στο παγκόσμιο στερέωμα».

4.6 Η ναυτική διπλωματία

Στο πλαίσιο της αποστολής του το πολεμικό ναυτικό δύναται να αναλάβει σύμφωνα με τον Ken Booth στρατιωτικό, αστυνομικό και διπλωματικό ρόλο,⁶⁷. Βέβαια πέρα από τον αυστηρό ορισμό της ναυτικής διπλωματίας περί της υποστήριξης της εθνικής εξωτερικής πολιτικής μέσω της ναυτικής στρατηγικής αποτροπής ή / και εξαναγκασμού, η σύγχρονη θεώρηση αυτής περιλαμβάνει και άλλους τρόπους όπου η ίδια η δράση του πολεμικού ναυτικού αποτελεί αυτόχρημα εργαλείο διπλωματίας.

Στο διεθνές ναυτικό δίκαιο κάθε πολεμικό πλοίο αντιπροσωπεύει την κυριαρχία της χώρας της οποίας φέρει τη σημαία και έχει απόλυτη ασυλία. Γι' αυτό το λόγο κάθε μέσω του στόλου ενός κράτους είναι μια πλωτή πρεσβεία που μπορεί να κινείται ελεύθερα στις ανοιχτές θάλασσες, ενώ το πολεμικό ναυτικό, με τα μέσα

⁶⁶ Η περίφημη ρήση του Κεμάλ Ατατούρκ καταδεικνύει κυρίως μια εσωστρεφή αντιμετώπιση των στοχεύσεων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής παρά έχει σχέση με το νεο-οθωμανικό ιδεώδες. Αφορούσε κυρίως για την εποχή που γράφτηκε την εφαρμοσθείσα τουρκική εξωτερική πολιτική της εποχής που στόχο είχε την αποφυγή εμπλοκής αυτής με τις επιδιώξεις και τα συμφέροντα των μεγάλων αποικιοκρατικών δυνάμεων της περιοχής.

⁶⁷ Αναφορά στους ρόλους των ναυτικών δυνάμεων γίνεται στη διπλωματική εργασία του Σ. Μαζαράκη: «Η εφαρμοσιμότητα των θεωριών της Ναυτικής Στρατηγικής στο σύγχρονο περιβάλλον Θαλάσσιας Ασφάλειας», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σελ.57

αυτά, εκτελεί μια διπλωματική αποστολή η οποία μπορεί να δραστηριοποιείται ταυτόχρονα σε όλο τον κόσμο. Το πολεμικό ναυτικό χαρακτηρίζεται από κινητικότητα, ευελιξία, αυτάρκεια, διεξαγωγή επιχειρήσεων μεγάλης διάρκειας και ικανότητα προβολής ισχύος ήπιας και μη μακρά των βάσεων του. Τοποθετημένο σε κατάλληλες περιοχές σύμφωνα με τις απαιτήσεις της καταστάσεως εθνικής ασφαλείας υποστηρίζει πολιτικές άμυνας και θαλάσσιας ασφάλειας.

Το τουρκικό πολεμικό ναυτικό ενστερνιζόμενο απολύτως το ρόλο του έχει προχωρήσει έως και σήμερα σε μια σειρά καλοσχεδιασμένων ενεργειών με γνώμονα την προβολή σημαίας και ενίσχυσης της εικόνας της Τουρκίας στις περιοχές ενδιαφέροντος της.

Οι δραστηριότητες της TMTG (Turkish Maritime Task Group) «Barbaros» είναι ένα από τα πιο απτά παραδείγματα του ρόλου του τουρκικού πολεμικού ναυτικού στη υποστήριξη και ανάπτυξη της διηπειρωτικής κλίμακας εξωτερικής πολιτικής. Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της, η TMTG ενεργοποιήθηκε τον Μάρτιο του 2014 και για χρονικό διάστημα 3 μηνών μια ναυτική δύναμη δυο Φρεγατών, μίας Κορβέτας (της νεότευκτης HEYBELIADA) και ενός συνοδού πετρελαιοφόρου και πραγματοποίησε τον περίπλου της Αφρικής, ενώ συνολικά επισκέφτηκε 27 λιμένες ξένων κρατών. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού έλαβαν χώρα κοινές εκπαιδεύσεις και ασκήσεις με τα ναυτικά άλλων χωρών προς σύσφιξη διπλωματικών σχέσεων. Εκτός αυτού όλες οι τουρκικές μονάδες επιφανείας συμμετείχαν σε εκθέσεις αμυντικής βιομηχανίας που διεξήχθησαν σε διάφορες χώρες προς επίδειξη των ικανοτήτων των τουρκικών οπλικών συστημάτων και της τουρκικής ναυπηγικής βιομηχανίας.

Η φρεγάτα TCG GEDIZ τον Ιούνιο του 2015 εκτέλεσε ταξίδι στην άπω ανατολή με τελικό προορισμό την Ιαπωνία, στα πλαίσια της επετείου από τα 125 χρόνια του ταξιδιού και της βύθισης της φρεγάτας Ertugul του οθωμανικού στόλου, ανοικτά των ακτών της Ιαπωνίας⁶⁸.

Τα πλοία του τουρκικού πολεμικού ναυτικού από το 2008 και εντεύθεν έχουν αναλάβει αποστολή θαλάσσιας επιτήρησης και παροχής προστασίας έναντι ληστειών και της πειρατείας, στους εμπορικούς στόλους που διαπλέουν τον κόλπο του Aden και τη θαλάσσια περιοχή ανοικτά της Σομαλίας. Η βαρύτητα αυτού του έργου είναι υψίστης σημασίας λαμβάνοντας υπόψη τον όγκο του θαλάσσιου εμπορίου που

⁶⁸ <http://newsinfo.inquirer.net/698605/turkish-navy-ship-arrives-for-4-day-goodwill-visit> (ημερ προσβ.12/9/17)

διακινείται από εκείνη την περιοχή και τη σχέση του με την διατήρηση της παγκόσμιας οικονομικής σταθερότητας.

Επενδυτικά προγράμματα ενίσχυσης και ανακατασκευής υποδομών σε χώρες της σφαίρας επιρροής και ιστορικής συγγένειας με την Τουρκία σύμφωνα με τον Νταβούτογλου, όπως η Αλβανία και τα Σκόπια στα Βαλκάνια, η Λιβύη, η Σομαλία στην Αφρική και το Κατάρ στην μέση Ανατολή αποτελούν κινήσεις ναυτικής διπλωματίας που ασφαλώς δεν είναι τυχαίες. Τακτικές κινήσεις που αποσκοπούν στην επίδειξη σημαίας και στην προβολή της "μοντέρνας" ισλαμικής τουρκικής δημοκρατίας ως χώρας μοντέλου για τις μουσουλμανικές χώρες της Αφρικανικής ηπείρου και όχι μόνο αλλά υποκρύπτουν και βλέψεις της Τουρκίας σε σχέση με την εκμετάλλευση «των πλούσιων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων που υπάρχουν στην υφαλοκρηπίδα τους»⁶⁹. Όλα τα ανωτέρω δεν είναι τίποτε άλλο από εργαλεία ήπιας ισχύος που χρησιμοποιούνται για να αναδείξουν το ρόλο της Τουρκίας σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο.

4.7 Η αμυντική βιομηχανία

Στο πλαίσιο των στόχων της Τουρκίας ώστε να καταστεί μια ισχυρή περιφερειακή δύναμη κατέβαλλε την τελευταία δεκαετία και εξακολουθεί να καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για την ανάπτυξη τέτοιας τεχνολογίας, που θα της επιτρέψει να δημιουργήσει μια ισχυρή αμυντική βιομηχανία, ώστε μακροπρόθεσμα να καταστεί αυτοδύναμη στον τομέα των εξοπλισμών.

Σύμφωνα με τον Αχμέτ Νταβούτογλου «η αμυντική βιομηχανία μιας χώρας είναι συνάμα το αποτέλεσμα και το μέρος της εξίσωσης της ισχύος της»⁷⁰. Θεωρεί ότι μια χώρα που είναι εξαρτημένη στα θέματα της άμυνας από το εξωτερικό δεν είναι δυνατόν να διαμορφώσει μια ανεξάρτητη πολιτική και μόνιμη πολιτική βούληση.⁷¹

Η ανάπτυξη αξιολογής και ικανής αμυντικής βιομηχανίας αποτελούσε μακροχρόνια επιθυμία της Τουρκίας, που για να την ικανοποιήσει εκτέλεσε σταθερά βήματα, βάση μακροχρόνιου στρατηγικού σχεδιασμού.

⁶⁹ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, σελ.6

⁷⁰ Νταβούτογλου Α.(2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα"σελ.78

⁷¹ Νταβούτογλου Α.(2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα"σελ.82

4.7.1 Ιστορική εξέλιξη της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας. Σταθμό στην ανάπτυξη της Τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας αποτέλεσε το αμερικανικό εμπάργκο που επεβλήθη στην Τουρκία μετά την εισβολή στην Κύπρο. Κατ' ομολογία στρατιωτικών και πολιτικών κύκλων στην Τουρκία, οι ελλείψεις που παρατηρήθηκαν τότε σε αμυντικό υλικό έδωσαν το έναυσμα για τη δημιουργία μιας ισχυρής Τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας.^{72 73}

Η μέχρι τότε αμυντική βιομηχανία της Τουρκίας περιοριζόταν σε μερικές βιομηχανικές μονάδες παραγωγής, κυρίως πυρομαχικών, με προεξέχουσα τη ΜΚΕΚ (Makine ve Kimya Endustrisi Kurumu – Βιομηχανικός Οργανισμός Μηχανών και Χημείας). Η είσοδος της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ το 1952, την κατέστησε αποδέκτη μεγάλων ποσοτήτων πολεμικού υλικού από τα αποθέματα των ΗΠΑ.

Αυτή η εξέλιξη οδήγησε σε εφησυχασμό τους ιθύνοντες, λειτουργώντας ανασταλτικά στην ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας.⁷⁴ Το υλικό βέβαια που παραχωρήθηκε, αν και καλύτερο απ' ότι διέθετε η χώρα, σπανίως ήταν πραγματικά σύγχρονο και εκτός από το υψηλό κόστος, δημιούργησε και αρκετές «δουλείες» σε θέματα συντήρησης. Οι προσπάθειες δημιουργίας ισχυρής και σύγχρονης τεχνολογικά αμυντικής βιομηχανίας εντάθηκαν στη δεκαετία του 60, οπότε και έγιναν οι πρώτες βάσει σχεδίου επενδύσεις, οι οποίες όμως παρέμειναν αρκετά περιορισμένες. Επίσης το 1963 ιδρύεται το TUBITAK (Turkiye Bilimsel ve Teknoloji Arastirma Kurumu = Τουρκικό Ίδρυμα Έρευνας Επιστήμης και Τεχνολογίας) που έχει πλήρη αυτονομία από την κρατική μηχανή, υπαγόμενο απευθείας στο Πρωθυπουργικό γραφείο. Ιδρυτές του είναι οι Καθηγητές. Β. Kursunoglu και Ο. Barut και οι δύο Τούρκοι από την Αμερική. Το Ίδρυμα αρχίζει να εφαρμόζει εκτεταμένο πρόγραμμα υποτροφιών σε τεχνολογικούς τομείς και ιδρύει

⁷² Το αμερικανικό εμπάργκο αλλά και οι πιέσεις από διάφορους προμηθευτές (Γερμανία, Νορβηγία, Ελβετία, ΗΠΑ, κλπ.) για θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν επηρεάσει τη σκέψη της Τουρκικής στρατιωτικής ηγεσίας. Εκτιμάται ότι ένας από τους στόχους της προ κρίσεως Τουρκίας-Ισραήλ σχέσης στρατηγικής συνεργασίας με το Ισραήλ ήταν η απόκτηση ενός αξιόπιστου «προμηθευτή πολεμικού υλικού, ξεπερνώντας έτσι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει με ΗΠΑ, Γερμανία και άλλες χώρες (παρακάμπτονται δηλαδή οι όροι που θέτουν οι χώρες αυτές περί σεβασμού ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κλπ.). Επιπλέον, η Τουρκία αποκτά ένα κανάλι (back-door) απόκτησης προηγμένων τεχνολογιών που δεν θα ήταν διατεθειμένες οι ΗΠΑ να της παραχωρήσουν.

⁷³ http://edocs.nps.edu/npspubs/scholarly/MBAPR/2009/Mar/09Mar_Korkmaz_MBA.pdf Goksel Korkmaz «An Analysis of Turkey's Defense Systems Acquisition Policy» March 2009 (Ημ. Προσβ. 16/7/17)

⁷⁴ http://edocs.nps.edu/npspubs/scholarly/MBAPR/2009/Mar/09Mar_Korkmaz_MBA.pdf Goksel Korkmaz «An Analysis of Turkey's Defense Systems Acquisition Policy» March 2009

στις αρχές του 1970 το Ερευνητικό Κέντρο στην Αρετσού (Gebze) κοντά στην Νικομήδεια (Izmit)⁷⁵.

Στη δεκαετία του 80 μετά την επιβολή του στρατιωτικού πραξικοπήματος το 1980 από τον Κενάν Εβρέν, η προσπάθεια ανάκαμψης της αμυντικής βιομηχανίας εντείνεται. Η τότε πολιτικοστρατιωτική ηγεσία της Τουρκίας, θεωρούσε την αμυντική βιομηχανία σαν ένα από τα βήματα που θα μετέτρεπε την Τουρκία σε ρυθμιστή της γεωπολιτικής κατάστασης στη Μέση Ανατολή και στην Ανατολική Μεσόγειο.

Όλες αυτές οι προσπάθειες και η διαδικασία ανάκαμψης της Τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας, οδήγησε τελικά στην ψήφιση το 1985 του ισχύοντος σήμερα νόμου 3283 «περί αμυντικής βιομηχανίας».

Τα τελευταία τριάντα και πλέον χρόνια η Τουρκική αμυντική βιομηχανία παρουσιάζει μια σταθερή ανάπτυξη. Οι βιομηχανίες έχουν αναβαθμιστεί και από την παραγωγή πυρομαχικών και τις απλές εργασίες συναρμολόγησης, έχουν περάσει σε διακρατικές συνεργασίες συμμετέχοντας σε προγράμματα εξελιγμένων οπλικών συστημάτων. Μεγάλο μέρος των Τουρκικών βιομηχανιών έχουν καταφέρει να ξεπεράσουν το στάδιο της συναρμολόγησης, και έχοντας αποκτήσει σημαντική πείρα και τεχνογνωσία έχουν μεταβεί στο επόμενο στάδιο, δηλαδή το σχεδιασμό των δικών τους συστημάτων, στηριζόμενες εν μέρει στη ξένη τεχνολογία. Συμπερασματικά, το ζητούμενο για την Τουρκική αμυντική βιομηχανία είναι μέσω της παραγωγής τριών κατηγοριών προϊόντων⁷⁶, τόσο η κάλυψη των αυξανόμενων εξοπλιστικών αναγκών των Τ.Ε.Δ., όσο και η έξοδος της στις διεθνείς αγορές μέσω της εξαγωγικής βιομηχανίας οπλικών συστημάτων⁷⁷.

Η ανάπτυξη που παρουσίασε η Τουρκική αμυντική βιομηχανία είναι, απόρροια της συστράτευσης του συνόλου των εμπλεκόμενων οικονομικών, πολιτικών και στρατιωτικών δυνάμεων της χώρας και του οικονομικού θαύματος

⁷⁵ <http://www.ekome.gr/> Α. Αμδίτης – Ν. Ουζούνγλου «Εκτίμηση της Υποδομής Και Δραστηριοτήτων Υψηλής Τεχνολογίας της Τουρκικής Πολεμικής Βιομηχανίας»,2012

⁷⁶ Τρεις κατηγορίες προϊόντων :α.«Υποχρεωτικά Εθνικά Συστήματα» (Obligatory National Systems), β. «Κρίσιμα Συστήματα / Τεχνολογίες» (Critical Systems / Technologies), γ. «Άλλα Συστήματα / Τεχνολογίες» (Other Systems / Technologies) ΠΗΓΗ:https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/10466/09Mar_Korkmaz_MBA.pdf?sequence=1&isAllowed=y Goksel Korkmaz «An Analysis of Turkey's Defense Systems Acquisition Policy» March 2009 Πρόσβαση στον ιστότοπο 16/10/17

⁷⁷ U.S. Dpt. Of State, 95/06/01 Report on Human Rights in Turkey and Situation in Cyprus; U.S. Military Equipment and Human Rights Violations, Report to the Chairman of the Senate Foreign Relations Committee, July 1,1997

της τουρκικής οικονομίας από το 2009 και μετά της γεγονός που οφείλεται τόσο στην ηγεμονική θέση που επιδιώκει να αποκτήσει στην περιοχή, όσο και στο σημαίνοντα ρόλο που είχαν και εξακολουθούν σε πολύ μεγάλο βαθμό να έχουν οι ένοπλες δυνάμεις, στο εσωτερικό της χώρας.

4.7.2 Η τουρκική ναυπηγική βιομηχανία. Το τουρκικό πολεμικό ναυτικό μέχρι τη δεκαετία του 2000 κάλυπτε τις ανάγκες του σε νέα πλοία, σε μεγάλο ποσοστό με εξοπλιστικά προγράμματα του εξωτερικού. Η μέθοδος προμήθειας απαιτούσε την αγορά του σχεδίου και των υλικών υπό μορφή πακέτου από το εξωτερικό, τη ναυπήγηση του πρώτου ή των δυο πρώτων πλοίων σε ναυπηγείο του εξωτερικού, με τα υπόλοιπα πλοία που ακολουθούσαν να κατασκευάζονται στα ναυπηγεία του τουρκικού πολεμικού ναυτικού. Παράλληλα με αυτό, μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990 η προμήθεια των συστημάτων διαχείρισης μάχης των πλοίων επιφανείας γίνονταν από το εξωτερικό.

Η προσπάθεια για την ανάπτυξη της εγχώριας ναυπηγικής βιομηχανίας στηρίχθηκε κυρίως σε δύο μεγάλες ναυπηγικές μονάδες, τα ναυπηγεία GOLCUK, που έχουν αναλάβει τη ναυπήγηση φρεγατών, υποβρυχίων και γενικά μεγάλων μονάδων και τα ναυπηγεία TASKIZAK που ανήκουν στο Τουρκικό πολεμικό ναυτικό⁷⁸ και έχουν αναλάβει τα μικρότερα κύρια πλοία όπως πυραυλακάτους, περιπολικά, βοηθητικά, αρματαγωγά, πετρελαιοφόρα κ.α.. Αυτά, καθώς και τα ναυπηγεία του Τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού στην Κωνσταντινούπολη (άλλοτε ιδιωτικά Ναυπηγεία Πεντίκ), αποτελούν τις κύριες μονάδες της Τουρκικής αμυντικής ναυπηγικής βιομηχανίας που συμπληρώνονται από το ναυπηγείο της Σμύρνης και μια σειρά από άλλες ιδιωτικές ναυπηγοεπισκευαστικές μονάδες^{79 80}.

4.8 Τα εξοπλιστικά προγράμματα του τουρκικού πολεμικού ναυτικού

Σήμερα τα Τουρκικά ναυπηγεία μαζί με μια πληθώρα άλλων κρατικών και μη εταιρειών διαθέτουν πλέον αρκετή εμπειρία και αυξημένες δυνατότητες

⁷⁸ <http://www.mediashipping.gr/?q=node/6447> Σ. Αθανασίου «Ο χάρτης των ναυπηγείων της Μεσογείου» Ημ. Πρόσβ.29/5/17

⁷⁹ <http://www.ekome.gr/A.Αμδίτης-N.Ουζούνογλου-Εκτίμηση-της-Υποδομής-Και-Δραστηριοτήτων-Υψηλής-Τεχνολογίας-της-Τουρκικής-Πολεμικής-Βιομηχανίας> Πρόσβαση στον ιστότοπο 18/5/17.

⁸⁰ http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_3.html Π. Λεονάρδος «Τουρκία : Γεωγραφικά, Πληθυσμιακά, Οικονομικά, Παραγωγή, Εκσυγχρονισμός, Βιομηχανία, Εμπόριο» Πρόσβαση στον ιστότοπο 29/8/17

συμβάλλοντας από τη μεριά τους στην υλοποίηση των στόχων που έχει θέσει ο Τούρκος Πρωθυπουργός Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ώστε μέχρι το 2023, μεταξύ άλλων, η Τουρκία να αυξήσει έτι περαιτέρω την περιφερειακή της ηγεμονία, χωρίς να εξαρτάται αμυντικά από το εξωτερικό⁸¹.

Έτσι η Τουρκία κινούμενη σε αυτό το πλαίσιο έχει εξαγγείλει πληθώρα εξοπλιστικών προγραμμάτων, όπου η υλοποίηση των περισσότερων, είτε έχει αναληφθεί εξ' ολοκλήρου από την εγχώρια αμυντική βιομηχανία, είτε συμμετέχει σε μεγάλο ποσοστό στη συμπαραγωγή τους. Ακολουθώς αναφέρονται μερικά μόνο από τα μεγαλύτερα εξοπλιστικά προγράμματα του τουρκικού πολεμικού ναυτικού που καταδεικνύουν το χαρακτήρα της ναυτικής αμυντικής βιομηχανίας.

Το Εθνικό πλοίο: Το πρόγραμμα εθνικού πλοίου (MILGEM) ναυπήγησης οκτώ κορβετών αποτελεί υψηλή προτεραιότητα για το τουρκικό πολεμικό ναυτικό⁸². Στον αρχικό προγραμματισμό προβλέπονταν η ναυπήγηση οκτώ κορβετών συν τεσσάρων κάπως μεγαλύτερων σκαφών (επιπέδου Φρεγάτας). Τελικά το πρόγραμμα αναπροσαρμόστηκε σε τέσσερις κορβέτες. Έχουν ήδη παραδοθεί δυο πλοία τα οποία είναι επιχειρησιακά ενώ δυο ακόμη βρίσκονται υπό ναυπήγηση. Το πρόγραμμα της ορθίον δυνατότητας επέκτασης του προγράμματος για επιπλέον τέσσερα πλοία, ήτοι φρεγάτες τύπου TF-100 ή TF-2000 παρουσιάζει μικρή καθυστέρηση καθόσον χρειάστηκε η επανάληψη του διαγωνισμού. Στόχος είναι να ξεκινήσει η ναυπήγηση της πρώτης φρεγάτας κλάσης I "ISTANBUL" εντός του 2017 ώστε το πρώτο πλοίο να έχει ολοκληρωθεί πριν το 2020 οπότε και προγραμματίζεται η σταδιακή αντικατάσταση των πρώτων φρεγατών MEKO-200TN TRACK-I

Y/B τ. 214/AIP⁸³: Το πρόγραμμα αφορά στην προμήθεια έξι Y/B τ.214 με έναρξη ναυπήγησης στα ναυπηγεία Golcuk του τουρκικού πολεμικού ναυτικού τον Οκτώβριο του 2015. Υπήρξε απόκλιση από το χρονοδιάγραμμα λόγω καθυστέρησης αποστολής των αναγκαίων υλικών από το γερμανικό ναυπηγείο HDW. Η παράδοση του 1ου Y/B προγραμματίζεται για το 2023, ενώ κάθε έτος θα παραδίδεται ένα Y/B και το πρόγραμμα θα ολοκληρωθεί το 2025. Τα υφιστάμενα έξι Y/B τ.209 (δυο 209/1100tn και τέσσερα 209/1200tn) προγραμματίζεται σταδιακά να παροπλισθούν. Η πρόσκτησή τους θα ενισχύσει την ικανότητα του τουρκικού στόλου στον

⁸¹ <http://www.geostrategy.gr/pdf/20110704%20Turkish-Made%20Weapon%20Systems.pdf> X.

Μηνάγιας «Τα εθνικά οπλικά συστήματα της Τουρκίας» Πρόσβαση στον ιστότοπο 29/10/17.

⁸² <http://www.ssm.gov.tr/WebSite/ContentList.aspx?PageID=371&langID=2> Πρόσβαση στον ιστότοπο 29/7/17.

⁸³ <http://www.defence-point.gr/news/?p=179638> Πρόσβαση στον ιστότοπο 15/9/17

Ανθυποβρυχιακό πόλεμο και πόλεμο επιφανείας με την δυνατότητα εκτέλεσης επιχειρήσεων, για μεγάλο χρονικό διάστημα σε κατάσταση αθόρυβης κατάδυσης.

Πλοίο Αποβατικών Επιχειρήσεων

Στις 26 Δεκεμβρίου 2013 η εκτελεστική επιτροπή της αμυντικής βιομηχανίας (SSIK) ξεκίνησε συζητήσεις με δυο τουρκικά ναυπηγεία για την ανάληψη των εργασιών κατασκευής ενός πλοίου αποβατικών επιχειρήσεων τύπου LPD, ενώ παράλληλα υπήρξαν και συνομιλίες με την ισπανική εταιρεία NAVARTIA για τη συνδρομή στην μεταφορά τεχνογνωσίας, στους ναυπηγούς του ανάδοχου ναυπηγείου, στα πρότυπα του LPD JUAN CARLOS (μεγέθους Ε/Πφόρου). Το 2015 κατά τη διάρκεια της έκθεσης IDEF-2015 υπεγράφη το συμβόλαιο για τη ναυπήγηση του μίνι-Ε/Πφόρου. Μαζί με το LPD θα κατασκευαστούν και τέσσερα μικρότερα αποβατικά σκάφη LCM εκτοπίσματος 100 τόνων έκαστο, που θα φέρονται επί αυτού. Το πρόγραμμα αναμένεται να ολοκληρωθεί σε έξι χρόνια από την ημερομηνία έναρξης της ναυπήγησης. Το νέο LPD αναμένεται να προσκτηθεί έως το 2021, και μαζί με την ενδεχόμενη άσκηση προαίρεσης για την προμήθεια αεροσκαφών καθέτου από/προσγείωσης (F-35 STOVL) από τις ΗΠΑ το τουρκικό πολεμικό ναυτικό θα αποκτήσει πρωτόγνωρες δυνατότητες στην ευρύτερη περιοχή δραστηριοποίησης του επιχειρώντας σε θαλάσσιες περιοχές μακριά από την Τουρκία για μεγάλο χρονικό διάστημα στο πλαίσιο εθνικών και πολυεθνικών αποστολών και προβολής σημαίας⁸⁴.

Αποβατικά τ. LST⁸⁵

Το 2011 το τουρκικό υφυπουργείο αμυντικής βιομηχανίας (SSM) ανέθεσε στα ναυπηγεία ADIK/Furtrans την κατασκευή δυο νέων αποβατικών σκαφών τ. LST (Landing Ship Tank) εκτοπίσματος 7000 τόνων. Στο ανωτέρω πρόγραμμα τα ναυπηγεία ανέθεσαν στην τουρκική εταιρεία αμυντικής βιομηχανίας ASELSAN, το πρόγραμμα εξοπλισμού εν λόγω σκαφών με οπλικά, επικοινωνιακά και ηλεκτρονικά συστήματα. Η ναυπήγηση του πρώτου ξεκίνησε το Μαΐο του 2014 και ολοκληρώθηκε το 2017. Το δεύτερο σκάφος θα αποδοθεί το 2018.

Πλοίο διάσωσης (MOSHIP) και πλοία ρυμούλκησης (RATSHIP): Το πλοίο διάσωσης παραλήφθηκε από το τουρκικό πολεμικό ναυτικό το Μαΐο του 2014. Επίσης τον Ιούνιο και τον Σεπτέμβριο του 2014 πραγματοποιήθηκε η καθέλκυση των

⁸⁴ <http://www.ssm.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=373&LangID=2> Πρόσβαση στον ιστότοπο 22/8/17.

⁸⁵ <http://www.ssm.gov.tr/WebSite/ContentList.aspx?PageID=372&langID=2> Πρόσβαση στον ιστότοπο 20/8/17.

δυο πλοίων ρυμούλκησης ανοικτής θαλάσσης που μπορούν να επιχειρήσουν υπό αντίξοες καιρικές συνθήκες.

Σύστημα παράκτιας Επιτήρησης: Το πρόγραμμα των εν λόγω συστημάτων εξελίσσεται ικανοποιητικά καθώς η ηγεσία του τουρκικού πολεμικού ναυτικού έχει ρίξει μεγάλο βάρος στην απόκτηση ενός σύγχρονου συστήματος θαλάσσιας επιτήρησης. Το σύστημα περιλαμβάνει παράκτιους σταθμούς ραντάρ, αεροσκάφη ναυτικής συνεργασίας και UAVs με δυνατότητες εντοπισμού στόχων σε όλο το Αιγαίο .

Εθνική τορπίλη AKYA (TORK). Πρόκειται για τον σχεδιασμό και κατασκευή μιας βαρέως τύπου τορπίλης 553 mm, με βεληνεκές 55 χλμ., ταχύτητα 50 χλμ. και σύστημα ενσύρματης καθοδήγησης με καλώδιο οπτικών ινών. Το πρόγραμμα το οποίο βρίσκεται στη φάση της ολοκλήρωσης εξελίσσεται υπό την ASELSAN και την επίβλεψη του ARMERKOM (Διοίκηση Κέντρου Ερευνών των Τουρκικών ναυτικών δυνάμεων) ενώ πραγματοποιούνται επαφές με την νότιο Κορέα για απόκτηση τεχνογνωσίας και συμπαραγωγή.

4.9 Αμυντική βιομηχανία και οικονομία - Σχέση αλληλένδετη

Τεράστια ήταν η αύξηση των κονδυλίων του αμυντικού προϋπολογισμού που σημειώθηκε από το 2009 και μετά. Σημειώνεται ότι, η σημαντική αυτή αύξηση στις αμυντικές δαπάνες συνέπεσε αφενός με μια θεαματική αναπτυξιακή πορεία της τουρκικής οικονομίας με ρυθμούς ανάπτυξης 8,9% το 2010, και αφετέρου με την ανάληψη των καθηκόντων του υπουργού εξωτερικών από τον Νταβούτογλου. Η κυβέρνηση Ερντογάν κατάφερε επί των ημερών της να αναδείξει την Τουρκία στην 15η οικονομία παγκοσμίως, μέλος του G-20 και κάτοχο μη μόνιμου μέλους του συμβουλίου ασφαλείας του ΟΗΕ την περίοδο 2009-2010. Η προεκλογική υπόσχεση του Ταγίπ Ερντογάν περί αμυντικής αυτονομίας της Τουρκίας λαμβάνει σάρκα και οστά, αφού το 2016, η εγχώρια αμυντική βιομηχανία κάλυπτε το 64% των αναγκών των ΤΕΔ⁸⁶⁸⁷.

⁸⁶ <https://worldview.stratfor.com/article/turkey-builds-military-industrial-complex-match-its-ambitions/> Πρόσβαση στον ιστότοπο 26/05/17

⁸⁷ Δεν υπάρχει μια αντικειμενική πηγή η οποία να αναλύει το εγχώριο μερίδιο στην κάλυψη των αναγκών των ΤΕΔ. Ενδεικτικά, για το 2014, ο πληροφοριακός οίκος αμυντικών εκδόσεων «IHS JANE'S», δημοσίευσε ότι οι ΤΕΔ εξοπλίσθηκαν από την TAB σε ποσοστό 60%, ενώ σε ομιλία του ο ίδιος ο Τούρκος Πρόεδρος Ερντογάν, στο πλαίσιο της 12ης Διεθνούς Έκθεσης Αμυντικού Υλικού IDEF-2015 στην Άγκυρα, ανέφερε ότι οι ΤΕΔ καλύφθηκαν από εξοπλισμό μέσω TAB σε ποσοστό 54% για το ίδιο έτος. Τέλος, δεικτική είναι η δήλωση του ειδικού συμβούλου Pieter Wezeman, του SIPRI

Η βιωσιμότητα της αμυντικής βιομηχανίας ενισχύεται και σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από τις εξαγωγικές προσπάθειες και δραστηριότητες. Οι Τούρκοι έχουν καταλάβει ότι η αμυντική τους βιομηχανία δεν είναι δυνατόν να επιβιώσει στηριζόμενη αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά. Είναι δεδομένο ότι η εγχώρια ζήτηση δεν επαρκεί για να διατηρήσει για πάντα μια γραμμή παραγωγής, η οποία αφενός δεν είναι εύκολο για δημιουργηθεί, αφετέρου απαιτεί τεράστιες επενδύσεις στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης. Η αύξηση των εξαγωγών, αμυντικού υλικού κατασκευαζόμενου στην εγχώρια βιομηχανία είναι στρατηγικός στόχος της Κυβέρνησης. Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός το Υφυπουργείο Αμυντικής Βιομηχανίας (SSM) προέβη στη σύσταση οργανισμού για την υποστήριξη των εξαγωγικών προσπαθειών.

Οι εξαγωγές της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας το 2016 άγγιξαν το 1δισ.677 εκατ. δολάρια σημειώνοντας ποσοστιαία αύξηση της τάξεως του 500% σε σχέση με το 2003, οπότε και ξεκίνησε η αναπτυξιακή προσπάθεια της τουρκικής οικονομίας⁸⁸. Μεγαλύτεροι αγοραστές των Τουρκικών αμυντικών προϊόντων είναι οι χώρες της Μέσης Ανατολής, της Κεντρικής και τη Νότιας Ασίας.

Παρά ταύτα το μερίδιο της επιτυχίας που ανήκει στην ναυπηγική βιομηχανία είναι ακόμη μικρό περιοριζόμενο κυρίως σε πολεμικά πλοία δεύτερης κατηγορίας (πετρελαιοφόρα, υδροφόρες) μικρού εκτοπίσματος. Όσο όμως η ηγεσία της Τουρκίας διατηρεί στο ακέραιο τα μεγαλεπήβολα σχέδια της να μετατραπεί σε περιφερειακή υπερδύναμη και όσο συνεχίζει να εξαγγέλλει και να υλοποιεί με αξιοσημείωτη επιμονή σε εντυπωσιακά εξοπλιστικά προγράμματα το μέλλον της Τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας είναι μάλλον εξασφαλισμένο.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να τονιστεί ότι αν και η τουρκική οικονομία μπορεί να σημείωσε άλματα, πολλές δημοσιεύματα στο διεθνή οικονομικό τύπο προειδοποιούν για την «φούσκα» της τουρκικής οικονομίας που στηρίζεται σε σαθρές βάσεις. Ο υπερδανεισμός, τα διαθρωτικά προβλήματα όπως το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, η διαφθορά και ο πληθωρισμός ναρκοθετούν το μέλλον της τουρκικής οικονομίας, ενώ μια οικονομική κρίση με το χαρακτήρα του «ξεφουσκώματος» θα ακύρωνε την τουρκική εξοπλιστική προσπάθεια, την εγχώρια παραγωγή / ανάπτυξη μιας σειράς οπλικών συστημάτων, την προβολή του

(στην ανάρτηση στην επίσημη ιστοσελίδα, της ετήσιας έκθεσης για το 2015), ότι η αυτάρκεια της TAB αυξάνεται συνεχώς.

⁸⁸ <http://www.ssm.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=2> Πρόσβαση στον ιστότοπο 15/09/17

«δυτικού τύπου» οικονομικού μοντέλου και γενικότερα θα συνιστούσε σοβαρό εμπόδιο στις ηγεμονικές της βλέψεις.

Επί του παρόντος, λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης, της αστάθειας στο εσωτερικό της χώρας λόγω του πραξικοπήματος του Ιουλίου του 2016, αλλά και των μαινόμενων ανοικτών στρατιωτικών μετώπων συγκρούσεων στα ανατολικά της χώρας με το ΡΚΚ, η τουρκική οικονομία παρουσιάζει σημάδια κόπωσης με τους ρυθμούς ανάπτυξης της να μειώνονται. Εντούτοις επιδεικνύει σημάδια αντοχής και δεν προκύπτουν απτές αποδείξεις ότι στο άμεσο θα επιδυνωθεί δραματικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΥΣΕΣ ΘΑΛΑΣΣΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Παρότι όπως έχει ήδη αναφερθεί τόσο το δόγμα Νταβούτογλου όσο και η ναυτική στρατηγική της Τουρκίας διαπνέονται από τις φιλοδοξίες απόδοσης στην Τουρκία του ρόλου της περιφερειακής αλλά και της παγκόσμιας δύναμης αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί μόνο το σκέλος που αφορά στην επίδραση στην ναυτική στρατηγική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Μια στρατηγική που υλοποιείται μέσω του στρατιωτικού βραχίονα του κράτους που δεν είναι άλλος από το τουρκικό πολεμικό ναυτικό.

Η γεωπολιτική και γεωστρατηγική αξία της ευρύτερης περιοχής της Ανατολικής Μεσόγειου είναι αναμφισβήτητα πολύ μεγάλη. Διαβρέχοντας και διασυνδέοντας τρεις ηπείρους η σημασία του ελέγχου της για την Τουρκία λόγω της γεωγραφικής της θέσης σε πλανητικό επίπεδο είναι ανυπολόγιστη. Γεωγραφικά σημεία στρατηγικής σημασίας, όπως τα στενά του Βοσπόρου και η διώρυγα του Σουέζ αποτελούν κρίσιμα περάσματα από πλευράς όγκου των μεταφερόμενων δια θαλάσσης προϊόντων. Η αδιάκοπη μεταφορά, μέσω των θαλασσίων οδών παραγωγών υδρογοναθράκων που εξάγονται / εισάγονται από την Τουρκία, είναι αδιαμφισβήτητα μεγάλης σημασίας για την αδιασάλευτη λειτουργία της τουρκική οικονομίας. Οι χώρες της περιοχής, λόγω γεωστρατηγικής θέσης που κατέχουν, αποτελούν σημεία μεγάλης γεωπολιτικής αξίας οπότε, η προσέγγιση και η προσπάθεια ανάδειξης του περιφερειακού ρόλου της Τουρκίας διασυνδέεται άμεσα με αυτές. Ελλάδα, Κύπρος, Τουρκία, Ισραήλ, Αίγυπτος, Συρία συνδέονται συνεργατικά αλλά και συγκρουσιακά. Η περιοχή χαρακτηρίζεται ως χώρος ισχυρών αντιπαραθέσεων, ένα σταυροδρόμι πολιτισμών, ιστορίας, συσσωρευμένων

πλουτοπαραγωγικών πόρων και ενεργειακών κοιτασμάτων καθώς και ως χώρος ελέγχου σημαντικών θαλασσιών συγκοινωνιών. Η Τουρκία τον θεωρεί ως “ζωτικό” της χώρας και επιθυμεί διακαώς να τον χειραφετήσει.

Οι θάλασσες που περιβάλλουν την Τουρκία διαθέτουν διαφορετικές δυναμικές που επηρεάζονται από παράγοντες όπως ο χαρακτήρας γειτονικών κρατών, η ύπαρξη ιστορικών προβλημάτων, οι στόχοι των εκτός περιοχής πρωταγωνιστών (ΗΠΑ, Ρωσία) με τις περιφερειακές χώρες, η οριοθέτηση των περιοχών θαλάσσιας κυριαρχίας, η ύπαρξη ενεργειακών αποθεμάτων και η πυκνότητα του θαλάσσιου εμπορίου⁸⁹.

5.1 Η περίπτωση του Αιγαίου

Το Αιγαίο πέλαγος είναι μοναδικό λόγω της γεωγραφικής του θέσης, των διαστάσεών του, των συνόρων και των αμέτρητων νησιών και βραχονησίδων που διαθέτει. Η σημασία του για την Ελλάδα αλλά και αυτή που του αποδίδει η Τουρκία είναι πολύ μεγάλη. Αποτελεί μια σημαντική θαλάσσια οδό μεταξύ της Μαύρης θάλασσας και της Μεσογείου αλλά και περιοχή μείζονος σημασίας από πλευράς αεροπορικών μεταφορών, ασφάλειας και οικονομικών πόρων. Χαρακτηριστικές είναι οι θέσεις του Νταβούτογλου στο βιβλίο του «Στρατηγικό Βάθος»:

«Σήμερα, είναι γνωστά πλέον τα αποτελέσματα της στρατηγικής ολιγορίας, για το ότι δεν τέθηκαν υπό έλεγχο τα νησιά του Αιγαίου και εγκαταλείφθηκαν μετά τον Β΄ΠΠ. Τη στιγμή που η Τουρκία κρατά το σφυγμό του μαλακού υπογαστρίου της Ρωσίας μέσω των Στενών, η Ελλάδα έχει αποκτήσει στρατηγικά πλεονεκτήματα απέναντι στην Τουρκία μέσω των νησιών του Αιγαίου»

και συνεχίζοντας

«...ο χώρος στον οποίο η Τουρκία βρίσκεται κοντά σε πόλεμο περισσότερο από κάθε άλλη περίπτωση είναι τα νησιά του Αιγαίου που περιορίζουν σε σημαντικό βαθμό το ζωτικό της χώρας, πράγμα που οφείλεται σε ασυγχώρητα λάθη που έχουν γίνει εξ αιτίας της απουσίας συνεπούς θαλάσσιας στρατηγικής. Η κρίση στο Καρντάκ (Ιμια) που έφερε στην επιφάνεια την ελληνική κυριαρχία ακόμη και σε βραχονησίδες που βρίσκονται κοντά στις ακτές μας είναι το μικρό αντίτιμο των συσσωρευμένων αυτών λαθών⁹⁰».

Και συμπληρώνει:

«Η πηγή του βασικού προβλήματος στο Αιγαίο είναι η αντίθεση μεταξύ της γεωλογικής πραγματικότητας και του σημερινού «status quo». Σε αντίθεση με το γεγονός ότι τα νησιά του Αιγαίου Πελάγους είναι φυσική προέκταση

⁸⁹ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, σελ.8

⁹⁰ (Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 244

της γεωλογικής δομής της χερσονήσου της Ανατολίας και παρά τις γεωλογικές αναγκαιότητες που γεννιούνται από την παραπάνω κατάσταση, η πολιτική διανομή έγινε μέσω διεθνών συμφωνιών υπέρ της Ελλάδος, πράγμα που υποδαυλίζει προβλήματα όπως η υφαλοκρηπίδα, τα χωρικά ύδατα, ο εναέριος χώρος, η γραμμή FIR, οι περιοχές διοικήσεως και ελέγχου και η στρατιωτικοποίηση των νησιών⁹¹.»

Την ίδια σε γενικές γραμμές συλλογιστική διατυπώνει και το δόγμα ναυτικής της Τουρκίας όπου κατ' αντιστοιχία αναγράφεται:

«Το Αιγαίο πέλαγος φιλοξενεί διάφορα χρόνια προβλήματα που παρότι είναι κυρίως νομικά, περιλαμβάνουν και άλλα πολιτικής⁹², οικονομικής και στρατιωτικής φύσεως που σχετίζονται με τα ζωτικά συμφέροντα της Τουρκίας⁹³»

και συνεχίζει αποδεχόμενο ιδιαίτερα αποκαλυπτικά ότι:

«[...] παρόλες τις επικδομητικές προσεγγίσεις μας συνεχίζουν να υφίστανται προβλήματατα οποία πηγάζουν από πρακτικές (εννοεί της Ελλάδας) που στοχεύουν στην διατάραξη της ισορροπίας της συνθήκης της Λωζάννης και από τον περιορισμό των δικαιωμάτων μας [...]»⁹⁴

5.2 Από τα μηδενικά προβλήματα στις πάγιες επιδιώξεις

Μέσα από αυτές τις περιεκτικές και ιδιαίτερα αποκαλυπτικές θέσεις όπου σαφώς προσδιορίζονται οι γεωπολιτικές αντιλήψεις του Νταβούτογλου για τη χώρα μας, εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι, η επαγγελόμενη αρχή «μηδενικά προβλήματα με τους γείτονες», σ' ότι αφορά την Ελλάδα δεν βρήκε ποτέ ιδιαίτερη εφαρμογή.

Η τουρκική εξωτερική πολιτική, η διπλωματική και στρατιωτική πρακτική που εφαρμόστηκε έναντι της χώρας μας από την εποχή της ανάληψης της εξουσίας από τον Ερντογάν (2002) και ειδικότερα από την αναβάθμιση του Νταβούτογλου από πρωθυπουργικό σύμβουλο, σε Υπουργό Εξωτερικών και μετέπειτα σε Πρωθυπουργό, όσον αφορά την Ελλάδα, δεν παρουσίασε εμφανείς αλλαγές από τους στρατηγικούς προσανατολισμούς του που αναπτύχθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο. Οι πάγιες επιδιώξεις της Τουρκίας σε σχέση με την Ελλάδα, παρέμειναν οι ίδιες με την διαφορά ότι επί εποχής Νταβούτογλου αλλά και μετέπειτα έγινε προσπάθεια ώστε αυτές να περιενδυθούν με τον μανδύα της φιλικής προσέγγισης, μέσω της λογικής των «μηδενικών προβλημάτων».

⁹¹ Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 268

⁹² Toluner S, «Means and Methods for the settlement of Disputes», Opening speech, Aegean issues: Problems-Legal and Political Matrix, conference paper, pp.33-47

⁹³ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, σελ.13

⁹⁴ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, Preface

Γενικά, ως προς τη στοχοθεσία και τις μεθοδεύσεις της Τουρκικής πολιτικής έναντι της Ελλάδας, διατηρείται η πάγια αναθεωρητική και επιθετική / επεκτατική της στάση «διεκδικώντας το ζωτικό της χώρο». Επιβουλεύεται τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα και επιδιώκει την προώθηση των συμφερόντων της κατά κύριο λόγο, με την απειλή χρήσης βίας. Επιδιώκει αρχικά την αποδυνάμωση και τελικά την ανατροπή του status quo στο Αιγαίο, ακολουθώντας μια στρατηγική «χαμηλής έντασης εχθροπραξιών», υπονομεύοντας την κυριαρχία της Ελλάδας στο Αιγαίο, διατηρώντας το πλεονέκτημα της ανάληψης των πρωτοβουλιών, χωρίς όμως να διακινδυνεύει μια μετωπική αναμέτρηση.

Η μεγέθυνση της τουρκικής ισχύος από το 2002 και μετά, κυρίως μέσω της ανάπτυξης της οικονομίας και της αμυντικής στρατιωτικής βιομηχανίας, στο σκέλος που μας αφορά, οδήγησε στην εντατικοποίηση της αμφισβήτησης των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων.

5.2.1 Η προϊστορία των τουρκικών επιδιώξεων⁹⁵. Η πολιτική της αμφισβήτησης, η οποία εγκαινιάστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1970, είχε ως σκοπό την μεταβολή του εδαφικού status quo, που προβλέπεται από διεθνείς συνθήκες με κεντρικό άξονα τη συνθήκη ειρήνης της Λωζάννης, καθώς και του νομικού καθεστώτος στον θαλάσσιο και εναέριο χώρο που πηγάζει από το διεθνές δίκαιο και ιδιαίτερα στο ισχύον δίκαιο της θάλασσας⁹⁶.

Σηματοδοτήθηκε το 1973 από την εμφάνιση των πρώτων διεκδικήσεων σε βάρος της ελληνικής υφαλοκρηπίδας και του ενδεχομένου να επεκτείνει η Ελλάδα μονομερώς τα χωρικά ύδατα στα 12 ναυτικά μίλια. Η παγκόσμια πετρελαϊκή κρίση τον Οκτώβριο του ίδιου έτους και η φήμη για ανακάλυψη τεραστίων κοιτασμάτων πετρελαίου έξω από τη Θάσο δελέασαν την Τουρκία. Η συγκυριακά ταυτόχρονη έναρξη της 3ης συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της θάλασσας και τον καθορισμό των θαλασσιών ζωνών δεν θα μπορούσε να αφήσει απαθή την Τουρκία που εκμεταλλευόμενη την διεθνή απομόνωση της Ελλάδας λόγω Χούντας, διαμόρφωσε την ατζέντα διεκδικήσεων της στο Αιγαίο⁹⁷. Παγιοποίηση της αμφισβήτησης επήλθε με την εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο το 1974 και την κατοχή του βορείου τμήματος της νήσου. Ακολούθησε το 1975 και η πρώτη αμφισβήτηση του εύρους του ελληνικού εναέριου χώρου. Έκτοτε τα εκκρεμή θέματα που

⁹⁵ Συρίγος, Α.Μ., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδ. Πατάκη, 240

⁹⁶ Ροζάκης, *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987*

⁹⁷ Συρίγος, Α.Μ., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδ. Πατάκη, σελ.236-237

περιπλέκουν τις σχέσεις μεταξύ των δυο κρατών εκτείνονται σε δυο μέτωπα που αφορούν το Αιγαίο και την Κύπρο. Η Τουρκία προϊόντος του χρόνου άρχισε σταδιακά να εφαρμόζει την πολιτική των αυξανόμενων διεκδικήσεων που σταδιακά διαμόρφωσε μια ατζέντα "πάγιων" επιδιώξεων στο Αιγαίο. Λίγα άλλαξαν τα χρόνια που ακολούθησαν ενώ μετά το 1996 και την κρίση στα Ίμια, υπήρξε και ποιοτική διαφοροποίηση στις διεκδικήσεις της Τουρκία η οποία έθεσε θέμα "γκρίζων ζωνών" και αμφισβήτησης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος αριθμού εκ των νήσων του Αιγαίου. Απώτερος στόχος της νέας ρητορικής της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής ήταν το θέμα της συνδιαχείριση του Αιγαίου και όχι μόνο. Η είσοδος στην δημόσια θεματολογία της έννοιας της εκμετάλλευσης ΑΟΖ διεύρυνε το πεδίο ενδιαφέροντος της Τουρκίας από το Αιγαίο και την Ελλάδα, σε ολόκληρη την Ανατ. Μεσόγειο και την Κύπρο. Μια Κύπρο όπου το θέμα της εισβολής και κατοχής από την Τουρκία, τμήματος της νήσου παραμένει ακόμη ανοικτή "πληγή".

5.2.2 Πάγιες τουρκικές επιδιώξεις. Η αμφισβήτηση και απειλή πολέμου (casus belli) έναντι του νόμιμου και κυριαρχικού δικαιώματος της Ελλάδας να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της μέχρι τα 12 ναυτικά μίλια, όπως προβλέπει το δίκαιο της θάλασσας και όπως έχει πράξει το σύνολο σχεδόν των παράκτιων κρατών της διεθνούς κοινότητας, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων αποτελεί διαχρονικό αγκάθι στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Η στρατηγική σημασία του αναφαίρετου δικαιώματος της Ελλάδας είναι τόσο μεγάλη ώστε η άσκηση αυτού να επηρεάζει τόσο το θέμα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας αλλά και να ακυρώνει και πλείστες άλλες διεκδικήσεις της Τουρκίας στο Αιγαίο (διαφορετικό εύρος χωρικής θάλασσας και εναερίου χώρου, περιοχή FIR)⁹⁸. Πράγματι επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στα 12 ν.μ., ένεκα του μεγάλου αριθμού ελληνικών νησιών στο Αιγαίο, θα αύξανε το ποσοστό των υδάτων του Αιγαίου υπό ελληνική κυριαρχία από το 50% στο 70% και θα μείωνε το ποσοστό των προς οριοθέτηση περιοχών υφαλοκρηπίδας στο 5%.

Όπως ήταν αναμενόμενο κάτι τέτοιο δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτό από την τουρκική πλευρά, εξ' ου και η απόφαση της τουρκικής εθνοσυνέλευσης του 1995 περί "απειλής πολέμου". Ο κ.Νταβούτογλου γράφει: «Στην περίπτωση που ισχύσει η εφαρμογή των 12ν.μ. [...] η Τουρκία θα βρεθεί αντιμέτωπη με στρατηγική πολιορκία...» Στο δόγμα της ναυτικής στρατηγικής αναγράφεται χαρακτηριστικά:

⁹⁸ Συρίγος, Α.Μ., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδ. Πατάκη, σελ.263-264

« Ο περαιτέρω περιορισμός των ανοικτών θαλάσσιων περιοχών θα εντάξει σε μεγάλο ποσοστό τις εμπορικές οδούς στο Αιγαίο υπό ελληνική κυριαρχία, θα εξαναγκάσει σε αβλαβείς διελεύσεις ή σε tranzit passages⁹⁹ [...], θα περιορίσει τα πεδία ασκήσεων που είναι απαραίτητα για την εκπαίδευση του τουρικού πολεμικού στόλου [...] και θα προκαλέσει απαράδεκτη αδικία κατά της χώρας μας όσον αφορά το διαμοιρασμό των αποθεμάτων¹⁰⁰ του Αιγαίου».

Η στόχευση είναι πρόδηλη και συνδέεται άρρηκτα με την αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας όχι μόνο των χωρικών υδάτων αλλά και του ιδιοκτησιακού καθεστώτος επί νησιών κατοικημένων και μη δημιουργώντας μια καινοφανή θεωρία περί "γκρίζων ζωνών". Ζητήματα και επιμέρους διμερή γεγονότα που συνέβησαν κατά το παρελθόν, όπως η κρίση επί των νήσων Ίμια, έφεραν τις δυο χώρες ακόμη και στα πρόθυρα πολέμου. Σύμφωνα με την Τουρκία το θέμα μη παραχωρηθέντων με συνθήκες στην Ελλάδα νήσων, νησίδων και βραχονησίδων επηρεάζει το ζήτημα της κατανομής των χωρικών υδάτων και συσχετίζεται άμεσα με τα προβλήματα που αφορούν την δικαιοδοσία επί θαλάσσιων και εναέριων περιοχών¹⁰¹.

Πάγιες είναι οι αιτιάσεις της Τουρκίας σχετικά με τη διαφορά μεταξύ εύρους του εναερίου χώρου και των χωρικών υδάτων της Ελλάδας. Το χαρακτηριζόμενο και ως "ελληνικό παράδοξο" παρότι έχει μια κάποια νομική βάση αποδυναμώνει τη διαπραγματευτική θέση της Ελλάδας αφού η παραβίαση του εθνικού εναερίου χώρου μεταξύ έξι και δέκα ναυτικών μιλίων από τις ακτές αποτελεί συνήθη τακτική της τουρκικής αεροπορίας. Η Τουρκία στη βάση της λογικής του Αιγαίου ως ζωτικού χώρου συμφερόντων για την ίδια, δεν μπορεί να δεχθεί την "απαιτηση" της Ελλάδας για έλεγχο του εναερίου χώρου ή υποβολή σχεδίου πτήσεως από τα πολεμικά αεροσκάφη της κατά την πτήση εντός του ελληνικού FIR, την δικαιοδοσία του οποίου αμφισβητεί¹⁰². Η αμφισβήτηση αυτή προσθετικά στην μη αναγνώριση του ελληνικού εναερίου χώρου διατηρεί στον ουρανό του Αιγαίου για δεκαετίες μια έκρυθμη κατάσταση όπου αναγνωριστικές πτήσεις και αερομαχίες με οπλισμένα ή μη αεροσκάφη είναι στην ημερήσια διάταξη. Η αμφισβήτηση επί της δικαιοδοσίας στο FIR συμπαρασύρει και επηρεάζει την αντιπαράθεση και για το καθεστώς της υπευθυνότητας έρευνας και διάσωσης στο Αιγαίο.

⁹⁹ Η τουρκία χρησιμοποιεί την πρακτική του πλού διελεύσεως (tranzit passage) παρότι δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στην σύμβαση για το Διεθνές δίκαιο της Θάλασσας (1982) που τον ορίζει. Αντίστοιχη πρακτική χρησιμοποιούν και οι ΗΠΑ.

¹⁰⁰ Με το όρο αποθέματα εδώ εννοούνται αλλιεύματα και τα αποθέματα υδρογονανθράκων

¹⁰¹ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, σελ.12

¹⁰² Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, σελ.12-13

Η κυριότητα του τομέα ευθύνης της έρευνας και διάσωσης αποτελεί διελκυστίδα μεταξύ των δυο χωρών. Ειδικότερα από το καλοκαίρι του 2015 και μετά που κορυφώθηκε η προσφυγική κρίση η Τουρκία χρησιμοποίησε τη θέση της και το χειρισμό των προσφύγων με σκοπό να πιέσει την Ελλάδα και την Ευρώπη που αποδείχτηκαν ανίκανες και ανέτοιμες να διαχειριστούν το θέμα. Η παρουσία ΝΑΤΟικών δυνάμεων στην ανατολικό Αιγαίο, ένεκα την δράση για τον έλεγχο της προσφυγής και λαθρομεταναστευτικής κρίσης, έδωσε την ευκαιρία στην Τουρκία "παρουσίας" των αυξημένων δυνατοτήτων της τ./ΔΑΑ (κυρίως με αεροσκάφη ναυτικής συνεργασίας CN-235 και πλοία μεγέθους κορβέτας με οργανικό Ε/Π) που της δίνουν τη δυνατότητα να εκπληρώνει την αποστολή της έρευνας και διάσωσης χωρίς την εμπλοκή του ΤΠΝ, το οποίο απασχολείται σε αμιγώς στρατιωτικές επιχειρήσεις εν αντιθέση με το ελληνικό πολεμικό ναυτικό.

Άλλο σημείο τριβής μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας είναι η απαίτηση της Τουρκίας για αποστρατικοποίηση του συνόλου των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου (τελέστηκε από την Ελλάδα μετά την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο) βάση της συνθήκης της Λωζάννης και της συνθήκης ειρήνης των Παρισίων ενώ η Ελλάδα αντιτείνει ως επιχείρημα την προληπτική άμυνα¹⁰³ και την ανάγκη διασφάλισης των εδαφικής τους ακεραιότητας λόγω της μεγάλης εγγύτητας τους με την τουρκική ενδοχώρα και της γενικότερης στάσης της Τουρκίας. Ουκ ολίγα είναι τα περιστατικά όπου η Τουρκία απαιτεί από το ΝΑΤΟ την εξαίρεση θαλάσσιων περιοχών και νησιών από τον επιχειρησιακό σχεδιασμό συμμαχικών ασκήσεων.

5.2.3 Πάγιες επιδιώξεις και η μετεξέλιξή τους. Η διαφορά σε σχέση με το παρελθόν, και ειδικότερα με την περίοδο μετά την κρίση στα Ίμια, έγκειται στο γεγονός της ποιοτικής εξέλιξης της τουρκικής στρατηγικής στο Αιγαίο από «στρατηγική έντασης» σε «στρατηγική ελεγχόμενων κρίσεων», η οποία εξέλιξη έως ένα βαθμό οφείλονταν στη μετριοπαθή ελληνική αποτρεπτική αντίδραση απέναντι στις τουρκικές προκλήσεις, με αποτέλεσμα τη διεύρυνση των τουρκικών αμφισβητήσεων, δημιουργία νέων κάθε φορά τετελεσμένων και συνεπώς τη σταδιακή επιβάρυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Η στάση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής είναι επί της ουσίας για μεγάλο χρονικό διάστημα στρατηγική αποτροπής και κατευνασμού που ουσιαστικά αμύνεται στις τουρκικές επιδιώξεις σε ένα «αδυσώπητο μακροχρόνιο αγώνα αντίστασης,

¹⁰³ Αγγελος Μ. Συρίγος, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», Εκδ. Πατάκη, σελ.274

αντοχής, ποιοτικής αντιπαράθεσης των εθνικών ικανοτήτων, επιλογής μεταξύ εναλλακτικών συνδυασμών και συσχετισμών ισχύος που διαθέτει η κάθε χώρα, και γενικότερα μια αδυσώπητα αναμέτρηση μέσων και θελήσεων των δύο κοινωνιών¹⁰⁴.»

Επί της εποχής του κ. Νταβούτογλου, την εποχή των “μηδενικών” προβλημάτων αλλά και της ενδυνάμωσης της θέσης της Τουρκίας ως περιφερειακού παίκτη και διαμεσολαβητή πίσω από την καθησυχαστική δημόσια διπλωματία υποκρύπτεται ο ίδιος σκληρός πυρήνας του τουρκικού νεο-οθωμανισμού.

Για πρώτη φορά αμφισβητήθηκε το καθεστώς εδαφών όπως είχε διαμορφωθεί από το 1923 έως το 1947. Η νέα αυτή στρατηγική άνοιξε μια σειρά νέων θεμάτων για την Ελλάδα, βασικότερο το οποίων ήταν το θέμα των σημείων αναφοράς σχετικά με την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών. Εάν η Τουρκία αμφισβητούσε το καθεστώς νησιών, αμφισβητούσε και το σημείο αναφοράς των γραμμών βάσεως, άρα και την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών και “συνόρων” στο Αιγαίο. Ο ισχυρισμός αυτός της Τουρκίας που απαναλαμβάνεται από καιρό σε καιρό, για λόγους εσωτερικής πολιτικής και όχι μόνο, περιπλέκει ακόμη περισσότερο τις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Σημειώνεται ότι, κατά την επίσκεψη του κ.Νταβούτογλου στην Κύπρο, με την αρμοδιότητα του ΥΠΕΞ, δήλωνε¹⁰⁵ ότι «οι ελληνοτουρκικές σχέσεις έχουν βελτιωθεί και το μέλλον είναι καλύτερο από σήμερα» ενώ ταυτόχρονα στην επίσημη ιστοσελίδα του τουρκικού υπουργείου εξωτερικών υπήρχε σχετική ανάρτηση που υποστήριζε την άποψη ότι «νησιά, όπως το Αγαθονήσι και το Φαρμακονήσι δεν έχουν προσδιορισμένο ιδιοκτησιακό καθεστώς (sic έκφραση της εθνικής κυριαρχίας) ούτε γηγενή ελληνικό πληθυσμό.

Όσον αφορά τις παραβιάσεις και παραβάσεις στο Αιγαίο ο κ. Νταβούτογλου στην επίσκεψή του στην Αθήνα το Μάρτιο του 2011 δήλωνε ότι όλες οι πτήσεις τουρκικών και ελληνικών μαχητικών τελούν υπό το ίδιο καθεστώς νομιμότητας και υποστήριζε ότι αυτές εντάσσονταν στις ευρύτερες ελληνοτουρκικές διαφορές στην περιοχή και ότι έπρεπε να συζητηθούν απευθείας με την Ελλάδα το καθεστώς νησιών, όπως το Φαρμακονήσι και το Αγαθονήσι¹⁰⁶.

Σε σχέση με το τουρκικό πολεμικό ναυτικό, στο πλαίσιο υλοποίησης του τεθέντος στόχου του περί διασφάλισης του ζωτικού χώρου του Αιγαίου επ' ωφελεία

¹⁰⁴ Παπαθεμελής Σ, *Εθνική Στρατηγική - Προτάσεις Εξωτερικής Πολιτικής*, 20

¹⁰⁵ <http://mignatiou.com/2014/08/proti-episiksi-tou-erntogan-stin-katechomeni-kipro/> (ημερ. προσβ. 23/10/17)

¹⁰⁶ Ιωάννου Δ, άρθρο από 13 Μαρτίου 2011 στην εφημερίδα Καθημερινή,

της Τουρκίας, ο κ. Νταβούτογλου καθιέρωσε την επίδειξη σημαίας από τουρκικά πολεμικά ως πάγια πρακτική που σκοπό είχε και έχει, την αμφισβήτηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας. Οι περιπτώσεις τουρκικών πολεμικών πλοίων που εκτελούσαν άσκοπες περιπλανήσεις υπό το πρόσχημα της "αβλαβούς διέλευσης" ακόμη και ανοιχτά του Σουνίου αποτέλεσε νέα τακτική του τουρκικού ναυτικού¹⁰⁷ την περίοδο μετά το 2009. Η επιχειρησιακή εκπαίδευση και οι επιχειρήσεις του τουρκικού πολεμικού ναυτικού αλλά και της τ./ΔΑΑ ειδικώς στην περιοχή του κεντρικού Αιγαίου όπου παλαιότερα το τουρκικό ναυτικό δεν είχε παρουσία, με σενάρια των αεροναυτικών ασκήσεων που αφορούν στην εφαρμογή σχεδίων κατάληψης ελληνικού νησιού, σχεδιάζονται σε απόλυτη αρμονία με την πάγιες θέσεις της Τουρκίας για την ευρύτερη περιοχή.

Δέσμευση περιοχών κατά τις μετακινήσεις των τουρκικών Υ/Β στο Αιγαίο και την Αν. Μεσόγειο. Απαγόρευση πρόσβασης ημετέρων Υ/Β εν καταδύσει και επικάλυψη ελληνικού νησιωτικού εδάφους κατά τη σχεδίαση ασκήσεων αποτελούν λίγες μόνο από τις εξόχως σημαντικές διαφοροποιήσεις την τακτικής του τουρκικού πολεμικού ναυτικού. Συνοψίζοντας, κατά την αντίληψή του Νταβούτογλου οι κινήσεις αυτές στόχο έχουν να καταστήσουν σαφές στους Έλληνες ότι δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν το Αιγαίο ως ελληνική λίμνη¹⁰⁸.

Οι πιο πρόσφατες δηλώσεις από την επίσκεψη στην Αθήνα του τούρκου προέδρου Ερντογάν περί αναγκαιότητας επανεξέτασης και αναθεώρησης της συνθήκης της Λωζάννης¹⁰⁹ προσέθεσαν άλλο ένα νέο στοιχείο στην τακτική της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής με απώτερο στόχο η Ελλάδα να αναγκαστεί να συρθεί στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και να συζητήσει για όλα τα διμερή θέματα διαφωνίας των δυο κρατών. Θέματα που εκτείνονται από τη Θράκη και το Αιγαίο μέχρι το Καστελόριζο και την Κύπρο.

5.3 Κύπρος - Το βέλος προς την Ανατολή

Η διαφύλαξη των τουρκικών συμφερόντων στην Κύπρο αποτελεί το «θεμέλιο λίθο» της ασφάλειας της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Στο βιβλίο του ο Νταβούτογλου χαρακτηρίζει την Κύπρο «βέλος προς την Μ. Ανατολή», ενώ υποστηρίζει σχετικά με την Τουρκική εισβολή: «Ακόμη κι αν δεν υπήρχε ούτε ένας

¹⁰⁷ <http://www.tanea.gr/news/greece/article/4496757/?iid=2> (ημερ. προσβ. 15/07/17)

¹⁰⁸ Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 266-272

¹⁰⁹ <http://www.protothema.gr/greece/article/738807/erdogan/> (ημερ. προσβ. 06/12/17)

μουσουλμάνος Τούρκος εκεί, η Τουρκία όφειλε να διατηρεί ένα Κυπριακό ζήτημα. Καμιά χώρα δεν μπορεί να μείνει αδιάφορη σε ένα τέτοιο νησί που βρίσκεται στην καρδιά του ζωτικού της χώρου¹¹⁰». «Η στρατιωτική σκληρή ισχύς πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο σε συνάρτηση με την ήπια δύναμη της διπλωματίας που προετοιμάζει τις ανάλογες προϋποθέσεις και το σχετικό νομικό πλαίσιο όπως έγινε με την παρέμβαση στην Κύπρο¹¹¹».

Ο Νταβούτογλου συνδυάζοντας τον οραματισμό του για μια Τουρκία σε ρόλο περιφερειακής δύναμης αναγνωρίζει τη στρατηγική θέση της Κύπρου και γράφει: «Μια χώρα που αγνοεί την Κύπρο δεν είναι δυνατό να έχει ένα αποφασιστικό λόγο στις παγκόσμιες και περιφερειακές πολιτικές διότι αυτό το μικρό νησί κατέχει μια θέση που επηρεάζει ευθέως τις στρατηγικές συνδέσεις μεταξύ Ασίας – Αφρικής και Ευρώπης – Αφρικής». ¹¹² Και συνεχίζει: «Η Τουρκία πρέπει να βλέπει το στρατηγικό πλεονέκτημα που απέκτησε στο θέμα (Κύπρος) [...] όχι ως στοιχείο μιας αμυντικής κυπριακής πολιτικής [...] αλλά ως ένα από τα διπλωματικού χαρακτήρα βασικά στηρίγματα μιας επιθετικής στρατηγικής θαλάσσας»¹¹³.

Έτσι μόλις μία ημέρα μετά την ορκωμοσία του ως ΥΠΕΞ πραγματοποίησε το πρώτο ταξίδι του στην κατεχόμενη Κύπρο. Ο συμβολισμός επιβεβαιώνει τις τοποθετήσεις του για τη γεωστρατηγική θέση της Κύπρου σε σχέση με το Στρατηγικό Βάθος. Κατά την επίσκεψη του επανέλαβε σε συνέντευξη του τις πάγιες τουρκικές θέσεις ότι «το Κυπριακό είναι βασικά πρόβλημα του ΟΗΕ» και ότι «η Τουρκία στηρίζει την διαπραγματευτική διαδικασία».

Στην πραγματικότητα όμως επί των ημερών της κυβέρνησης Ερντογάν, και υπό την καθοδήγηση Νταβούτογλου η στάση της Τουρκίας ως προς το Κυπριακό όχι μόνο δεν διαφοροποιήθηκε από το παρελθόν αλλά σκλήρυνε ακόμη περισσότερο. Η άρνηση της Τουρκίας να εφαρμόσει το πρωτόκολλο της Άγκυρας να ανοίξει το Α/Δ και τα λιμάνια της σε αεροσκάφη και πλοία της Κύπρου αλλά και η αδιαλλαξία της τουρκοκυπριακής πλευράς μηδαμινή πρόοδος επέφεραν στις συνομιλίες για επίλυση την επίλυση του Κυπριακού. Μετά την αποτυχία του σχεδίου Ανάν και τις ανακαλύψεις κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην ΑΟΖ της Κύπρου η στρατηγική που διαμορφώθηκε από το περιβάλλον Νταβούτογλου προσπάθησε διακαώς να συνδέσει

¹¹⁰ Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 279

¹¹¹ (Νταβούτογλου Α., (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα", 248

¹¹² Όμοιο, 275

¹¹³ Όμοιο, 280

της επίλυση του Κυπριακού με την από κοινού εκμετάλλευση των ενεργειακών πηγών.¹¹⁴¹¹⁵

5.4 Ενεργειακά - Δύσκολο σταυρόλεξο για δυνατούς «παίκτες»

Την τελευταία δεκαετία η πρόοδος της τεχνολογίας και η μείωση του κόστους εκμεταλλεύσεως κοιτασμάτων από μεγάλα θαλάσσια βάθη δείχνουν ότι πηγές υδρογονανθράκων της Ανατολικής Μεσογείου μπορεί να είναι εμπορικά εκμεταλλευσιμες¹¹⁶. Ως αποτέλεσμα, το κίνητρο των περιφερειακών χωρών και ειδικά της Τουρκίας ώστε να επωφεληθούν από αυτές τις πηγές, συνεχώς αυξάνει.

Μία από τις κύριες επιδιώξεις της τουρκικής πολιτικής ηγεσίας όπως έχει ήδη αναφερθεί είναι να καταστήσει την Τουρκία νευραλγικό διαμετακομιστή ενέργειας προς την Ευρώπη, παρέχοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα πλήρους κάλυψης των ενεργειακών της αναγκών και επέκτασης της οικονομικής της ανάπτυξης. Η άμεση γειτνίαση της Τουρκίας με περιοχές πλούσιες σε κοιτάσματα υδρογονανθράκων (Ιράν, Ιράκ, Αζερμπαϊτζάν) ενισχύουν τον ρόλο αυτό, ενώ οι ήδη υπάρχοντες διάδρομοι μεταφοράς υδρογονανθράκων και η υλοποίηση μελλοντικών (αγωγός TAP) καθιστούν την Τουρκία στρατηγικό φορέα μεταφοράς ενέργειας προς την Ευρώπη.

Η ανακάλυψη σημαντικών κοιτασμάτων φυσικού αερίου στις ΑΟΖ του Ισραήλ, της Αιγύπτου¹¹⁷ και της Κύπρου τα τελευταία χρόνια άλλαξε τον γεωπολιτικό χάρτη. Η εκμετάλλευση υδρογονανθράκων οδήγησε σε μια στενή συνεργασία μεταξύ Κύπρου και Ισραήλ, όπως και μεταξύ Κύπρου και Αιγύπτου. Στο πλαίσιο αυτό τα τελευταία χρόνια και η Ελλάδα εντείνει τις ενέργειες της ώστε να γίνει ενεργός ετέρος των υπολοίπων παικτών του ενεργειακού χάρτη μέσω της έρευνας και εκμετάλλευσης πιθανών κοιτασμάτων σε θαλάσσιες¹¹⁸ και χερσαίες περιοχές της και σύσφιξης των σχέσεων στον ενεργειακό τομέα με άλλα κράτη

¹¹⁴ http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_4.htm Αγγελόπουλος Χ. *Δόγμα στρατηγικού βάθους* (ημερ. προσβ. 11/8/17)

¹¹⁵ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=353476> (ημερ. προσβ. 08/11/16)

¹¹⁶ Στα μέσα του 2010 μια επιστημονική μελέτη του Κέντρου Γεωλογικών Μελετών των ΗΠΑ (USGS) ήρθε στο φως της δημοσιότητας, σύμφωνα με την οποία στο βυθό της Ανατ. Μεσογείου εντοπίζονται μεγάλα κοιτάσματα φυσικού αερίου και πετρελαίου της τάξεως των 1,7δισ βαρελιών πετρελαίου και 122 τρισεκατομμυρίων κυβικών ποδών (tcf) αερίου.

¹¹⁷ Τα σημαντικότερα κοιτάσματα βρίσκονται στα σύνορα των ΑΟΖ μεταξύ Αιγύπτου και Τουρκίας σύμφωνα άρθρο στην Ελευθεροτυπία με τίτλο «Γεωπολιτική αλλαγή στη Μέση Ανατολή: Λευκωσία-Τελ Αβίβ ψάχνουν στα βαθιά», 20/06/2010

¹¹⁸ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιοχή της δυτικής Πελοποννήσου, νοτίως της Κρήτης και στο ελληνικό τμήμα της λεκάνης του "Ηροδότου" (περιοχή μεταξύ Κρήτης, Αιγύπτου, Κύπρου)

της περιοχής, κυρίως με την Κύπρο, το Ισραήλ και την Αίγυπτο¹¹⁹. Η σχεδίαση και κατασκευή του αγωγού EASTMED, που θα διασυνδέει και θα μεταφέρει τα αποθέματα φυσικού αερίου του Ισραήλ, της Κύπρου και της Αιγύπτου μέσω της Ελλάδας στην Ιταλία και σε ολόκληρη την Ε.Ε. αποτελεί το πλέον μεγαλόπνοο στρατηγική σχέδιο που θα αλλάξει τα δεδομένα συσχετισμού δυναμικών μεταξύ των παικτών της Ανατολικής Μεσογείου. Η υπογραφή μνημονίου συναντίληψης μεταξύ των ενδιαφερόμενων πλευρών αποτελεί την πρόσφατη εξέλιξη προς αυτή την κατεύθυνση¹²⁰. Στον σχεδιασμό αυτό βέβαια της Ελλάδας απαραίτητο συντελεστή αποτελεί η οριστικοποίηση των θαλασσιών ζωνών και συγκεκριμένα της ΑΟΖ μεταξύ γειτονικών της χωρών όπως της Αιγύπτου Αίγυπτος, της Ιταλίας, της Λιβύης, της Αλβανίας, της Κύπρου και της Τουρκίας.

Στο θέμα στρατηγικής σημασίας που αφορά την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών Ελλάδας και Τουρκίας η λύσεις δεν είναι εύκολες και σίγουρα όχι ορατές στο άμεσο μέλλον. Κατά τις διερευνητικές επαφές που έγιναν στην Αθήνα τον Μάρτιο του 2011 ο Νταβούτογλου με την ιδιότητα του τότε ΥΠΕΞ επανέφερε τα θέματα συνεκμετάλλευσης των κοιτασμάτων στο Αιγαίο. Η επιδίωξη για συνεκμετάλλευση από την μεριά της Τουρκίας αποδεικνύεται και από σχετική δήλωση το 2011 του υπουργού ευρωπαϊκών υποθέσεων Εγκυμέν Μπαγίς: «[...] συνεκμετάλλευση για την άγκυρα σημαίνει μοιρασιά περίπου στη μέση». Η Άγκυρα επιβεβαίωσε από τα πιο επίσημα χείλη ότι γενικότερα ζητεί την εξαίρεση του Καστελόριζου από τις διαπραγματεύσεις για την οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών με το επιχείρημα ότι αυτό ανήκει στο Αιγαίο και όχι στην Μεσόγειο. Προσπάθεια της Τουρκίας αποτελεί το να αποκοπεί το Καστελόριζο από την γεωγραφική συνέχεια του συμπλέγματος των Δωδεκανήσων και της Κύπρου ώστε να αποτραπεί μια ενδεχόμενη ενοποίηση των ΑΟΖ των δυο χωρών¹²¹.

Οι κινήσεις της Κυπριακής κυβέρνησης για προκήρυξη διαγωνισμού αδειοδότησης με σκοπό την εκτέλεση διερευνητικών γεωτρήσεων σε οικοπέδα της

¹¹⁹ Στις 14 Δεκ 2017 έλαβε χώρα η 1η Τριμερής συνάντηση Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου με θέματολογία που αφορούσε την περιφερειακή συνεργασία σε θέματα που ασφάλειας στην Ανατολική Μεσόγειο, ιδιαίτερα θέματα θαλάσσιας και ενεργειακής ασφάλειας, η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, της παράνομης μετανάστευσης και νέων ασύμμετρων απειλών. <http://politis.com.cy/article/proti-trimeris-sinantisi-kiprou---elladas---egiptou>

¹²⁰ <https://government.gov.gr/ipografi-mnimoniou-sinantilipsis-metaxi-elladas-kiprou-israil-ke-italias-gia-east-med/> ημερ. προσβ.5/11/17

¹²¹ Λυγερός Σ, άρθρο *Σκληρός επεκτατισμός πίσω από την καθησυχαστική διπλωματία*, στην Καθημερινή 13 Μαρτίου 2011

κυπριακής ΑΟΖ οδήγησαν σε μια σειρά αντιδράσεων την Τουρκία που από καιρώ εις καιρού λαμβάνουν τυπικά ή και εντονότερα χαρακτηριστικά προβολής ισχύος.

Η παράνομη εκχώρηση αδειών από την κατοχική κυβέρνηση του ψευδοκράτους έκδοση αδειών στην τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίων (ΤΡΑΟ) για εκτέλεση διερευνητικών σειсмоγραφικών ερευνών σε περιοχές εντός της κυπριακής ΑΟΖ αποτελεί απτή απόδειξη των επιδειώξεων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η Τουρκία δεσμεύει συχνά μέρος της ΑΟΖ της Κύπρου με την έκδοση οδηγίας προς ναυτιλομένους (Navtex), πρακτική που αντίκειται στο Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας και τις σχετικές διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις, για σειсмоγραφικές έρευνες του τουρκικού ερευνητικού πλοίου Barbaros Hayreddin Paşa. Το πλοίο Barbaros συνήθως συνοδεύεται από βοηθητικά πλοία και μια φρεγάτα του πολεμικού ναυτικού, μέρος της τουρκικής δύναμης «Mediterranean Shield» που αναπτύσσεται απο το 2006 και μετά στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Επιπρόσθετα, πολεμικά πλοία της Τουρκίας παρακολουθούν ή προσπαθούν να παρενοχλήσουν τις γεωτρήσεις της ιταλοκορεατικής κοινοπραξίας σε δύο οικόπεδα της κυπριακής ΑΟΖ¹²². Η απόλυτα μονομερής και παράνομη έκδοση οδηγίας προς ναυτιλομένους από την μεριά της Τουρκίας εντάσσεται άμεσα στη γενικότερη γραμμή της εξωτερικής της πολιτικής και στην επίδειξη ισχύος. Άλλωστε σύμφωνα με το δόγμα ναυτική στρατηγικής της Τουρκίας το τουρκικό πολεμικό στο πλαίσιο των καθηκόντων και των στόχων του έχει την ελευθερία ανάληψης κάθε είδους μέτρου για προστασία των συμφερόντων όχι μόνο της Τουρκίας αλλά και του ψευδοκράτους. Στο ίδιο κείμενο αναγράφεται χαρακτηριστικά «Το πιο σημαντικό θέμα διαφωνίας που θα καθορίσει το περιβάλλον ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο στο μέλλον θα είναι η οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών»¹²³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Τουρκία σε μικρό σχετικά διάστημα, σχεδόν δεκαπενταετίας, κατάφερε επιτυγχάνοντας υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης να αλλάξει πορεία, να αναπτυχθεί και να μεταμορφωθεί. Η πολιτική του Ερντογάν και του κόμματός του κινούμενη με σταθερά βήματα, με ερείσματα στην πολιτική του Οζάλ και στο

¹²² Παπαδόπουλος Α, *Τουρκία, Ισραήλ, Κύπρος-Ένα εκρηκτικό τρίγωνο*, Διπλωματικό περισκόπιο, 3 Οκτ 2011

¹²³ Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016, σελ.13-14

πολιτικό Ισλάμ προσπάθησε να παρουσιάσει την Τουρκία ως το συνεχιστή της Οθωμανικής και ισλαμικής κουλτούρας.

Βασικός συνοδοιπόρος και εμπνευστής αυτής της προσπάθειας υπήρξε ο Αχμέτ Νταβούτογλου, ο Τούρκος ακαδημαϊκός που μέσα από το παλαιότερο έργο του «Εναλλακτικές κοσμοθεωρίες» και το νεώτερο «Στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας » εκσυγχρόνισε παλαιότερα νεο-οθωμανικά δόγματα με το να τα εντάξει στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον και να τα καταστήσει πολιτικά σαφή.¹²⁴ Η θεωρία του περί «στρατηγικού βάθους» και οι πυλώνες της έδωσαν το όραμα πάνω στο οποίο βασίστηκε η νέα τουρκική εξωτερική πολιτική.

Με εφαρμογή αυταρχικής και αλαζονικής πολλές φορές εσωτερικής πολιτικής, με σκοπό τον έλεγχο του κεμαλικού κατεστημένου αλλά και εξωστρέφεια και στρατηγικό σχεδιασμό η Τουρκία, από το 2002 και μετά, προσπάθησε να αναδείξει τον περιφερειακό ρόλο της εν είδη νεο-οθωμανισμού, κυρίως προς Ανατολάς, διατηρώντας όμως τους διαύλους επικοινωνίας και την ισορροπία με τις δυτικές παραδοσιακές δυνάμεις.

Η προσπάθεια αποτύπωσης της εξωτερικής πολιτικής στηρίχθηκε σύμφωνα με το δόγμα Νταβούτογλου, σε πέντε βασικές αρχές. Πρώτον, στην ύπαρξη μιας ισορροπίας μεταξύ της ασφάλειας του κράτους και της Δημοκρατίας , δεύτερον στην εφαρμογή της «πολιτικής μηδενικών προβλημάτων έναντι των γειτόνων», τρίτον, στην ανάπτυξη των σχέσεων και με χώρες πέρα από το στενό πλαίσιο της γειτονίας, τέταρτον, στην τήρηση μιας πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής όχι όμως με σχέσεις ανταγωνιστικές αλλά «συμπληρωματικές» και τέλος με πολλές πρωτοβουλίες σε κάθε επίπεδο και προς κάθε κατεύθυνση.

Οι πρωτοβουλίες που ελήφθησαν και η εξωτερική πολιτική που εφαρμόστηκε δεν ήταν πάντοτε επιτυχής ή τουλάχιστον δεν μπόρεσε να διατηρήσει τις ευαγγελιζόμενες ισορροπίες μεταξύ του νεο-οθωμανικού προσανατολισμού και της δέσμευσης στο άρμα των δυτικών συμμάχων. Η άρνηση διευκόλυνσης των αμερικανικών αεροσκαφών στον πόλεμο του 2003 στο Ιράκ, η μεταβολή της στάσης απέναντι στο Ισραήλ και στη Συρία, η επαμφοτερίζουσα στάση απέναντι στη Ρωσία, η απομάκρυνση από το ευρωπαϊκό άρμα και η αποτυχία πίστωσης κερδών από την υποστήριξη της «Αραβικής Άνοιξης» περισσότερα προβλήματα δημιούργησαν παρά έλυσαν. Παρά ταύτα δεν μπορεί να παραγνωριστεί ότι αναβάθμισαν στρατηγικά την

¹²⁴ Ηφαιστος Π., «Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία»,σελ 252

Τουρκία τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια και την μετέβαλαν σε περιφερειακό συνομιλητή με τις μεγάλες δυνάμεις, κυρίως λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης. Ο Ερντογάν απέδειξε ότι έχει τη δυνατότητα και το σθένος να ασκεί επιρροή πέρα των συνόρων της χώρας του¹²⁵.

Συνοδοιπόρος στο σκέλος επίτευξης των ηγεμονικών βλέψεων της Τουρκίας υπήρξαν οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις. Εφαρμόζοντας την εθνική στρατιωτική στρατηγική στο πλαίσιο της πολιτικής εθνικής ασφάλειας, υλοποιούν τους στόχους της με γνώμονα την διασφάλιση της εθνικής ασφάλειας και την επίτευξη των στόχων της εξωτερικής πολιτικής του κράτους. Κατ' αντιστοιχία το τουρκικό πολεμικό ναυτικό υλοποιεί το δόγμα ναυτικής στρατηγικής της Τουρκίας με γνώμονα την αύξηση της ναυτικής ισχύος της και υπηρετήσης του νεο-οθωμανικού οράματος .

Ο Νταβούτογλου όπως εκφράζεται μέσα από το βιβλίο του αντιλαμβάνεται άριστα τη σχέση γεωγραφία - γεωπολιτικής - γεωστρατηγικής και τη σημασία τους στην εξασφάλιση του νέου ηγεμονικού ρόλου που επιφυλάσσει στην Τουρκία. Στην πραγμάτωση του οράματος αυτού σημαντική θέση καταλαμβάνει η ναυτική στρατηγική της Τουρκίας λόγω της γεωγραφίας της χώρας.

Η σημασία του θαλάσσιου στοιχείου στο περιφερειακό και παγκόσμιο περιβάλλον ασφαλείας και η απόκτηση θαλάσσιας ισχύος σύμφωνα με τους μεγάλους θεωρητικούς της ναυτικής στρατηγικής Μάχαν και Κορμπέτ αποτελούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την ισχυροποίηση ενός κράτους στο παγκόσμιο γίγνεσθαι.

Η Τουρκία αντιλαμβανόμενη τη σημασία της θαλάσσιας στρατηγικής και με όχημα την οικονομική της ανάπτυξη προσπαθεί να αυξήσει των εμπορικό της στόλο, και να ενισχύσει την αμυντική της βιομηχανία. Η αμυντική βιομηχανία, σύμφωνα με τον Αχμέτ Νταβούτογλου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις παραμέτρους ισχύος μιας χώρας με κυριότερες, την ιστορία, τη γεωγραφία, το πληθυσμό, την οικονομία και τη τεχνολογία, οι οποίες συνεχώς αξιολογούνται και επιδιώκεται η αναβάθμισή τους. Αυτές οι παράμετροι επιδρούν στο σχεδιασμό για την αμυντική βιομηχανία, θέτοντας ως βασικούς στόχους, την κάλυψη των αυξανόμενων εξοπλιστικών αναγκών των Τ.Ε.Δ. από την εγχώρια παραγωγή και την έξοδο στις διεθνείς αγορές.

¹²⁵ Συρίγος, Α.Μ., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδ. Πατάκη, 617

Η ενίσχυση της ναυπηγικής βιομηχανίας ενδυναμώνει και την αυτάρκεια του τουρκικού πολεμικού ναυτικού που τα τελευταία προχωρεί σε μια κοσμογονία ναυπηγήσεων σκαφών με σκοπό την κυριαρχία στις περιβάλλουσες την Τουρκία θάλασσες και όχι μόνο. Με χρήση μορφών ήπιας ισχύος όπως η ναυτική διπλωματία, οι αμυντικές επενδύσεις στο εξωτερικό και οι εκπαιδευτικές συνεργασίες επιδιώκεται να ενισχυθεί η "υπογραφή" του τουρκικού ναυτικού στην Ανατολική Μεσόγειο. Η προάσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Τουρκίας και η υποστήριξη της εξωτερικής πολιτικής αποτελούν εκπεφρασμένους στόχους του δόγματος ναυτικής στρατηγικής της Τουρκίας.

Από την εποχή εφαρμογής του δόγματος Νατβούτογλου έως και σήμερα διαπιστώνεται διαφοροποίηση στον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνονται, υποδηλώνονται και υποστηρίζονται οι πάγιες τουρκικές επιδιώξεις της Τουρκίας στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο. Σε πολιτικό επίπεδο οι τουρκικές διεκδικήσεις δεν διατυπώνονται πλέον πίσω από κλειστές πόρτες και διπλωματικά γραφεία αλλά από την εποχή της αναρρίχησης του Νατβούτογλου στον θώκο του Υπουργείου Εξωτερικών διατρανώνονται με δημόσιες τοποθετήσεις. Στο στρατιωτικό πεδίο και στο τουρκικό πολεμικό ναυτικό που μας αφορά, η ευθεία αμφισβήτηση διεθνών συνθηκών, κυριαρχικών δικαιωμάτων επί ελληνικών νήσων του Αιγαίου και της ΑΟΖ της Κύπρου μέσω της αυξημένης παρουσίας και κινητικότητάς του τουρκικού στόλου, υποδηλώνουν με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο ότι το τουρκικό πολεμικό ναυτικό αισθάνεται αρκετά ισχυρό και το "δείχνει".

Συμπερασματικά συγκρίνοντας το Δόγμα του Στρατηγικού Βάθους από το ομόνυμο βιβλίο του Νατβούτογλου σε σχέση με τη Ναυτική Στρατηγική της Τουρκίας και τις εκφάνσεις εφαρμογής της από το τουρκικό πολεμικό ναυτικό διαπιστώνεται ότι το αποτύπωμα του είναι αναντίρρητα ευδιάκριτο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι κατευθυντήριες γραμμές που διατυπώνονται στο βιβλίο του Νταβούτογλου καθόρισαν τις επιδιώξεις και τις προσπάθειες της τουρκικής διπλωματίας, από την ανάληψη της εξουσίας από τον Ερντογάν μέχρι το 2016.

Δεν φαίνεται να υπάρχει λόγος να πάψει η Τουρκία να ασκεί την εξωτερική της πολιτική σε διαφορετικό πλαίσιο, ειδικά μετά την απόλυτη κυριαρχία του αρχηγού του κόμματος ΑΚΡ Ρεντζέπ Ταγίπ Ερντογάν στο τελευταίο δημοψήφισμα για αλλαγή του πολιτεύματος στην Τουρκία που παρέχει στον Πρόεδρο διευρυμένες αρμοδιότητες και εξουσίες και για όσο θα διαρκέσει η πολιτική κυριαρχία του. Άλλωστε οι νεο-οθωμανικές τάσεις αντιπροσωπεύουν μια σταθερή βάση στο υπόβαθρο του τουρκικού κράτους και ακόμη και μετά την αποχώρηση Νταβούτογλου ή Ερντογάν στο μέλλον, αυτές οι τάσεις δεν θα εκλείψουν¹²⁶.

Η περιφερειακή τάξη στην ανατολική Μεσόγειο θα εξακολουθεί να είναι απόρροια ενός ηγεμονικού διακανονισμού, που όπως σε όλα τα ηγεμονικά σχήματα, προϋποθέτει έναν αποδεκτό συσχετισμό ισχύος ανάμεσα στους κύριους δρώντες και μια ταυτόχρονη ανεκτή ιεραρχία μεταξύ ηγετικών και υποδεέστερων δυνάμεων. Η Τουρκία είναι και θα παραμείνει ένας προβληματικός γείτονας για όλες τις χώρες της περιφέρειας, είτε συνεχίσει να ακολουθεί το Δόγμα Νταβούτογλου είτε μετά την απομάκρυνσή του από την κυβερνητική πρωμετωπίδα, το εγκαταλείψει αργότερα.

Ιδιαίτερα για την Ελλάδα και την Κύπρο, η ιστορική πραγματικότητα αποδεικνύει πως θα αποτελεί πάντοτε πηγή κινδύνων και εντάσεων, είτε για λόγους προώθησης των συμφερόντων της, είτε για να αποπροσανατολίσει την κοινή της γνώμη από τα διαρκή, μεγάλα αλλά εν υπνώσει εσωτερικά της προβλήματα..

Η χώρα μας πρέπει να παρακολουθεί στενά τα τεκταινόμενα στην πολιτική ζωή της Τουρκίας, ώστε να είναι διαρκώς ενήμερη και προετοιμασμένη κατάλληλα, ώστε να προλαμβάνει τις εξελίξεις, να μην παρασύρεται στην όξυνση των εντάσεων όποτε είναι χρήσιμο για την Άγκυρα και να αντιμετωπίζει κάθε φορά με αποτελεσματικότητα τις τουρκικές επιδιώξεις και προκλήσεις με γνώμονα την εθνική ακεραιότητα και διασφάλιση της σταθερότητας στην ευρύτερα ευαίσθητη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Το δόγμα Νταβούτογλου παρότι διατυπώθηκε δεκαέξι χρόνια πριν παραμένει επίκαιρο καθόσον, στον πυρήνα του που είναι ο ηγεμονισμός της Τουρκίας, επιβεβαιώνεται διαρκώς από τις ίδιες τις δράσεις και αντιδράσεις της τουρκικής

¹²⁶ Ήφαιστος Π., *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*, Εκδ. Ποιότητα, σελ.239

εξωτερικής πολιτικής. Η μελέτη του μπορεί να ερμηνεύσει την τουρκική πολιτική συμπεριφορά, όχι μόνο ως προς τη χώρα μας, αλλά και προς άλλους διεθνείς δρώντες,

Το ιστορικό βάρος που αντιστοιχεί στους υθίνοντες στην ελληνική πλευρά για την αντιμετώπιση του τουρκικού επεκτατισμού είναι μεγάλο. «Εκ των πραγμάτων για να διατηρήσουμε το status quo οφείλουμε να ακολουθήσουμε μια στρατηγική αποτροπής, μέσω εσωτερικής και εξωτερικής εξισορρόπησης, αλλά για να ασκήσουμε τις προβλεπόμενες μέριμνες του δικαίου της θάλασσας θα πρέπει να υιοθετήσουμε στρατηγική πειθαναγκασμού. Επομένως δεν υφίσταται αποτροπή έναντι του τουρκικού ηγεμονισμού δίχως επαρκή ναυτική ισχύς, καθώς επίσης επιβάλλεται η υιοθέτηση της κατάλληλης ναυτικής στρατηγικής για την εφαρμογή των διατάξεων του δικαίου της θάλασσας. Παράλληλα και συναφώς ως ελληνισμός οφείλουμε να αποφύγουμε, την σκόπελο ενός αλυσιτελούς διακανονισμού στην Κύπρο, γεγονός που θα υπονόμειε καίρια την συγκεκριμένη στρατηγική¹²⁷».

Εν κατακλείδι η ελληνική αντίδραση θα πρέπει να άγεται και να φαίνεται αφουγκραζόμενη τη θουκυδίδεια παράδοση που αναφέρει: «Το διεθνές σύστημα τιμωρεί τα κράτη τα οποία παραμελούν να στηρίζουν τα ζωτικά τους συμφέροντα¹²⁸».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ ΒΙΒΛΙΑ

¹²⁷ Ζιώγας Χ,(2016), Εισήγηση στο 3ο Συνέδριο (ΣΕΘΑ- Ι.ΔΙ.Σ.) Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής: Η Θαλάσσια Διάσταση)

¹²⁸Ηφαιστος Π., «Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία»,σελ .269

- Γιαλλουρίδης, Χ (2004). *Η Τούρκια σε Μετάβαση*, Εκδόσεις Σιδέρης
- Γκουριώτης Α., *Αμυντική Βίβλος 2017-18*, Αθήνα
- Ηλιόπουλος Ηλίας, (2010), *Ιστορία, Γεωγραφία και Στρατηγική της Ναυτικής Ισχύος*, Αθήνα, Λιβάνης
- Ήφαιστος Π., *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*, Εκδ. Ποιότητα
- Κονδύλη Π., *Θεωρία του Πολέμου*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1997
- Κουσκουβέλης Η, *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*, Εκδ. Ποιότητα
- Λαζαρίδης Χ., *Συμβολή στη Συζήτηση για Νέο Εθνικό Αμυντικό Δόγμα*,
- Μαζαράκης Σ. (2014) *Η εφαρμοσιμότητα των θεωριών της Ναυτικής Στρατηγικής στο σύγχρονο περιβάλλον Θαλάσσιας Ασφάλειας*. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα
- Μάζης, Ι. (2013) *Νταβούτογλου και Γεωπολιτική*. Αθήνα: Εκδ. "Ηρόδοτος"
- Μηνάγιας Χ. (2010) *Η Γεωπολιτική Στρατηγική και η Στρατιωτική Ισχύς της Τουρκίας*, Εκδόσεις Τουρίκη, Αθήνα,
- Νταβούτογλου Α. (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος και η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις "Ποιότητα"
- Νταβούτογλου, Α. (2008), *Turkey's Foreign Policy Vision : An Assessment of 2007. Insight Turkey*
- Ντόκος, Θ. , *Ο Γεωστρατηγικός ρόλος της Τουρκίας*,
- Ντόκος Θ., *Εγχειρίδιο Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγική*
- Παπαδόπουλος Α, *Τουρκία, Ισραήλ, Κύπρος-Ένα εκρηκτικό τρίγωνο*, Διπλωματικό περισκόπιο
- Παπαθεμελής Σ, *Εθνική Στρατηγική - Προτάσεις Εξωτερικής Πολιτικής*,
- Παπασωτηρίου Χ., *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική 6ος-11ος αιώνα*, Έκδοσεις Ποιότητα ,2011
- Ροζάκης, *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις*,
- Συρίγος, Α.Μ., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Εκδ. Πατάκη
- ΑΡΘΡΑ**
- Ζιώγας Χ, (2016), *Εισήγηση στο 3ο Συνέδριο (ΣΕΘΑ- Ι.ΔΙ.Σ.) Ελληνικής Υψηλής Στρατηγικής: Η Θαλάσσια Διάσταση*

Ιωάννου Δ, άρθρο από 13 Μαρτίου 2011 ,*Ξεκαθαρίζουν οι εμμονές της Τουρκίας*, στην εφημερίδα Καθημερινή,

Λυγερός Σ, άρθρο *Σκληρός επεκτατισμός πίσω από την καθησυχαστική διπλωματία*, στην Καθημερινή 13 Μαρτίου 2011

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ ΒΙΒΛΙΑ

Corbett J. (2004) *Some Principles of maritime strategy*. New York, 1911 London: Longmans Green and Co, reprint, Dover publications

Crowl Philip, "Alfred Thayer Mahan: The Naval Historian" στο *Makers of Modern Strategy*, edited by Peter Paret. , (Oxford: Oxford University Press, 1986)

Mahan Alfred Thayer, *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*. (Gretna: Pelican

Murinson, *The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy*,

Nye Joseph S. Jr, *Soft Power, "The Means to Success in World Politics"*, New York, Public Affairs, 2004

Till G. and Batrton, *Seapower and the Asia-Pacific*

Turkish Naval Forces Strategy, 1st Edition, Turkish Naval Forces, February 2016

Walker Joshua W., (2012) *Introduction: The Sources of Turkish Grand Strategy - 'Strategic Depth' and 'Zero Problems'*

Hale William, *Τουρκική εξωτερική πολιτική 1774-2000*, Επίμετρο του Α. Δερτζιώτη, Εκδ. Πεδίο

ΑΡΘΡΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Γιαννάκοπουλος Β., (2011), Τουρκία και Αραβική Άνοιξη, GeoStrategy <http://www.geostrategy.gr/pdf/20120327%20Turkey%20&%20Arab%20Spring.pdf> (Ημερ. Προσβ. 27/7/2012)

Καλεντερίδης, Σ. "Η "Ερυθρά Βίβλος" της Τουρκίας." Στρατιωτική και Γεωπολιτική Ισορροπία. Αύγουστος 25, 2010. <https://adiotos.wordpress.com/2010/08/25/2010-erithra-vivlos-tourkias/>

<http://george.sekeris.org/BOOK.pdf>

<http://www.todayzaman.com/columnist-256927-neo-ottomanism.html>, 15/09/2011

http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy?page=0,2

<https://www.dzkk.tsk.tr/> (ημερ.πρόσβασης 15/7/2017)

<https://defence.pk/pdf/threads/turkey-gets-a-naval-base-in-albania.60500/> (ημερ., πρόσβ. 12/08/17)

https://en.wikipedia.org/wiki/B%C3%BClent_Bostano%C4%9Flu (ημερ. πρόσβ. 8/9/17)

<http://newsinfo.inquirer.net/698605/turkish-navy-ship-arrives-for-4-day-goodwill-visit> (ημερ πρόσβ.12/9/17)

http://edocs.nps.edu/npspubs/scholarly/MBAPR/2009/Mar/09Mar_Korkmaz_MBA.pdf Goksel Korkmaz «An Analysis of Turkey’s Defense Systems Acquisition Policy» March 2009 (Ημ. Πρόσβ. 16/7/17)

http://edocs.nps.edu/npspubs/scholarly/MBAPR/2009/Mar/09Mar_Korkmaz_MBA.pdf Goksel Korkmaz «An Analysis of Turkey’s Defense Systems Acquisition Policy» March 2009

<http://www.ekome.gr/> Α. Αμδίτης – Ν. Ουζούνογλου «Εκτίμηση της Υποδομής Και Δραστηριοτήτων Υψηλής Τεχνολογίας της Τουρκικής Πολεμικής Βιομηχανίας»,2012 https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/10466/09Mar_Korkmaz_MBA.pdf?sequence=1&isAllowed=y Goksel Korkmaz «An Analysis of Turkey’s Defense Systems Acquisition Policy» March 2009 Πρόσβαση στον ιστότοπο 16/10/17

<http://www.mediashipping.gr/?q=node/6447> Σ. Αθανασίου «Ο χάρτης των ναυπηγείων της Μεσογείου» Ημ. Πρόσβ.29/5/17

<http://www.ekome.gr/> Α. Αμδίτης – Ν. Ουζούνογλου «Εκτίμηση της Υποδομής Και Δραστηριοτήτων Υψηλής Τεχνολογίας της Τουρκικής Πολεμικής Βιομηχανίας» Πρόσβαση στον ιστότοπο 18/5/17.

www.geetha.mil.gr/media/1.vima-ell-strat.../naytiki_stratigiki.pdf

http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_3.html Π Λεονάρδος «Τουρκία : Γεωγραφικά, Πληθυσμιακά, Οικονομικά, Παραγωγή, Εκσυγχρονισμός, Βιομηχανία, Εμπόριο» Πρόσβαση στον ιστότοπο 29/8/17 <http://www.geostrategy.gr/pdf/20110704%20Turkish-Made%20Weapon%20Systems.pdf> X.

Μηνάγιας «Τα εθνικά οπλικά συστήματα της Τουρκίας» Πρόσβαση στον ιστότοπο 29/10/17. Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints, International Crisis Group, Europe Report No 203, 7 April 2010, p. 4, [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints.pdf) (Ημερ. Πρόσβ. 15/6/2017).

<http://www.ssm.gov.tr/WebSite/ContentList.aspx?PageID=371&langID=2> Πρόσβαση στον ιστότοπο 29/7/17.

<http://www.defence-point.gr/news/?p=179638> Πρόσβαση στον ιστότοπο 15/9/17

<http://www.ssm.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=373&LangID=2> Πρόσβαση στον ιστότοπο 22/8/17.

<https://worldview.stratfor.com/article/turkey-builds-military-industrial-complex-match-its-ambitions/> Πρόσβαση στον ιστότοπο 26/05/17

<http://mignatiou.com/2014/08/proti-episkepsi-tou-erntogan-stin-katechomeni-kiprou/> (ημερ. προσβ. 23/10/17)

<http://www.tanea.gr/news/greece/article/4496757/?iid=2> (ημερ. προσβ. 15/07/17)

<http://www.protothema.gr/greece/article/738807/erdogan/>(ημερ. προσβ. 06/12/17)

http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_4.htm, Αγγελόπουλος Χ. *Δόγμα στρατηγικού βάθους* (ημερ. προσβ. 11/8/17)

<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=353476> (ημερ. προσβ. 08/11/16)

<http://politis.com.cy/article/proti-trimeris-sinantisi-kiprou---elladas---egiptou>
<https://government.gov.gr/ipografi-mnimoniou-sinantilipsis-metaxi-elladas-kiprou-israil-ke-italias-gia-east-med/> ημερ. προσβ. 5/11/17

Toluner S, «Means and Methods for the settlement of Disputes», Opening speech, Aegean issues: Problems-Legal and Political Matrix , conference pare

U.S. Dpt. Of State, 95/06/01 Report on Human Rights in Turkey and Situation in Cyprus; U.S. Military Equipment and Human Rights Violations, Report to the Chairman of the Senate Foreign Relations Committee, July 1, 1997